

ฟันปกติ

ฟันตกร: ระดับ 1

ฟันตกร: ระดับ 2

ฟันตกร: ระดับ 3

ฟันตกร: ระดับ 4

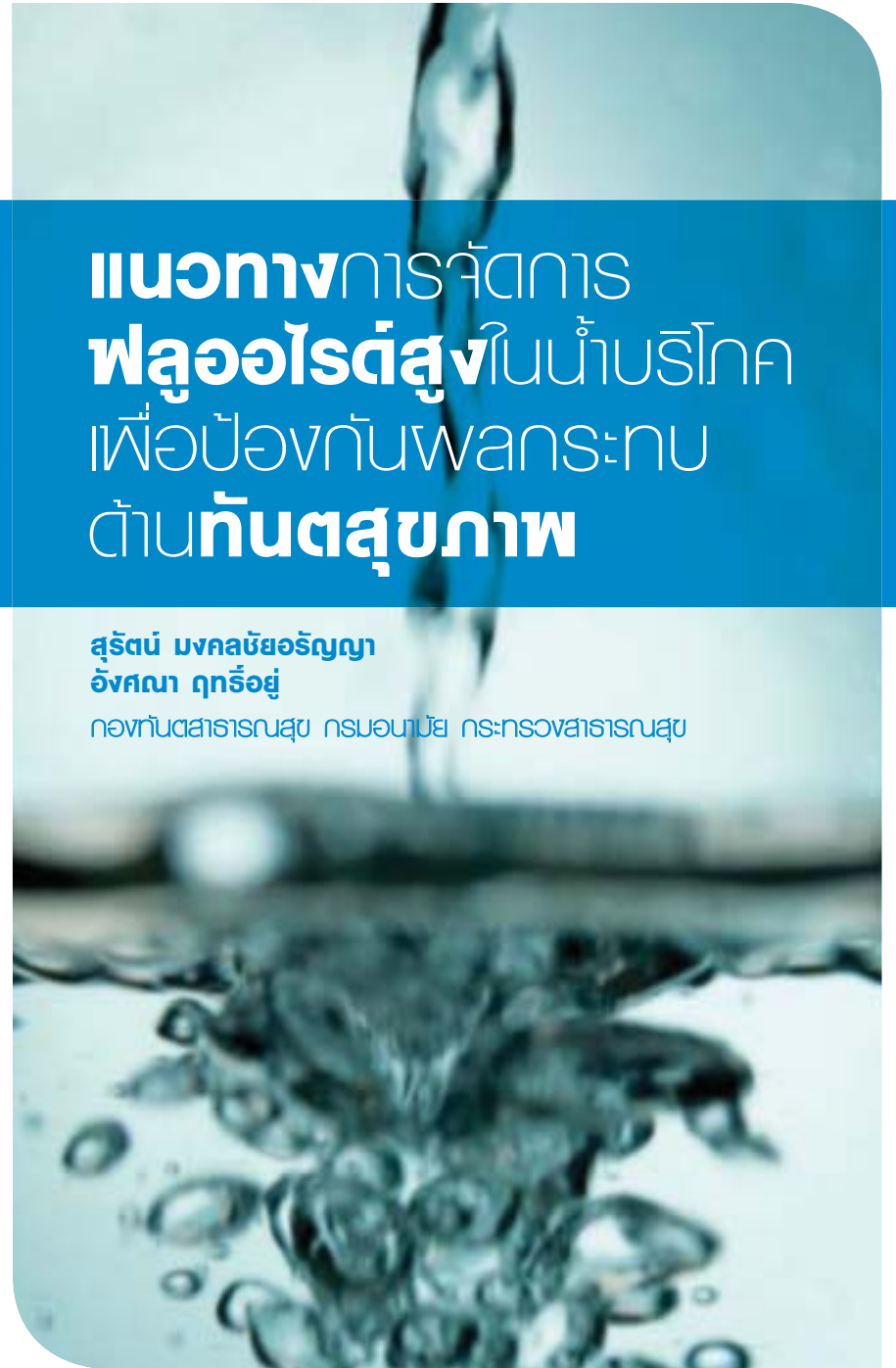
ฟันตกร: ระดับ 5

แนวทางการจัดการฟันอโรตสูงในน้ำบริโภค เพื่อป้องกันผลกระทบด้านทันตสุขภาพ

แนวทางการจัดการ ฟันอโรตสูงในน้ำบริโภค เพื่อป้องกันผลกระทบ ด้านทันตสุขภาพ

สุรัตน์ มงคลชัยอรัญญา
อังศณา ฤทธิอยู่

กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

แนวทางการจัดการฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภค
เพื่อป้องกันผลกระทบต่อทันตสุขภาพ

กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย
กระทรวงสาธารณสุข

แนวทางการจัดการฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภค เพื่อป้องกันผลกระทบต่อด้านทันตสุขภาพ

(Guidelines to manage high fluoride in drinking water to prevent dental fluorosis)

โดย

สุรัตน์ มงคลชัยอรุณญา

อังศณา ฤทธิชัย

ที่ปรึกษา

ทพ.สุธา เจียรรมณีโชติชัย

ทพญ.บุญเคื้อ ยงวานิชากกร

จัดพิมพ์โดย : กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

ถ.ติวานนท์ อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000

พิมพ์ครั้งที่ 1 : พ.ศ. 2548 จำนวน 1,000 เล่ม

จำนวนหน้า : 104 หน้า

ISBN :

สารบัญ

คำนำ	5
สถานการณ์ฟันตกกระในประเทศไทย	7
สถานการณ์ฟลูออไรด์ในน้ำบริโภคประเทศไทย	17
วิธีการบำบัดฟลูออไรด์ในน้ำ	22
การถอดบทเรียนการแก้ปัญหาฟลูออไรด์สูงแบบชุมชนมีส่วนร่วม	27
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	27
11 ขั้นตอนในกระบวนการทำงาน	
แก้ไขปัญหฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภคชุมชน	30
6 ระบบของความสำเร็จในการแก้ปัญหาแบบชุมชนมีส่วนร่วม	31
หลักการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง	32
ถอดบันทึกเวทีประชุมสัมมนาการแก้ไขปัญหฟลูออไรด์ในน้ำสูง	35
บอกเล่าแนวทางการประชุม	35
กระบวนการประชุม	40
สนทนาพาทีหรือไดอะล็อก	45
การสร้างองค์ความรู้	51
หลักในการสื่อสารสาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลง	83
แผนสำหรับอนาคต	85

สารบัญตาราง

ตารางที่		
1	ร้อยละของเด็กอายุ 12 ปีที่ตรวจพบฟันตกกระ จำแนกตามจังหวัดที่สำรวจ	10
2	ฟันตกกระในเด็ก อำเภอเถิน จ.ลำปาง (2543) จำแนกตามความรุนแรงตามดัชนีของดิน	13
3	สภาวะฟันตกกระในอำเภอเถิน จ.ลำปาง จำแนกตามปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำดื่ม	13
4	ร้อยละของเด็กที่มีฟันตกกระในพื้นที่ที่มีฟลูออไรด์สูง ในแหล่งน้ำบริโภคจังหวัดลำปาง	14
5	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเสี่ยงกับฟันตกกระ	15

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		
1	ขั้นตอนในการแก้ไขปัญหาฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภค	33
2	องค์ประกอบ 6 ระบบในการดำเนินงาน แก้ไขปัญหาฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภค	34

คำนำ

ฟลูออไรด์เป็นธาตุที่พบได้ในธรรมชาติ จึงมีโอกาสพบฟลูออไรด์ในน้ำที่ปริมาณต่าง ๆ ในหลายจังหวัดทั่วประเทศไทย การได้รับฟลูออไรด์เข้าสู่ร่างกายในปริมาณสูงมีผลต่อสุขภาพ โดยเฉพาะด้านทันตสุขภาพที่เรียกว่าเป็นฟันตกกระ (Dental Fluorosis) ทำให้ฟันมีสีหรือรูปร่างผิดปกติ ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือผลด้านจิตใจของเด็ก การสร้างบุคลิกภาพและการใช้ชีวิตในสังคมในอนาคตเพราะฟันที่สร้างมาแล้วไม่สามารถแก้ไขได้ ทำได้เพียงแต่การรักษาฟันฟูบางส่วน ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายสูง

การแก้ไขปัญหาฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภคมีหลายวิธี ที่แนะนำคือการเปลี่ยนแหล่งน้ำบริโภคมาใช้น้ำที่มีฟลูออไรด์ต่ำ ได้แก่ น้ำฝน น้ำบ่อตื้น หรือน้ำผิวดิน การนำน้ำฟลูออไรด์ต่ำผสมกับน้ำที่มีฟลูออไรด์สูงก็จะทำให้ปริมาณฟลูออไรด์ลดลงได้ และการใช้เทคโนโลยีในการกำจัดฟลูออไรด์

หนังสือเล่มนี้นำเสนอข้อมูลสถานการณ์ของประเทศไทยได้แก่สถานการณ์ฟันตกกระ ปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำบริโภคแหล่งต่างๆ วิธีการบำบัดฟลูออไรด์ในน้ำ และแนวทางการแก้ปัญหาฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภคแบบชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งได้จากการถอดบทเรียนอันเป็นประสบการณ์ตรงของ 7 จังหวัดที่ดำเนินงาน ทั้งนี้กระบวนการถอดบทเรียนที่ใช้กระบวนการใหม่ ๆ น่าสนใจ พร้อมทั้งรายละเอียดการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่ นำเสนอไว้ในส่วนของถอดบทเรียนที่ประชุมสัมมนาการแก้ไขปัญหาฟลูออไรด์ในน้ำสูง

ความดีของหนังสือเล่มนี้ขออุทิศให้แก่ ทันตแพทย์หญิง วิไล ตันสุขานันท์ ผู้ได้อุทิศตนในการพัฒนางานทันตสาธารณสุขและการแก้ไขปัญหาฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภคในจังหวัดเขตภาคเหนือตลอดชีวิตของท่าน

สถานการณ์ฟันตกกระในประเทศไทย

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับฟลูออไรด์

ฟลูออไรด์เป็นธาตุที่พบได้มากเป็นอันดับที่ 13 บนเปลือกโลก ในทางเคมี ฟลูออไรด์อะตอมมีความไวสูงมากในการจับตัวกับธาตุอื่น ๆ จึงมักพบในรูปของสารประกอบอนินทรีย์ซึ่งโดยน้ำหนักแล้วคิดเป็นร้อยละ 0.065 ของเปลือกโลก การเจือปนในน้ำของฟลูออไรด์มาจากการที่น้ำชะฟลูออไรด์จากดิน หิน และสินแร่จึงมักพบว่าน้ำใต้ดินมีฟลูออไรด์เจือปนอยู่ในปริมาณปานกลางถึงสูง ขึ้นกับลักษณะของแหล่งน้ำและทางที่น้ำไหลผ่านได้แก่ การมีและความสามารถในการละลายของสารประกอบฟลูออไรด์ ความพรุนของชั้นหินหรือดินที่เป็นทางน้ำ ระยะเวลาที่น้ำขัง อุณหภูมิ ความเป็นกรดต่าง และการมีธาตุอื่นบางชนิดอยู่ด้วยเช่น แคลเซียม อลูมิเนียมและเหล็กเป็นต้น นอกจากนี้ในน้ำพุร้อนหรือน้ำที่ร้อนจากการระเบิดของภูเขาไฟจะมีฟลูออไรด์สูงมาก ส่วนน้ำผิวดินเช่นแม่น้ำ มักมีฟลูออไรด์ต่ำกว่า 0.1 มก./ลิตร แต่อาจพบสูงกว่านี้หากมีการปนเปื้อนจากแหล่งน้ำอื่นหรือมลภาวะ⁽¹⁾

การได้รับฟลูออไรด์ที่สำคัญของคนเราคือจากน้ำบริโภค ฟลูออไรด์ที่ร่างกายได้รับจะถูกดูดซึมในทางเดินอาหารเกือบหมด เมื่อฟลูออไรด์ เข้าสู่

กระแสน้ำไหล รั้อยละ 50 จะถูกขับที่ไต ที่เหลือส่วนใหญ่จะถูกเก็บไว้ที่กระดูก และฟัน⁽²⁾ การได้รับฟลูออไรด์ปริมาณน้อย ๆ มีผลดีคือ ทำให้โรคฟันผุลดลง เช่น น้ำที่มีฟลูออไรด์ 0.5 มก./ลิตร ทำให้โรคฟันผุลดลง แต่ขณะเดียวกันถ้าปริมาณฟลูออไรด์สูงเกินไปจะทำให้เกิดการสะสมในฟันเกิดเป็นสภาวะฟันตกกระ (Dental fluorosis) และถ้าปริมาณฟลูออไรด์ที่สูงขึ้นไปอีกจะเกิดการสะสมในกระดูกทั่วร่างกายซึ่งหากมีการสะสมอยู่มากจะทำให้เกิดโรคทางกระดูกเรียกว่า Crippling fluorosis อย่างไรก็ตามปริมาณฟลูออไรด์ ที่มากพอเหมาะจะใช้รักษาคนเป็นโรคกระดูกพรุนได้โดยใช้ร่วมกับแคลเซียมและฮอร์โมนอีสโตรเจน แต่การรักษาโดยวิธีนี้ยังไม่เป็นข้อยุติที่ชัดเจน⁽³⁾

สภาวะฟันตกกระ

สภาวะฟันตกกระเป็นสภาวะที่เคลือบฟันมีลักษณะผิดปกติไป คือเคลือบฟันเป็นจุดขาวประปรายหรือมีสีขาวขุ่นเหมือนชอล์กทั้งซี่ฟัน ถ้ารุนแรงมากจะขรุขระเป็นหลุมเล็ก ๆ บางส่วนแตกบิ่นง่าย อาจมีสีน้ำตาลหรือดำตามรอยแตกเนื่องจากติดสีจากอาหารและเครื่องดื่ม⁽⁴⁾ เกิดขึ้นเนื่องจากฟลูออไรด์ในปริมาณมากไปรบกวนกระบวนการสร้างเคลือบฟันทำให้การเข้าไปสะสมของแคลเซียมและฟอสเฟตซึ่งจะเกิดเป็นผลึกอันเป็นหน่วยย่อยของเคลือบฟันที่ไม่สมบูรณ์ทำให้ฟันไม่แข็งแรง มีสีขาวขุ่นไม่สวยงาม กร่อนและเปราะง่าย

ฟันตกกระจะเกิดขึ้นในระหว่างที่เด็กมีอายุ 2-8 ขวบ⁽⁵⁾ ซึ่งการรักษาเพื่อให้เป็นปกตินั้นไม่สามารถทำได้ ทำได้เพียงการแก้ไขปัญหาโดยหวังผลด้านความสวยงามเป็นหลัก ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การฟอกสีฟัน บูรณะด้วยวัสดุอุดหรือเคลือบฟันสำเร็จรูป (veneers) หรือทำครอบฟัน (Crown) ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายสูงจึงมักจะทำในรายที่มีความผิดปกติรุนแรงและมีผลกระทบต่อความสวยงามและจิตใจ ดังนั้นการป้องกันไม่ให้เกิดฟันตกกระจึงเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการควบคุมและแก้ไขปัญหานี้

ในประเทศไทยมีพื้นที่ที่จัดว่าเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดสภาวะฟันตกกระเนื่องจากอยู่ในเขตที่สายแร่ฟลูออไรด์ และหลายแห่งมีศักยภาพพอที่จะเปิด

ทำเป็นเหมืองแร่ฟลูออไรด์ ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน สุโขทัย ตาก กำแพงเพชร กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรีและสุราษฎร์ธานี⁽⁶⁾ นอกจากนี้ ยังมีบางจังหวัดที่จัดอยู่ในพื้นที่เสี่ยงเนื่องจากมีรายงานการเกิดฟันตกกระในระดับรุนแรงได้แก่ นครปฐม สุพรรณบุรี กระบี่ ปัตตานี และสงขลา

สถานการณ์ฟันตกกระในประเทศไทย

การเกิดฟันตกกระในประเทศไทยมีรายงานและการศึกษามาตั้งแต่ 20 กว่าปีที่แล้ว ในพื้นที่ที่มีฟลูออไรด์สูงในแหล่งน้ำธรรมชาติที่เป็นน้ำบริโภคโดยเฉพาะทางภาคเหนือของประเทศ อัตราการเป็นฟันตกกระ (ความชุกของฟันตกกระ) ในประเทศไทยได้มาจากการศึกษา 2 ลักษณะคือ จากการสำรวจทันตสุขภาพ ซึ่งเน้นไปที่การค้นหาโรคฟันผุและเหงือกอักเสบ ดังนั้นพื้นที่ในการสุ่มจึงอาจทำให้พบฟันตกกระได้น้อย และจากการศึกษาเรื่องฟันตกกระในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูง กล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่มีรายงานการเกิดฟันตกกระ หรือพื้นที่ที่มีฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภค (มากกว่า 0.7 มิลลิกรัม/ลิตร) ซึ่งเป็นเกณฑ์มาตรฐานของกรมอนามัยเรื่องปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำประปาได้สำหรับประเทศไทย⁽⁷⁾ ขณะที่การศึกษาเฉพาะพื้นที่ที่มีวัตถุประสงค์หลักในการสำรวจหาฟันตกกระเพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการแก้ปัญหามากกว่า การตรวจฟันตกกระใช้ดัชนีของดีน (Dean's Index) ซึ่งมีระดับความรุนแรงตั้งแต่ 1-5 โดยจะให้ค่าคะแนนต่อเมื่อแน่ใจว่าเป็นฟันตกกระจริง ในกรณีที่ไม่แน่ใจหรือสงสัยให้ค่าคะแนนเป็น 0

ผลจากการสำรวจทันตสุขภาพของจังหวัดต่าง ๆ

ในปี พ.ศ. 2543-2544 กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขได้จัดทำโครงการสำรวจทันตสุขภาพแห่งชาติ ด้วยการสนับสนุนและจัดการปรับมาตรฐานการตรวจให้แก่ทันตบุคลากรในระดับจังหวัดให้ดำเนินการสำรวจทันตสุขภาพในประชากรที่แบ่งตามกลุ่มอายุต่าง ๆ กัน เป็นการตรวจหาโรคฟันผุและโรคเหงือกเป็นหลัก ในกลุ่มอายุ 12 ปีได้แนะนำให้ตรวจ

หาฟันผุด้วย พบว่ามี 36 จังหวัดจาก 48 จังหวัดที่มีผลการตรวจฟันผุ โดยพบว่าเด็กที่มีฟันผุกระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศ แต่ในพื้นที่ที่เป็นมากคือ ภาคเหนือ พบได้ตั้งแต่ร้อยละ 10 ถึง ร้อยละ 65 ภาคกลาง (ยกเว้น พระนครศรีอยุธยา นครปฐม เพชรบุรี) พบฟันผุ ร้อยละ 1.6 - 18.2 ภาคที่พบได้น้อยที่สุดคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ⁽⁶⁾ โดยระดับความรุนแรงที่พบมากจะเป็นระดับเริ่มเป็น ระดับที่รุนแรงขึ้นจะพบในพื้นที่ที่มีฟลูออไรด์สูงในน้ำธรรมชาติ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ร้อยละของเด็กอายุ 12 ปีที่ตรวจพบฟันผุจำแนกตามจังหวัดที่สำรวจ

จังหวัด	จำนวนเด็ก ที่สำรวจ (คน)	เด็กที่มีฟันผุ(%)
ภาคเหนือ		
ลำปาง	332	30.4
แพร่	1,118	30.1
น่าน	2,454	33.3
เชียงใหม่	346	29.8
แม่ฮ่องสอน	346	65.3
กำแพงเพชร	241	6.6
สุโขทัย	240	17.9
พิจิตร	1,851	19.9
เพชรบูรณ์	1,240	10.0

จังหวัด	จำนวนเด็ก ที่สำรวจ (คน)	เด็กที่มีฟันผุ(%)
ภาคกลาง		
สมุทรปราการ	373	1.6
พระนครศรีอยุธยา	341	42.1
สระบุรี	300	8.0
ระยอง	853	7.3
จันทบุรี	1,009	5.8
ตราด	736	6.1
ฉะเชิงเทรา	1,075	18.2
กาญจนบุรี	380	7.9
นครปฐม	330	11.2
สมุทรสาคร	525	45.9
เพชรบุรี	369	35.2
ประจวบคีรีขันธ์	213	8.0
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		
อุบลราชธานี	644	2.0
หนองบัวลำภู	443	21.6
อุดรธานี	346	2.0
เลย	474	1.7
ร้อยเอ็ด	465	0
กาฬสินธุ์	3,445	4.5
นครพนม	411	0
มุกดาหาร	742	0

จังหวัด	จำนวนเด็ก ที่สำรวจ (คน)	เด็กที่มีฟันตกกระ(%)
ภาคใต้		
กระบี่	390	3.1
พังงา	242	26.4
สุราษฎร์ธานี	384	6.8
ชุมพร	375	2.3
สงขลา	2,859	2.5
ตรัง	240	0
นราธิวาส	300	0

ผลการศึกษาในพื้นที่ที่มีฟลูออไรด์สูงในแหล่งน้ำธรรมชาติ

การศึกษาระบาดวิทยาฟันตกกระที่อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง (พ.ศ. 2542)⁽⁹⁾

สำรวจฟันตกกระในเด็ก จำนวน 1,144 คน อายุ 11-15 ปี อายุเฉลี่ย 12 ปี พบว่า

- ร้อยละ 36 ของเด็กที่สำรวจมีฟันตกกระ โดยระดับความรุนแรงที่พบมากที่สุดคือ ระดับเริ่มเป็น และน้อยมาก คือร้อยละ 19 และ 12 ตามลำดับ ขณะที่ระดับน้อยถึงรุนแรงมารวมกันพบ ร้อยละ 5 มีปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำบริโภค 0-6.0 มก./ลิตร (ตารางที่ 2)

- ความชุกของฟันตกกระสูงขึ้นเมื่อปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำดื่มมากขึ้น จากฟลูออไรด์ที่ระดับน้อยกว่าหรือเท่ากับ 0.5, 0.51-1.0 และมากกว่า 1.0 มก./ลิตร มีฟันตกกระร้อยละ 34, 67 และ 79 ตามลำดับ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 2 ฟันตกกระในเด็ก อำเภอเถิน จ.ลำปาง (2543) จำแนกตามความรุนแรงตามดัชนีของดิน

ระดับความรุนแรง	จำนวนเด็ก (คน)	ร้อยละ
ปกติ (0)	730	63.8
เริ่มเป็น (1)	214	18.7
เล็กน้อย (2)	139	12.1
น้อย (3)	42	3.7
ปานกลาง (4)	15	1.3
รุนแรงมาก (5)	4	0.3
รวม	1,144	100

ตารางที่ 3 สภาวะฟันตกกระในอำเภอเถิน จ.ลำปาง จำแนกตามปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำดื่ม

สภาวะฟันตกกระ	ฟลูออไรด์ในน้ำดื่ม (มก./ลิตร)		
	0-0.5	0.51 -1.0	>1.0
เด็กที่ตรวจฟัน (คน)	1,086	39	19
เด็กที่ไม่มีฟันตกกระ(%)	66	33	21
เด็กที่มีฟันตกกระ(%)	34	67	79

โครงการแก้ปัญหาผลกระทบของการมีฟลูออไรด์ในแหล่งน้ำสูงเกินระดับมาตรฐานจังหวัดลำปาง (2542-2545)⁽¹⁰⁾

เป็นการศึกษาฟันตกกระในพื้นที่ที่มีรายงานว่ามีฟลูออไรด์สูงกว่า 0.7 มิลลิกรัม/ลิตรในแหล่งน้ำบริโภค มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการแก้ปัญหาฟลูออไรด์ในน้ำบริโภคสูงเกินมาตรฐาน ซึ่งจะเป็นบางหมู่บ้านในแต่ละอำเภอ กลุ่มตัวอย่างที่ตรวจฟันตกกระเป็นเด็กนักเรียนประถมศึกษา อายุ 10 -12 ปี ใช้ดัชนีฟันตกกระของดินพบว่า

- อัตราการเป็นฟันตกรรในเด็กนักเรียนเป็นร้อยละ 56 - 100 ซึ่งผลที่ได้สูงกว่าการสำรวจทันตสุขภาพโดยทั่วไป และร้อยละของเด็กที่มีฟันตกรรรุนแรงระดับน้อยถึงรุนแรงมากมีจำนวนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เช่นที่อำเภอเกาะคา ซึ่งมีค่าฟลูออไรด์ในน้ำประปาที่ 1.1 - 4.8 มก./ลิตร เด็กทุกคนที่ตรวจเป็นฟันตกรร ในจำนวนนี้ ร้อยละ 68 มีความรุนแรงระดับน้อยถึงรุนแรงมาก (ตารางที่ 4)

- น้ำบริโภคนั้นเป็นน้ำจากแหล่งที่เป็นแหล่งน้ำบริโภคสาธารณะของชุมชนเช่น น้ำประปาชุมชน น้ำประปาโรงเรียน ปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำดื่มและน้ำบริโภคมีค่าพิสัยกว้างมากที่ระดับ 0.2 - 5.5 มก./ลิตร

ตารางที่ 4 ร้อยละของเด็กที่มีฟันตกรรในพื้นที่ที่มีฟลูออไรด์สูงในแหล่งน้ำบริโภคจังหวัดลำปาง

อำเภอ	ฟลูออไรด์ ในน้ำดื่ม (มก./ลิตร)	จำนวนเด็ก ที่สำรวจ (คน)	เด็กที่มี ฟันตกรร (%)	เด็กที่มีฟันตกรร ระดับน้อย-รุนแรงมาก (3-5) (%)
เสริมงาม	0.5-2.1	254	56.3	2.8
ห้างฉัตร	0.7-5.5	96	69.8	41.7
วังเหนือ	0.9-1.1	56	44.7	0
งาว	0.2-1.7	90	76.6	4.4
เถิน	1.8-3.0	43	60.5	20.9
แจ้ห่ม	1.6-2.4	57	59.6	10.5
เกาะคา	1.1-4.8	50	100	68.0
สบปราบ	0.8-2.9	221	80.9	6.3
เมืองปาน	0.1-4.9	71	88.7	29.6

การศึกษาความเสี่ยงต่อการเกิดฟันตกรรของเด็กไทย (2546)⁽¹¹⁾

เป็นการศึกษาความเสี่ยงต่อการเกิดฟันตกรร โดยการตรวจฟันวิเคราะห์ปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำบริโภค และการสัมภาษณ์พฤติกรรมย้อนหลังที่ในเขตตำบลสะกอม และตำบลสะพานไม้แก่น อ. เทพา จ.สงขลา มีปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำบริโภค 0.02-5.45 มก./ลิตร ในเด็กนักเรียนอายุ 6-12 ปีทั้งหมด 840 คน พบว่า เด็กร้อยละ 28 บริโภคน้ำที่มีฟลูออไรด์มากกว่า 0.7 มิลลิกรัมต่อลิตรและร้อยละ 30.5 มีฟันตกรร

เมื่อคัดเลือกเฉพาะเด็กที่อยู่ในพื้นที่นาน 5 ปีขึ้นไป มีเด็กที่จะนำข้อมูลวิเคราะห์แบบ case-control จำนวน 662 คน ปริมาณฟลูออไรด์ 0.02 - 4.38 มก./ลิตร พบว่า เด็กมีฟันตกรร ร้อยละ 37.2 และ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับฟันตกรร คือ ฟลูออไรด์ในน้ำบริโภค อายุที่เริ่มใช้ยาสีฟัน 2 ปีลงไป เด็กกินยาสีฟัน (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเสี่ยงกับฟันตกรร

ปัจจัย	ฟันตกรร (คน)	ฟันปกติ (คน)	Odd Ratio (OR)	95% CI
ฟลูออไรด์ในน้ำ > 0.7 mg/L	130	101	3.49	2.49-4.89
≤ 0.7 mg/L	116	315		
> 0.7 mg/L เริ่มใช้ยาสีฟัน ≤ 2 ปี	47	17	2.79	1.49-5.26
เริ่มใช้ยาสีฟัน > 2 ปี	83	84		
≤ 0.7 mg/L เริ่มใช้ยาสีฟัน ≤ 2 ปี	37	65	1.8	1.12-2.90
เริ่มใช้ยาสีฟัน > 2 ปี	79	250		
> 0.7 mg/L การกินยาสีฟัน	43	30	1.15	0.64-2.08
ไม่กินยาสีฟัน	67	54		
≤ 0.7 mg/L การกินยาสีฟัน	56	95	2.47	1.54-3.96
ไม่กินยาสีฟัน	42	176		

หนังสืออ้างอิง

1. Smith, A.& Ekstrand, J. The Occurrence and the Chemistry of Fluoride in Fejerskov, O., Ekstrand, J and Burt, A (eds) 1996 Fluoride in Dentistry (2nd edition) Copenhagen: Munksgaard p 17-21
2. Ekstrand, J. Fluoride metabolism. in Fejerskov, O., Ekstrand, J and Burt, A (eds) 1996 Fluoride in Dentistry (2nd edition) Copenhagen: Munksgaard p 55
3. จีระศักดิ์ นพคุณ. เอกสารประกอบการบรรยายในการประชุม โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องการแก้ปัญหาทันตสุขภาพในเขตพื้นที่ที่มีฟลูออไรด์สูง โรงแรมมารวยการ์เดน สิงหาคม 2543 หน้า 17-19
4. ศันสนีย์ รัชชกุล และคณะ. 2542 ความรู้สู่ประชาชนเพื่อเด็กยุคใหม่ฟันไม่ตกกระ เชียงใหม่: โรงพิมพ์กลางเวียง หน้า 1
5. สุภัญญา เขียววิวัฒน์ และคณะ. 2544 แนวทางการใช้ฟลูออไรด์สำหรับทันตบุคลากร สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หน้า 41-43
6. ประเสริฐ कुमारจันทร์และคณะ. 2540 คู่มือแผนที่แหล่งแร่และแหล่งเชื้อเพลิงธรรมชาติของประเทศไทย กรมทรัพยากรธรณี หน้า 114-115
7. กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. เกณฑ์คุณภาพน้ำประปาดื่มได้ของกรมอนามัย ใน เพ็ญทิพย์ จิตต์จำนงค์, วิกุล วิศาลเสสส์, มัลลิกา ตันฑุลเวศม์. (บรรณาธิการ) 2543 เอกสารสรุปการประชุมสัมมนา เรื่อง ปริมาณฟลูออไรด์สูงสุดในน้ำบริโภคบรรจุขวด. นนทบุรี: กองทันตสาธารณสุข หน้า 50
8. กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. 2545 รายงานผลการสำรวจทันตสุขภาพแห่งชาติครั้งที่ 5 พ.ศ. 2543-2544 กรุงเทพฯ: บริษัทสามเจริญพาณิชย์ จำกัด หน้า 20-21 และ 126-127
9. สุรัตน์ มงคลชัยอรัญญา. ความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณฟลูออไรด์กับการเกิดฟันตกกระในประเทศไทย ใน เพ็ญทิพย์ จิตต์จำนงค์, วิกุล วิศาลเสสส์, มัลลิกา ตันฑุลเวศม์. (บรรณาธิการ) 2543 เอกสารสรุปการประชุมสัมมนา เรื่อง ปริมาณฟลูออไรด์สูงสุดในน้ำบริโภคบรรจุขวด. นนทบุรี: กองทันตสาธารณสุข หน้า 29-31
10. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง. สรุปผลการสัมมนาการแก้ปัญหาผลกระทบของการมีฟลูออไรด์ในแหล่งน้ำสูงเกินระดับมาตรฐาน จังหวัดลำปาง 2545 เอกสารประกอบการสัมมนา
11. Mongkolnchai-arunta,S et al. Risk factors of Dental Fluorosis in Thai Children In Dahi, E (ed) Proceedings of the 4th International Workshop on Fluorosis Prevention and Defluoridation of Water March 2-6, 2004 Colombo, Sri Lanka. 2004 Chiangmai: Chiangmai B.S. Publishing p 27-32

สถานการณ์ฟลูออไรด์ ในน้ำบริโภคประเทศไทย

สถานการณ์ฟลูออไรด์ในน้ำบริโภคธรรมชาติ⁽¹⁾

กองทันตสาธารณสุขได้จัดเก็บข้อมูลปริมาณฟลูออไรด์ในแหล่งน้ำบริโภคธรรมชาติที่จังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศส่งตรวจ โดยจัดทำเป็นฐานข้อมูลซึ่งเก็บบันทึกข้อมูลมาตั้งแต่ปี 2532 - 2544 มีจำนวนตัวอย่างน้ำทั้งหมด 58,693 ตัวอย่าง ตัวอย่างน้ำส่วนใหญ่มีปริมาณฟลูออไรด์อยู่ในระดับที่ปลอดภัยต่อการบริโภค และตัวอย่างน้ำ จำนวน 1,585 ตัวอย่าง (ร้อยละ 2.4) มีระดับฟลูออไรด์ สูงกว่า 1 ppm (มก./ลิตร) ซึ่งพบได้ใน 56 จังหวัด ดังนี้

เขต	จังหวัด
กลาง (764 ตัวอย่าง)	ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา นครนายก ชัยนาท สิงห์บุรี ลพบุรี สระบุรี สุพรรณบุรี ชลบุรี ฉะเชิงเทรา สระแก้ว จันทบุรี ระยอง สมุทรสงคราม สมุทรสาคร ราชบุรี นครปฐม กาญจนบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์
ตะวันออก เฉียงเหนือ (96 ตัวอย่าง)	บุรีรัมย์ สุรินทร์ ชัยภูมิ นครราชสีมา กาฬสินธุ์ ขอนแก่น อุดรธานี เลย มุกดาหาร อุบลราชธานี ยโสธร
เหนือ (618 ตัวอย่าง)	สุโขทัย กำแพงเพชร นครสวรรค์ อุทัยธานี ตาก แพร่ น่าน พิจิตร เพชรบูรณ์ เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน พะเยา แม่ฮ่องสอน
ใต้ (107 ตัวอย่าง)	พังงา สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช กระบี่ ชุมพร สงขลา สตูล พัทลุง ปัตตานี นราธิวาส

สถานการณ์คุณภาพน้ำประปา ปี 2548⁽²⁾

การติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำประปาทั่วประเทศ จากตัวอย่างที่ส่งตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำ ณ ศูนย์ห้องปฏิบัติการกรมอนามัย ระหว่างเดือนตุลาคม 2547 - มิถุนายน 2548 จากตัวอย่างจำนวน 924 ตัวอย่าง พบว่าร้อยละ 60.06 ได้มาตรฐานประปาดื่มได้ กรมอนามัย ปี 2543 และร้อยละ 39.94 ไม่ได้มาตรฐาน โดยในส่วนของฟลูออไรด์ที่เกินค่ามาตรฐาน คือมากกว่า 0.7 มก./ลิตร พบใน 52 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 5.63 ของตัวอย่างทั้งหมด ใน 13 จังหวัด ดังนี้

จังหวัด	จำนวนตัวอย่างที่ส่งตรวจ	จำนวนตัวอย่างที่ไม่ได้มาตรฐาน
1. พิจิตร	10	1
2. สระบุรี	10	1
3. ลพบุรี	37	1
4. สุพรรณบุรี	8	2
5. ฉะเชิงเทรา	34	2
6. นครปฐม	43	9
7. สมุทรสาคร	53	27
8. ราชบุรี	19	1
9. เพชรบุรี	5	4
10. ประจวบฯ	10	1
11. ระนอง	27	1
12. พังงา	54	1
13. ภูเก็ต	7	1

สถานการณ์ฟลูออไรด์ในน้ำบาดาล⁽³⁾

ปริมาณฟลูออไรด์ที่กำหนดไว้เป็นมาตรฐานตามประกาศกระทรวงอุตสาหกรรม ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2542) ออกตามความในพระราชบัญญัติ น้ำบาดาล พ.ศ. 2520 เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์และมาตรการในทางวิชาการสำหรับป้องกันด้านสาธารณสุขและเป็นการป้องกันสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ กำหนดไว้ดังนี้

เกณฑ์กำหนดที่เหมาะสมสำหรับปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำบาดาล ไม่เกิน 0.7 มก./ลิตร
เกณฑ์อนุโลมสูงสุดของปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำบาดาล 1 มก./ลิตร

จากการวิเคราะห์ฟลูออไรด์ในน้ำบาดาลของบ่อบาดาลจำนวน 61,344 บ่อ โดยกรมทรัพยากรน้ำบาดาล พบว่า ร้อยละ 86.1 มีค่าฟลูออไรด์ต่ำกว่า 0.7 มก./ลิตร ร้อยละ 7 มีฟลูออไรด์ 0.7-1.0 มก./ลิตร และร้อยละ 6.9 มีฟลูออไรด์

มากกว่า 1.0 มก./ ลิตร ทั้งนี้บ่อที่เกินมาตรฐานนี้มีกระจายอยู่ในทุกจังหวัด โดยพบว่า บ่อบาดาลในภาคกลางมีจำนวนมากที่สุด เมื่อกระจายรายภาคมีรายชื่อจังหวัดดังนี้

ภาค	รายชื่อจังหวัดที่มีบ่อบาดาลมีฟลูออไรด์มากกว่า 1 มก./ลิตร
ภาคเหนือ (17 จังหวัด)	ตาก (พบมากที่สุด) ลำพูน อุทัยธานี พิจิตร แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำปาง พะเยา กำแพงเพชร แพร่ สุโขทัย เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ เชียงราย น่าน พะเยาโลก อุตรดิตถ์
ภาคกลาง (25 จังหวัด)	สุพรรณบุรี (พบมากที่สุด) สมุทรสาคร เพชรบุรี ชลบุรี ประจวบคีรีขันธ์ นครปฐม สมุทรสงคราม กาญจนบุรี ราชบุรี กรุงเทพมหานคร นครนายก ระยอง ฉะเชิงเทรา ลพบุรี ชัยนาท สระบุรี ปทุมธานี อ่างทอง จันทบุรี นนทบุรี สมุทรปราการ ปราจีนบุรี พระนครศรีอยุธยา สิงห์บุรีและตราด
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (20 จังหวัด)	นครราชสีมา (พบมากที่สุด) สระแก้ว มุกดาหาร ชัยภูมิ ขอนแก่น บุรีรัมย์ อุตรดิตถ์ ศรีสะเกษ อำนาจเจริญ หนองบัวลำภู สุรินทร์ กาฬสินธุ์ อุบลราชธานี หนองคาย ร้อยเอ็ด เลย นครพนม มหาสารคาม ยโสธร สกลนคร
ภาคใต้ (14 จังหวัด)	ภูเก็ต (พบมากที่สุด) พังงา นครศรีธรรมราช ระนอง นราธิวาส สงขลา ปัตตานี ยะลา สุราษฎร์ธานี กระบี่ ชุมพร พัทลุง ตรัง สตูล

ทั้งนี้การปนเปื้อนฟลูออไรด์ในแหล่งน้ำบาดาลอาจมีสาเหตุมาจาก

1. เกิดจากการที่น้ำบาดาลไหลผ่านแหล่งแร่ที่มีฟลูออไรด์เป็นองค์ประกอบและละลายฟลูออไรด์ลงสู่แหล่งน้ำได้ทำให้น้ำบาดาลมีฟลูออไรด์สูงขึ้น
2. น้ำบาดาลไหลผ่านบริเวณหินแกรนิตที่มีอุณหภูมิสูงและละลายแร่ธาตุในรูปแก๊สฟลูออรีนที่อุณหภูมิสูง

3. เกิดจากการแทรกซึมของน้ำร้อนใต้ดินที่มีฟลูออไรด์ละลายอยู่สูงเข้ามาในชั้นน้ำบาดาลตามรอยเลื่อนหรือรอยแยกของหินใต้ดินในชั้นที่เป็นตะกอนร่วน

4. เกิดจากการปนเปื้อนของฟลูออไรด์ในแหล่งน้ำบาดาลระดับต้นจากน้ำทิ้งของโรงงานอุตสาหกรรมที่นำแร่ฟลูออไรด์มาใช้ประโยชน์

สถานการณ์ฟลูออไรด์ในน้ำดื่มบรรจุขวดปี 2548⁽⁴⁾

กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย ได้ดำเนินการเฝ้าระวังปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำดื่มบรรจุขวดปิดสนิท โดยประสานงานให้ฝ่ายทันตสาธารณสุขสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดจัดส่งตัวอย่างน้ำดื่มบรรจุขวดที่ผลิตและวางขายในจังหวัดต่าง ๆ ในปี 2548 มีตัวอย่างน้ำ จาก 45 จังหวัด จำนวน 1,508 ยี่ห้อ พบว่า ฟลูออไรด์ต่ำกว่า 0.3 มก./ลิตร 90.9%, 0.3 - 0.6 มก./ลิตร 6.7 %, 0.7 มก./ลิตร 2.5%, และเกิน 1.5 มก./ลิตร 0.4 % (6 ยี่ห้อ)

เฉพาะภาคกลางพบน้ำดื่มบรรจุขวดที่มีฟลูออไรด์เกิน 0.7 มก./ลิตร 4.5% เพิ่มขึ้นจากปี 2543 ที่พบเพียง 2.5 %

วิธีการบำบัดฟลูออไรด์ในน้ำ (Defluoridation process)⁵

การบำบัดฟลูออไรด์ในน้ำแบ่งเป็น 2 ประเภท

- น้ำที่จากอุตสาหกรรม เช่นจากโรงงานชุบโลหะ ผลิตภัณฑ์ฟอสเฟต นิยมใช้การตกตะกอนด้วยสารเคมี เช่นปูนขาว สารส้ม แมกนีเซียมไฮดรอกไซด์
- น้ำธรรมชาติ ความเข้มข้นของฟลูออไรด์ปนเปื้อนมักจะต่ำกว่า นิยมใช้หลักการดูดซับ และการแลกเปลี่ยนไอออน

เทคนิคในการบำบัดฟลูออไรด์สามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มคือ

1. การดูดซับและการแลกเปลี่ยนไอออน (Adsorption and Ion exchange)
2. การตกตะกอน (Precipitation)
3. การใช้แผ่นเยื่อสังเคราะห์ (Membrane Technique)
4. Electrochemical method

เทคนิค	สารที่ใช้กรอง	ข้อจำกัด / ข้อควรคำนึง
การดูดซับ เป็นการผลิตขี้เถ้าจากกากพืชหรือของเหลือมาขย่งของแข็งหรือของเหลว	สารในกลุ่มควาร์ตอน, Activated Alumina, ดินประเภทต่างๆ เช่น ดินเบนไทไนท์ (Bentonite clay) แอคติเวตเต็ด อลูมินา การกรองฟลูออไรด์ที่ 2-3 มก/ล	การใช้ Activated Alumina อาจมีสารประกอบอลูมิเนียมเหลือในน้ำ การศึกษาระยะหลังพบว่าสารอลูมิเนียมสัมพันธ์กับโรคอัลไซเมอร์ ส่วนดินเบนไทไนท์นั้นกำลังอยู่ระหว่างการศึกษา
การแลกเปลี่ยนไอออน เป็นการแลกเปลี่ยนไอออนได้ระหว่างสารที่สามารถแลกเปลี่ยนไอออนได้	เรซินแลกเปลี่ยนไอออน (Ion exchange-Resin) แบ่งได้เป็น <ul style="list-style-type: none"> • เรซินชนิดแลกเปลี่ยนประจุบวก (Cationic Ion Exchanger) • แลกเปลี่ยนประจุลบ (Anionic Ion Exchanger) • ชนิดอื่นๆ เช่น Chelating Ion Exchanger แอนไอออนเรซินการกรองฟลูออไรด์ไม่เกิน 4 มก/ล 	การใช้เครื่องกรองชนิดได้กรองเรซิน ต้องออกแบบสำหรับใช้เฉพาะที่ เพราะน้ำดิบที่มีความกระด้างสูงจะจับฟลูออไรด์ได้น้อยกว่า ผู้ใช้ต้องมีความรู้ในการดูแล ในการล้างเรซิน ต้องรู้ว่าจะล้างด้วยกรรหรือด่าง น้ำที่ล้างจะทิ้งที่ไหนเพราะอาจจะทำให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม

เทคนิค	สารที่ใช้กรอง	ข้อจำกัด / ข้อควรคำนึง
<p>การตกตะกอน เป็นการเติมสารตัวกลางที่มีความสามารถในการจับกลุ่ม (Precipitate) ทำให้เกิดสารประกอบเชิงซ้อนกับฟลูออไรด์ในน้ำ</p>	<p>ถ่านกระดูก (Bone char) ปูนขาว (Lime) สารส้ม (Alum) แมกนีเซียมไฮดรอกไซด์ สารประกอบเหล็ก</p> <p>ถ่านกระดูกเหมาะจะใช้ตลอดไม่ได้เกิน 3-4 มก./ล</p>	<p>ถ่านกระดูกได้จากการนำกระดูกสัตว์เผาที่ 600 °C คัดขนาดที่เหมาะสม มีการใช้งานในประเทศแอฟริกา ในประเทศไทย พบว่าประสิทธิภาพของการใช้งานจริงจะลดลงกว่าให้ห้ข้อปฏิบัติการใช้ เพราะเมื่อนำมาดลหรือนำดิบมีไปคาร์บอนและคาร์บอนต่างสูง การเติมโซดาแอสหรือปูนขาวเพื่อกำจัดไปคาร์บอนแต่ก่อนจะทำให้ถ่านกระดูกใช้งานได้ดีขึ้น</p>

เทคนิค	สารที่ใช้กรอง	ข้อจำกัด / ข้อควรคำนึง
<p>การใช้เยื่อแผ่นสังเคราะห์หรือเมมเบรน ระบบรีเวอร์สออสโมซิส หรืออโรโอ เป็นกระบวนการที่ใช้เยื่อแผ่นสังเคราะห์หรือเมมเบรนในการแยกน้ำออกจากสารไม่ละลายที่ มีน้ำหนักโมเลกุลไม่เกิน 200 โดยการป้อนสารละลายภายใต้ความดันสูงเพื่อเอาชนะแรงดันออสโมซิส จากนั้นสารที่มีโมเลกุลขนาดใหญ่หรือมีประจุสูงจะถูกผลักดันให้อยู่ที่เมมเบรนไม่สามารถไหลผ่านไปได้</p>	<p>การบำบัดฟลูออไรด์ต้องใช้เมมเบรนที่มีขนาดเล็ก เนื่องจากฟลูออไรด์ไอออนมีขนาดเล็กกว่าคลอไรด์ ก็จะมีโอกาสหลุดผ่านเมมเบรนได้มากกว่า</p> <p>รีเวอร์สออสโมซิสสามารถกรองฟลูออไรด์ได้ถึงกว่าร้อยละ 70 ที่ความเข้มข้นสูง ๆ ได้</p>	<p>ระบบรีเวอร์สออสโมซิส ต้องใช้พลังงานไฟฟ้าในการเพิ่มความดัน และน้ำที่ผ่านการกรองด้วยเมมเบรนได้ประมาณครึ่งหนึ่ง ส่วนที่เหลืออีกครึ่งหนึ่งที่ปล่อยออกจากระบบจะมีสารโมเลกุลที่ไม่ต้องการรวมทั้งฟลูออไรด์ในปริมาณที่เข้มข้นกว่าเดิมมาก ซึ่งต้องคำนึงถึงการทำจัดการส่วนเกินนี้ นอกจากนี้เมื่อใช้ระยะเวลาหนึ่งต้องมีการล้างและเปลี่ยนเมมเบรน ซึ่งมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง</p>
<p>Electrochemical method เป็นการทำ Electrolysis อาศัยหลักการแยกประจุชนิดต่าง ๆ ออกจากน้ำโดยการใช้น้ำประจุไฟฟ้ากระแสตรง</p>	<p>ใช้เยื่อกรองแบบ Ion-selective membrane (Cation and anion exchange membrane) ซึ่งยอมให้ไอออนที่มีประจุลบเคลื่อนที่ผ่าน Anion Exchange membrane พบว่าสามารถบำบัดฟลูออไรด์ความเข้มข้น 3 มก./ลิตร ได้ประมาณ 60%</p>	<p>ยังไม่มีการใช้เทคนิคนี้ในการผลิตน้ำบริโภค</p>

หมายเหตุ

- (1) ปิยะดา ประเสริฐสม อังศนา ฤทธิอยู่ โกวิท เรียบเรียง ปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำบริโภคธรรมชาติที่มีระดับฟลูออไรด์สูงเกินระดับที่เหมาะสม วิทยาลัยทันตสาธารณสุข 2547 ฉบับ มค.-ธค 2547
- (2) เรียบเรียงจากสถานการณ์คุณภาพน้ำประปา ปี 2548 บรรยายโดย นฤมล ตปนียกุล ศูนย์ห้องปฏิบัติการ กรมอนามัย ในการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การจัดการผลกระทบฟลูออไรด์ วันที่ 4-5 สิงหาคม 2548 โรงแรม เอสดี อเวนิว กรุงเทพฯ
- (3) เรียบเรียงจากเอกสารเรื่องสถานการณ์ฟลูออไรด์ในน้ำบาดาล โดย สมทรัพย์ อธิคมรังษฤษฎ์, กรมทรัพยากรน้ำบาดาล ในการประชุม Appropriate Use of Fluoride in Thailand วันที่ 11-12 ธันวาคม 2545 โรงแรมโซฟิเทล เซ็นทรัล พลาซ่า กรุงเทพฯ
- (4) รายงานผลการสำรวจปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำดื่มบรรจุขวดปิดสนิท ปี 2548 กองทันตสาธารณสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข
- (5) เรียบเรียงจาก วิธีการบำบัดฟลูออไรด์ในน้ำ บรรยายโดย รศ.นราพร หาญจนวนรงค์ ในการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การจัดการผลกระทบจากฟลูออไรด์ในน้ำบริโภค วันที่ 4-5 สิงหาคม 2548 โรงแรมเอสดี อเวนิว กรุงเทพฯ

การถอดบทเรียน เรื่อง การแก้ปัญหาฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภค แบบชุมชนมีส่วนร่วม

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ความเป็นมา

โครงการแก้ไขผลกระทบด้านทันตสุขภาพจากปัญหาฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภคโดยชุมชนมีส่วนร่วม ดำเนินการในปี พ.ศ. 2540 - 2545 เนื่องจากเป็นแนวทางใหม่จึงได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และถอดถอดบทเรียน ณ โรงแรม อิมพีเรียลแม่ปิง จ.เชียงใหม่ วันที่ 22 - 25 กรกฎาคม 2546 ผู้เข้าประชุมเป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำงานดังกล่าวจากพื้นที่ 7 จังหวัด คือ ลำปาง เชียงใหม่ ลำพูน สงขลา แม่ฮ่องสอน ราชบุรี และพะเยา และหน่วยงานในกรมอนามัยคือ กองทันตสาธารณสุข กลุ่มพัฒนา งานทันตสาธารณสุขระหว่างประเทศ ศูนย์อนามัยที่ 4 และ 10 ผู้เข้าร่วม

ประชุมประกอบด้วยทันตบุคลากรและบุคลากรสาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุข สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปการเรียนรู้ขั้นตอนกระบวนการทำงาน แนวคิด สังเคราะห์ขึ้นเป็นองค์ความรู้จัดทำเป็นข่าวสารเผยแพร่ไปยังทันตบุคลากรและสาธารณสุขเพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่อื่น รวมทั้งขยายผลไปสู่การแก้ปัญหาทันตสุขภาพอื่น ๆ ต่อไป ถอดประสบการณ์และสรุปการเรียนรู้โดยวิทยากร อ.สุเทพ ไชยจันทร์ และ อ.ยุทธศิลป์ ป้านภูมิ จากวิทยาลัยการจัดการทางสังคม สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

ความหมายขององค์ความรู้ :

เป็นความรู้ที่สร้างมาจากการสรุปทบทวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่ได้จัดให้เป็นกลุ่มหมวดหมู่ที่มีความสัมพันธ์กัน เป็นหลักการ แนวทาง กว้าง ๆ ซึ่งผู้อื่นสามารถเข้าใจและนำไปใช้ หรือประยุกต์ใช้ได้ในการปฏิบัติจริงตามเงื่อนไขบริบทที่เปลี่ยนไป

กรณีศึกษาของพื้นที่ต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาฟลูออไรด์สูง

จังหวัดลำปาง เริ่มต้นจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการ 2-3 อำเภอแล้วจึงขยายสู่อำเภออื่นในปีต่อมาเป็นการแก้ปัญหาในระดับจังหวัดแบบเป็นระบบ โดยทันตแพทย์ในโรงพยาบาลชุมชนเป็นผู้จุดประกายด้วยการรวบรวมปัญหาฟันตกกระในเด็ก ร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจัดทำแผนที่ฟลูออไรด์ในน้ำบริโภคของหมู่บ้าน นำเสนอข้อมูลแก่กรรมการหมู่บ้าน องค์กรส่วนท้องถิ่นและชุมชน โดยชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การศึกษาดูงานจากหน่วยราชการและชุมชนอื่น ๆ ก่อนตัดสินใจเลือกวิธีการของชุมชนเอง การทำงานที่โดดเด่นของลำปางคือมีการประชุมแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันเป็นระยะ ๆ ทำให้เจ้าหน้าที่และภาคประชาชนต่างได้เรียนรู้ ในพื้นที่ส่วนใหญ่เลือกใช้น้ำฝั้นเป็นแหล่งน้ำบริโภคทดแทน มีการจัดสร้างถังเก็บน้ำฝั้นโดยบางแห่งองค์การบริหารส่วนตำบลจัดให้เฉพาะ

บ้านที่รายได้ต่ำ หรือบางแห่งจ่ายให้บางส่วน หรือบางแห่งชุมชนร่วมกันจัดซื้อ ใองน้ำให้กับบ้านที่ยากจนเป็นต้น

จังหวัดพะเยา ที่อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา เจ้าหน้าที่สาธารณสุขเป็นผู้จุดประกายในชุมชน จากการเห็นปัญหาและเปิดโอกาสการเรียนรู้ของชุมชน ในการศึกษาดูงานที่จังหวัดเชียงใหม่วิธีแก้ปัญหาคือการใช้น้ำฝั้น

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจังหวัดที่มีปัญหาฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภคเป็นเวลานาน ผู้จุดประกายให้ชุมชนเห็นปัญหาในเรื่องนี้คือทันตบุคลากร เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และผู้นำชุมชนช่วยในการกระตุ้นการเรียนรู้ซึ่งมีวิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลายเช่น การใช้ถ่านกระดูกในการกำจัดฟลูออไรด์ การใช้น้ำฝั้น การต้มน้ำบรรจุขวด การใช้เครื่องกรองระบบรีเวอร์สออสโมซิสเพื่อผลิตน้ำของสหกรณ์ เป็นต้น

จังหวัดราชบุรี ผู้จุดประกายให้แก่ชุมชนคือทันตแพทย์จากศูนย์อนามัยที่ 4 โดยให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในสถานีอนามัยเป็นผู้ตรวจบันทึกฟันตกกระในพื้นที่ แล้วจึงตรวจหาปริมาณฟลูออไรด์ในน้ำและให้ข้อมูลแก่ประชาชนเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาต่อไป

จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่ไม่เคยพบปัญหาฟันตกกระมาก่อน ผู้จุดประกายเป็นทันตแพทย์จากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่สถานีอนามัย ประสานอาสาสมัครสาธารณสุขของหมู่บ้าน สมาชิก อบต.ที่ช่วยกันรวบรวมข้อมูล กระตุ้นคนในชุมชนส่งน้ำบริโภคที่บ้านตรวจหาฟลูออไรด์และเปลี่ยนแหล่งน้ำบริโภคเป็นน้ำฝั้น รวมทั้งร่วมกันค้นหาแหล่งน้ำใหม่ในการทำน้ำประปาชุมชน

องค์ความรู้เรื่องการแก้ไขปัญหาฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภคโดยชุมชน

ฟันตกกระเป็นความผิดปกติของฟันเกิดจากการได้รับฟลูออไรด์ปริมาณมากเกินไปในช่วงเวลาเด็กกำลังมีพัฒนาการของอวัยวะต่าง ๆ โดยเฉพาะฟัน ซึ่งฟลูออไรด์ปริมาณสูงมักจะได้รับจากน้ำบริโภค การป้องกันฟันตกกระจึงเป็นการแก้ไขที่พฤติกรรมประจำวัน ซึ่งต้องการความร่วมมือสูงจากประชาชนโดยสรุปประกอบด้วย 11 ขั้นตอน 6 ระบบในการดำเนินงานและ การสื่อสารสาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลง

11 ขั้นตอนในกระบวนการทำงาน แก้ไขปัญหาฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภคชุมชน

ในการทำงานจริง ไม่จำเป็นต้องเรียงตามลำดับให้แต่ละขั้นตอนสำเร็จก่อน ยกเว้นในส่วนขอขั้นตอนที่ 1-3 เท่านั้นที่ควรจะทำก่อน ส่วนในขั้นตอนอื่น ๆ สามารถทำควบคู่ไปด้วยกันได้ และควรเปิดโอกาสให้ภาคีต่างๆ ทั้งภาครัฐและประชาชน มีส่วนร่วมในการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน โดยแต่ละขั้นตอนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน (แผนภาพที่ 1)

1. ค้นหาผลกระทบต่อสุขภาพ (กระดูก เนื้อเยื่อ ฟัน ฯลฯ) เช่น สภาวะสุขภาพฟันตกกระในกลุ่มเด็กอายุ 9-12 ปี หรือตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไป ทั้งจำนวนและความรุนแรงของปัญหา
2. ค้นหาแหล่งหรือพื้นที่ที่มีฟลูออไรด์สูงเกินมาตรฐานโดยการเก็บตัวอย่างน้ำ จากแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ของชุมชน
3. จัดทำแผนที่แหล่งน้ำในชุมชนที่แสดงถึงปริมาณฟลูออไรด์และ/หรือแสดงค่าความรุนแรงของฟันตกกระร่วมด้วย
4. ค้นหาที่มาของปัญหา ได้แก่ พฤติกรรมการใช้น้ำของประชาชน การเปลี่ยนแหล่งน้ำ พฤติกรรมการใช้ฟลูออไรด์แบบต่าง ๆ
5. ศึกษาข้อมูลและทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่หลากหลาย ข้อดีข้อเสียของวิธีต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนแหล่งน้ำเป็นน้ำบ่อตื้น, การสร้างถังเก็บน้ำฝน, น้ำดื่มบรรจุขวดและเทคโนโลยีการกรองฟลูออไรด์แบบต่างๆ

6. ค้นหาและกระตุ้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือผู้จุดประกายแก่ชุมชน ซึ่งเป็นได้ทั้งเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ คนในชุมชนหรือคนจากภายนอก
7. แสวงหาภาคีร่วมทั้งในกลุ่มเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ภาคีภาคประชาชน ต้นแบบในชุมชน
8. แสวงหาต้นทุนทำงาน ศักยภาพในชุมชนความรู้ เทคโนโลยี กระบวนการทำงาน งบประมาณ อุปกรณ์
9. สื่อสารและให้ความรู้แก่ประชาชนผู้เกี่ยวข้องโดยใช้เทคนิควิธีการที่เหมาะสม
10. จัดเวทีประชาคมในชุมชน เพื่อให้เกิดวาระของประชาชน สร้างความรู้ความเข้าใจและเสนอทางเลือกให้ชุมชนตัดสินใจเลือกวิธีและดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง
11. ติดตามผลและเฝ้าระวังอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งขยายผลไปชุมชนอื่น

6 ระบบของความสำเร็จ ในการแก้ปัญหาแบบชุมชนมีส่วนร่วม

จากการถอดบทเรียนการดำเนินงานในพื้นที่ที่ตัวแทนชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพบว่า การจะทำขั้นตอนต่าง ๆ บรรลุผลที่ต้องการรวมทั้งมีความต่อเนื่องยั่งยืนได้นั้นเกิดขึ้นจากองค์ประกอบหลัก 6 ระบบในบริบทของสังคมไทยคือ

1. ระบบกระบวนการทำงาน (Pattern of Process) ตาม 11 ขั้นตอนข้างต้น
2. ระบบแบบแผนความคิดทางจิตใจ (Mental Model) “พลังบุญ” คุณค่าทางจิตใจเป็นตัวนำ แม้จะมีแบบแผนที่ดี แต่ถ้าผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือผู้จุดประกายในชุมชนไม่มีจิตใจอยากช่วยเหลือสังคม แบบแผนนี้ทำการได้ไม่สำเร็จ ได้แก่ ความเอื้ออาทร เสียสละ และคุณค่าที่มีเป้าหมาย (คุณค่า + วิสัยทัศน์) เห็นได้จากคำอธิบายว่าเพราะเห็นแก่ลูกหลานในชุมชนเป็นส่วนใหญ่
3. ระบบโครงสร้างการทำงาน (Structure) แบบพหุภาคีโดยเฉพาะในภาครัฐ แบบจุดประกาย คณะกรรมการ คณะทำงาน ฯลฯ โครงสร้างอาสาสมัคร

ชุมชน) การขยายผล การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ แนวราบในกลุ่มประชาชน โดยอาศัยโครงสร้างที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ เช่น โครงสร้างประชาคม กลุ่มอสม. กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

4. ระบบว่าด้วยการจัดการการเรียนรู้ในชุมชน เช่น จัดอบรม (Know how) การเรียนรู้โดยปรึกษาหารือ ไปศึกษาดูงาน เรียนรู้ผ่านสื่อ เผยแพร่สาธารณะ เป็นหัวใจสำคัญ ได้แก่การบอกกล่าวต่อ, การเป็นวิทยากรเผยแพร่

5. ระบบว่าด้วยทุนทางสังคม การเรียนรู้ประวัติชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาของสังคม

6. ระบบการเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากร ทักษะการทำงานของเจ้าหน้าที่ การทำงานเป็นทีม ทำงานแบบ Proactive ให้มีความสามารถจะอ่านหรือเรียนรู้ระบบทั้ง 5 ข้างต้นได้ “อย่าให้เป็นการพัฒนาตามยถากรรม”

องค์ประกอบหลักทั้ง 6 ระบบมีความสัมพันธ์มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปได้เป็นอย่างดี (แผนภาพที่ 2)

หลักในการสื่อสารสาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลง

1) Drama making หลักการทำให้เป็นละครจากชีวิตจริง ทำให้เป็นสีสัน ทำให้มีลักษณะเคลื่อนไหวที่แตกต่างจากชีวิตจริงเพราะคนเราจะปฏิเสธชีวิตจริง ปฏิเสธสถานการณ์จริงผ่านสื่อ

2) พลังแห่งบริบท เป็นพลังของเรื่องราวทั้งหมดหยิบเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นมา เป็นเรื่องเล็ก ๆ แต่จากจุดนี้เห็นทั้งหมดครบได้ การสื่อสารหยิบเรื่องหนึ่งแต่ว่าเชื่อมโยงโดยรวมจากเรื่องที่คุณนิยมใช้

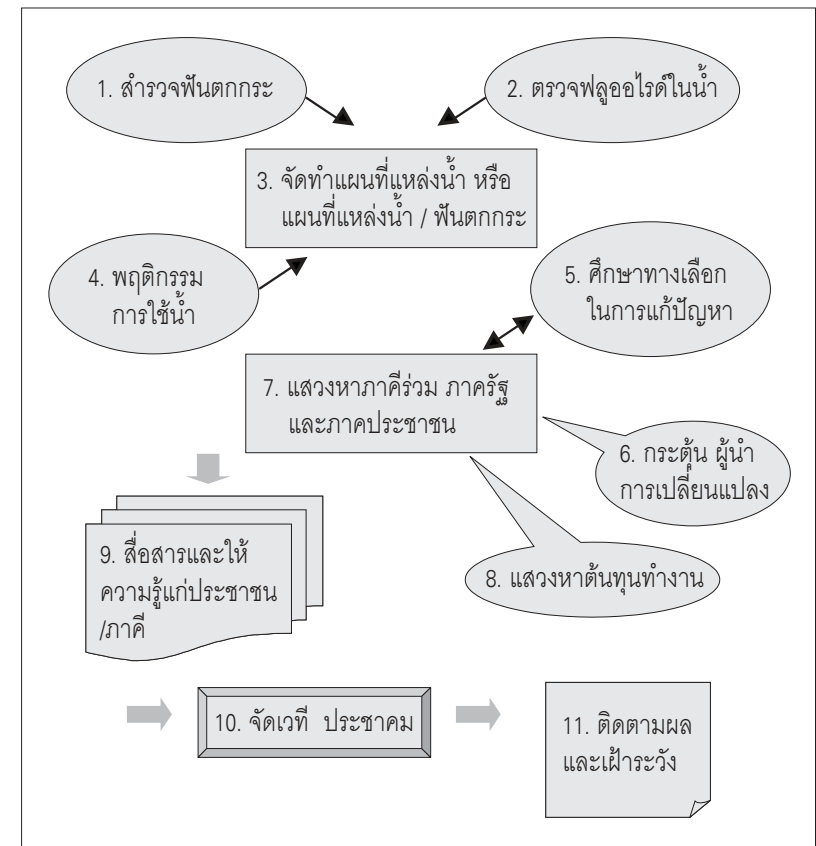
3) หลักบุคคลพิเศษ ไม่ใช่ทุกคนเป็นนักสื่อสารได้ ต้องมีตัวสื่อ ความเป็นดารา หรือความเป็นฮีโร่ชนิด ๆ เห็นปุ๊บใช่เลย คือไม่เกิดการต่อต้าน

4) การใช้บุคคลพิเศษที่เป็นต้นแบบ เพื่อการเปรียบเทียบ เช่นคำรณ ผู้ใหญ่บ้านดำดี ผู้หญิงวันนี้ ถ้ามีต้นแบบอยู่แล้ว จะมีพลังมากยิ่งขึ้น แต่เราก็เป็นตัวของเรา แต่ว่าช่วงแรกเวลาเราสร้างใหม่เราเกิดใหม่ก็พยายามเทียบกับโรลโมเดลเดิมที่มีอยู่

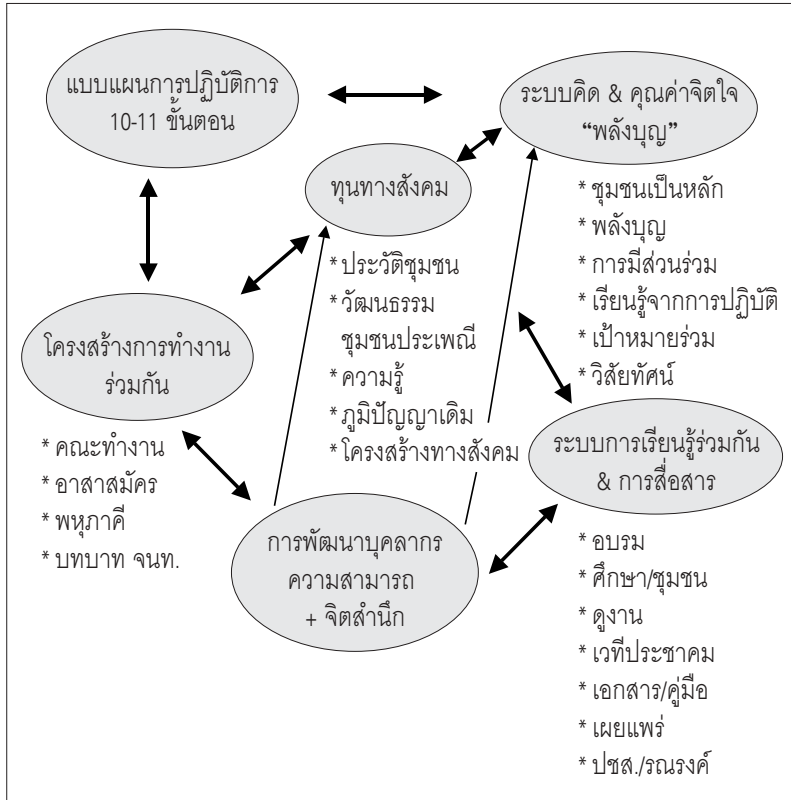
5) ความเข้มของสาร เรื่องราวต่าง ๆ เข้มไม่เหมือนกัน ทำอย่างไรเราจะหาเรื่อง หาประเด็น ที่มีความสามารถในการจากจุดหนึ่งแล้วแพร่กระจายได้เยอะเหมือนไวรัล

6) ช่องทางการสื่อสาร ต้องอ่านว่าจะไปทางไหนได้ ต้องคู่กันทั้งแนวราบและแนวกว้างคือสื่อมวลชน โทรทัศน์ ทีวี หนังสือพิมพ์ อันนี้เป็นแนวกว้าง ขณะเดียวกันสื่อที่เราทำงานคือสื่อทางเลือก สื่อที่ต่อกันเองแนวราบ

แผนภาพที่ 1 ขั้นตอนในการแก้ไขปัญหาฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภค

แผนภาพที่ 2 องค์ประกอบ 6 ระบบในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภค

ถอดบันทึกการประชุมสัมมนา การแก้ปัญหามลพิษฟลูออไรด์ในน้ำสูง

บอกเล่าแนวทางการประชุม

การประชุม 3 วันนี้ จะเป็นการประชุมสัมมนาแบบการเรียนรู้ สรุปรูปแบบเรียนเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่มีประสบการณ์ร่วม ในการสัมมนาที่เรียนเชิญผมมาเป็นผู้ดำเนินการ อาจจะแตกต่างจากการประชุมสัมมนาทางวิชาการที่เราคุ้นเคย ครั้งนี้จะเป็นการประชุมคล้าย ๆ กับไม่เป็นทางการ ซึ่งตอนหลังๆ ก็เป็นที่นิยมมากขึ้นนะครับไม่ว่าการประชุมระดับชุมชน การประชุมของหน่วยงานการประชุมระหว่างประเทศอย่างนี้ เช่นประชุม ACD ต่างๆ ก็มักจะเน้นการประชุมที่ไม่เป็นทางการ ใช้การพูดคุยแลกเปลี่ยนมีการแบ่งกลุ่มย่อย ตั้งหัวข้อแค่หลวม ๆ เอาความสนใจความรู้สึกนึกคิดมาเป็นส่วนประกอบสำคัญ ไม่ใช่แค่เนื้อหาวิชาการเป็นตัวจับอย่างเดียว เอาคนที่ม่ประสบการณ์ที่ทำเรื่องเดียวกัน มีความสนใจเรื่องเดียวกัน ได้มาคุยกันเจอกันแลกเปลี่ยนกันแล้ว คุยอย่างไรก็ได้ข้อสรุป แล้วข้อสรุปนั้นสามารถเป็นข้อสรุปเชิงวิชาการได้ และเป็นที่ยอมรับในวงกว้างได้ด้วย นี่เป็นโจทย์สำคัญ

เปิดตัววิทยากร (อ.สุเทพ ไชยพันธ์)

โดยส่วนตัวอยากจะทำโอกาสนี้แนะนำ ผมก็ทำงานมาด้านนี้ ตอนนั้นก็มาอยู่หน่วยงานใหม่ที่เพิ่งจัดตั้งชื่อวิทยาลัยการจัดการทางสังคม เป็นสถาบันด้านวิชาการเรื่ององค์ความรู้ แต่เป็นเรื่องการจัดการความรู้ของสังคมและชุมชน สถานการณ์แบบเรื่องอย่างนี้ มีคนให้ความสนใจเยอะขึ้น ยกตัวอย่างเรื่องนิด้า (สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์) นิด้าตั้งโจทย์ว่าทำอย่างไรงานวิทยานิพนธ์ หรืองานสารนิพนธ์ของนักศึกษาจะเกิดประโยชน์กับชุมชนแล้วก็เกิดการเรียนรู้ในวงนักศึกษา เกิดการเรียนรู้กับสังคมไม่ใช่เรียนรู้เฉพาะระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา จะมีวิธีการทำและเกิดการเรียนรู้กับชุมชนสังคม โดยภาพรวมได้อย่างไร ผมมีโอกาสไปประชุมแลกเปลี่ยน 2 รอบ ถัดมามหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาแนะแนวและจิตวิทยาชุมชน ก็เชิญไปพูดคุยอีกทำนองเดียวกัน กระทรวงศึกษามีโจทย์อยู่ว่า เรามีครูต้นแบบ เรามีสิ่งที่ดีๆ ที่ครูทำดีๆ โรงเรียนทำดีๆ อยู่เยอะ น่าพอใจมาก จากการส่งเสริมของส่วนกลางเอง หรือการริเริ่มของท้องถิ่น หรือการริเริ่มของครูเอง พบว่าเยอะมาก มีเรื่องดีๆ เยอะมาก กระทรวงศึกษา มีแนวคิดที่จะให้ครูดีๆ หรือครูต้นแบบทำงานกับครู เครือข่ายแต่พบว่าด้าน (เนื่องจาก) หนึ่งครูต้นแบบทำให้นักเรียนเสียโอกาส คือครูต้นแบบก็วิ่งไปสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรื่องโน้นเรื่องนี้ เด็กนักเรียนของครูต้นแบบเลยแย่งสองครูต้นแบบไปชวนคนอื่นมาทำกิจกรรมมาทำอะไร ประสิทธิภาพยังไม่ดีเท่าที่ควรนัก ทำให้ครูนั้นเสียโอกาสอีก โจทย์นี้จะแก้ได้อย่างไร

ตัวอย่างการทำงานโดยชุมชน

เช่นเดียวกันผมทำงานกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนพบว่าเรื่องดี ๆ ที่ชุมชนทำมีเยอะ ทางภาคเหนือ เรายังจะโดดเด่นเยอะที่น่าน ลำปาง แม่ฮ่องสอน จะมีเรื่องชุมชนเข้มแข็งที่พะเยา ดอกคำใต้โด่งดังไปทั่วโลก หลายๆ แห่งมีเรื่องดี ๆ เยอะแต่มันไม่ถูกขยาย ขยายอยู่แต่ซ้ำมาก ทำไม่เรื่องที่เป็นข่าวไม่ดีอย่างนี้รับรู้กันทั่วบ้านทั่วเมือง เรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาเรื่องความอึดอัดขัดข้องมันแพร่กระจายได้เร็ว แต่เรื่องที่เป็นด้านบวกแพร่กระจายได้ช้า สถาบันโดยท่านอาจารย์ไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม ก็มีความคิดว่าน่าจะมีหน่วยที่มาคิดค้นว่าทำ

อย่างไรเรื่องดี ๆ ถึงจะขยายทำอย่างไรการปฏิบัติการดี ๆ ไม่ว่าจะ ชุมชนทำ ประชาสังคมท้องถิ่นทำ ข้าราชการทำจะถูกยกขึ้นมา จะถูกแพร่กระจายแพร่ขยายหรือส่งผลต่อไปสู่เรื่องอื่น ๆ ได้ ก็เลยเกิดวิทยาลัยการจัดการทางสังคมขึ้นนะครับ แล้วผมก็ไปทำงานอยู่ที่สถาบันนี้

ผมขึ้นชมเรื่องการแก้ปัญหาฟลูออไรด์มาเมื่อ 2 - 3 ปีที่แล้วผมได้ไปร่วมแลกเปลี่ยนที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ที่นั่นเขาเชิญแล้ว ก็พบกรณีต่างๆ ว่าด้วยการจัดการเรื่องชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม เรื่องการแก้ปัญหาเรื่องสุขภาพแต่กรณีที่ผมประทับใจ จำได้ว่าเป็นเรื่องฟลูออไรด์ที่ลำปาง แล้วก็เรื่องกรณีแม่ใหญ่กลุ่มหนึ่ง กลุ่มแม่บ้านที่ศรีสะเกษ อำเภอกันทรารมย์ จำได้ 2 เรื่อง ผมว่าเป็นเรื่องที่ดีมาก ยิ่งอ่านรายงานเรื่องอะไรนะกรณีศึกษา 9 กรณีศึกษา เห็นว่าเป็นกรณีศึกษาที่ดีมาก แล้วสอดคล้องกับช่วงนั้น ผมกับทีมงานได้ทำกรณีศึกษาที่ดี ๆ เกะรอย ผมได้ทำกรณีศึกษาถึงหัวหน้าคณะทำงานที่ทำ เกะรอยเรื่องกรณีศึกษาชุมชนเข้มแข็ง 17 กรณี ทำอย่างไรกรณีศึกษาเหล่านี้จะถูกแพร่ขยายจะส่งผลในวงกว้างขึ้นมากขึ้น มีบทบาทสำคัญมากขึ้น รอยต่อตรงนั้น ความคิดตรงนั้นก็นำมาสู่งานที่กำลังทำ

ต้นแบบที่ดี (Best Practice Model)

กลุ่มของท่านมีโอกาสได้ทำถือว่าเป็นชุดแรก ๆ ของกระแสการตื่นเรื่องนี้ของบ้านเมือง ในแง่เศรษฐกิจจะครับโดยรัฐบาล กระแสคือรองนายก รัฐมนตรีสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ เขากำลังใช้แนวคิดนี้มาใช้ในแวดวงธุรกิจเขาเรียกว่าการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ของภาคธุรกิจต่างๆ โดยใช้กรณีศึกษาที่ดี ๆ มาเป็นตัวแพร่ขยาย ซึ่งเขาตั้งสถาบันโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ซึ่งสถาบันศศินทร์ของจุฬา รับผิดชอบดำเนินเรื่องนี้วิทยาลัยการจัดการทางสังคมก็จะมีภารกิจเรื่องชุมชนสังคมในส่วนของภาคราชการนี่คิดว่า กพ. (สำนักงานข้าราชการพลเรือน) คงกำลังตื่นตัวกับเรื่องนี้อยู่ คือแทนที่เราจะมุ่งแก้ปัญหา เห็นว่ามีปัญหาอะไรเราก็แก้ ๆ แล้วก็ความคิดริเริ่มนำร่อง เสร็จแล้วก็ขึ้นหนึ่ง เราไม่เคยหยิบยก เอาเรื่องที่เรา นำร่องแล้วมาถกมาคุยกัน สังเคราะห์หาข้อสรุปหรือทดลองประยุกต์ใช้ต่อกัน

ยกตัวอย่างกรณีเมื่อน่าน กลุ่มฮักเมื่อน่าน ต้นแบบของการพัฒนาองค์กรรวม การพัฒนาพื้นที่ครบทุกมิติ ครบเครื่องทั้งสังคม องค์กรของท้องถิ่น ภาค ชุมชน ประชาสังคม ราชการและภาคธุรกิจด้วย ถือว่าน่านอยู่ในกลุ่มจังหวัด ต้น ๆ ของประเทศที่มีการเคลื่อนไหว ตื่นตัว ถกกันคุยกัน พัฒนาการทำงาน ร่วมกันอย่างขนานใหญ่ ทั้งระบบทั้งจังหวัด โดยเฉพาะการพัฒนาแบบไม่เป็นทางการ จากน่านผมสรุปบทเรียนว่า เริ่มแรกของขบวนการพัฒนาที่คนฮักเริ่ม ตื่นเต้น คือ การพัฒนาเรื่องป่า เขาไปค้นพบว่าฮักกลุ่มที่ทำเรื่องจากการเรื่องป่า ดูแลป่า ได้ดี ๆ อยู่ประมาณสัก 7-8 แห่ง ป่าทุ่งหลวง ป่าอะไรต่าง ๆ 7 - 8 แห่ง มีทีมไปศึกษาหลังจากนั้นก็เอากลุ่มที่ทำเรื่องป่ามาเจอกัน มาคุยกัน ตั้งโจทย์ ว่าเราจะทำให้เรื่องการจัดการป่าที่ดี ๆ ของน่านนะขยายผลได้อย่างไร โจทย์ ของเขาเอาจากเรื่องที่ทำมาแล้วมาเจอกัน 7-8 กรณี มาคุยกัน แล้วก็มองไป ข้างหน้าว่าเราจะทำเรื่องนี้ ให้ขยายผลให้เกิดดี ๆ ขึ้น ในจังหวัดน่าน ได้อย่างไร ผลของการทำเรื่องการจัดการป่าประมาณสัก 7-8 ปี น่านมีกลุ่มที่จัดการป่าได้ เกือบ 200 กลุ่ม ทั่วจังหวัดน่าน แล้วเป็นจังหวัดที่มีกลุ่มชาวบ้าน ดูแล จัดการ เรื่องป่าเยอะที่สุดในประเทศไทย แล้วตอนนี้ก็น่านก็เขาถือว่าเป็นกลุ่มจังหวัด ต้น ๆ ที่มีป่าอุดมสมบูรณ์ ป่าที่ฟื้นฟูรวดเร็ว การเพิ่มอัตราของป่าธรรมชาติสูง ที่สุดในประเทศไทย จากเรื่องป่า เขาบอกว่าปัญหาเรื่องน่านไม่ได้มีเรื่องป่า อย่างเดียว เรื่องลำน้ำน่าน ซึ่งเขารักแล้วเขาภาคภูมิใจ มีคนจุดประกายลำน้ำ น่าน เป็นแม่น้ำที่สวยอันดับต้น ๆ ของโลก 1 ใน10 ของแม่น้ำที่สวยที่สุดในโลก ประเทศไทยมี 3 กลุ่มน้ำ ที่อยู่ต้น ๆ ของโลก หนึ่งกลุ่มน้ำน่าน สองกลุ่มน้ำแม่โขง สามกลุ่มน้ำป่าสัก เป็นกลุ่มน้ำที่ขึ้นชื่อมีวารสาร มีอะไรอ้างอิงว่าเป็นแม่น้ำที่สวย นะครบอันดับต้น ๆ ของโลก แล้วแต่สถิติ แต่ว่าบางสถิติก็ถือว่าแม่น้ำน่าน เป็นหนึ่งในสิบของแม่น้ำที่สวยที่สุดในโลก บางสถิติก็มีแม่น้ำแม่โขง

ขยายผลจากการดูแลป่าสู่การจัดการลุ่มน้ำ

จากบทเรียนเรื่องป่าไปจัดการเรื่องลุ่มน้ำ ก็ทำนองเดียวกันค้นพบว่า มีคนดูแลเรื่องลุ่มน้ำน่านอยู่ประมาณสัก 7-8 กลุ่ม ซึ่งทำเหมือนกันบ้างต่างกัน บ้าง ก็เอากลุ่ม 7-8 กลุ่มนี้มาคุยกันว่า ดูแล และจัดการเรื่องลุ่มน้ำอย่างไร อะไร

ที่ทำได้ดีแล้ว คุยแบบไม่เป็นทางการ คุยหลายรอบ หลายครั้ง แล้วพบว่าเขา คิดว่าจะทำให้มันดียิ่งขึ้นได้อย่างไร ให้แพร่กระจายไปได้อย่างไร ก็พบว่า ภายในเวลาประมาณสัก 3-4 ปี เร็วกว่าเรื่องป่า น่านมีกลุ่มที่ดูแลเรื่องลุ่มน้ำ กลุ่มจัดการเรื่องลุ่มน้ำ 200 กว่ากลุ่ม ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีกลุ่มที่ดูแลจัดการเรื่อง ลุ่มน้ำเยอะที่สุดในประเทศไทยอีก แต่ผลอันนี้ไม่มีงานวิชาการรองรับ ผลที่ เห็นกับตามผลที่ส่งผลชัด ๆ ก็คือ น่านเป็นจังหวัดที่มีปลาอุดมสมบูรณ์พื้นดิน เหลือเพื่อสำหรับกินแล้วยังส่งมาขายพะเยาได้อีกภายในไม่กี่ปี จากเรื่องป่าไป สู่เรื่องลุ่มน้ำ ต่อมาเขาก็บอกว่าเขาอยากพัฒนาเรื่องผู้หญิง เรื่องการทอผ้า เรื่อง อะไร เขาก็สรุปบทเรียนทำนองเดียวกัน ต่อมาทำเรื่องเด็ก เขาวชนก็ใช้ กระบวนการเดียวกันแต่ใช้เวลาแค่ 1- 2 ปี ก็สามารถมีกลุ่มทำนองนี้เกิดเป็น ร้อยกลุ่ม สองร้อยกลุ่มขึ้นมา ที่จะมาดูแลตัวเอง แล้วกลุ่มเยาวชนของน่าน ก็เป็นกลุ่มที่มีชื่อเสียงระดับประเทศขึ้นมาภายใน 2-3 ปี ได้รับการยอมรับใน เครือข่ายที่ทำงานเรื่องเยาวชนทั่วประเทศว่าน่านเป็นต้นแบบ

ศึกษาเรียนรู้จากต่างกัน

ปัญหาอีกเรื่องหนึ่งก็คือองค์กรการเงิน ผมก็ตั้งคำถามว่า ทำไมเราทำ เรื่องป่า ลุ่มน้ำ ผู้หญิง เครือข่ายเยาวชน เครือข่ายเรื่องยาเสพติด ได้ประสบ ความสำเร็จ เราสำเร็จตั้ง 5 เรื่องแล้ว ถ้าจะมีเรื่องการจัดการองค์กรการเงิน เรื่องออมทรัพย์ จะยากไหมสำหรับคนเมื่อน่าน ผมตั้งคำถามง่าย ๆ เขาบอก ว่าไม่น่าจะยาก แล้วทำอย่างไรละ เขาก็บอกใช้แบบเดิมแบบที่เขาใช้เรื่องลุ่ม น้ำประสบความสำเร็จ แบบที่เขาใช้เรื่องป่าประสบความสำเร็จ ไปศึกษาว่าเขาทำ สำเร็จได้อย่างไร แล้วเอาแบบที่เขาทำประสบความสำเร็จเรื่องนั้นมาประยุกต์ ใช้กับเรื่องออมทรัพย์ เขาบอกว่าเรื่องออมทรัพย์ต้นแบบเขาไม่ชัด เขาลอง ศึกษาดูแล้ว ปัญหาของเขาคือเรื่องออมทรัพย์ก็มีอยู่แล้ว แต่เขารู้สึกไม่พอใจ กับต้นแบบ แม่แบบที่มีอยู่ ไม่มีกลุ่มไหนที่ประทับใจแล้วเขาไม่พอใจกับสิ่งที่ เขาเป็นอยู่ หรือเราน่าจะใช้ต้นแบบในจังหวัดอื่น ใช้ที่ไหนละ ถ้ามองต่อ ต้องไป ตราด ต้องไปสงขลา ไกลไปมั่ง ไกล ๆ มีที่ไหน มีที่ดอกคำใต้ที่อาจารย์มุกดา ทำเป็นกลุ่มธนาคารหมู่บ้านเครือข่ายองค์กรการเงินที่นั่นดีมาก ก็จัดทีมไปดู

เคยไปศึกษาต้นแบบนั้น ภายในเวลาปีกว่า ๆ เขามีเครือข่ายเรื่องออทิสติกที่เข้มแข็งขึ้นมาเป็นร้อยกว่ากลุ่มภายในปีกว่า ๆ ตอนนี้น่านกำลังจะมักเขม้นทำเรื่องเครือข่ายเรื่องแผนแม่บทชุมชน จากน้อย จากโน้น จากนี้ คือตื่นขึ้นมาทั้งหมด ขณะเดียวกันน่านก็มีงานด้านสาธารณสุขที่ผมเคยพบ รายงานการวิจัย งานศึกษา งานอะไรต่าง ๆ ที่น่าสนใจเยอะ

สรุปการเรียนรู้คือเรียน

บทเรียนดี ๆ อย่างนี้ หนึ่งคือทำเรื่องที่ทำอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น สองข้ามไปสู่เรื่องอื่น ๆ จากแบบแผนไปสู่เรื่องอื่น ๆ ให้เป็นองค์รวมมากยิ่งขึ้น สามเราทำให้มีทีม เขาเรียกว่าทีม Core (ทีมหลัก) ทีมที่เติบโตภายใน คนทำงานยกระดับจากแค่คนทำงานไปสู่การเป็นวิทยากรกระบวนการ การเป็นต้นแบบ การเป็นผู้เผยแพร่ เป็นผู้แบบอย่าง เป็นผู้ให้ข้อมูล หรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกอื่นได้ใช้บทเรียนของเราได้

เรื่องหนึ่งที่ผมยังไม่ได้เล่าคือ อาทิตย์ก่อนโน้นผมมาที่เชียงใหม่ อีกครั้งหนึ่งที่เอาเรื่องบทเรียนที่ดี ๆ ของชุมชนต่าง ๆ ทั้งหมดประมาณ 10 กรณี ในเรื่องที่ผมฟังแล้วประทับใจคือกลุ่มที่น่าน เด็กตัวเล็ก ๆ ที่เพิ่งเรียนจบปริญญาตรี มาแนะนำงานของเยาวชนและงานด้านการเกษตร ผมฟังมาก บอกว่าเจ้าหน้าที่ในทำงานของผมทำมา 10 กว่าปียังไม่สามารถนำเสนอได้เท่าครึ่งหนึ่งของเด็กคนนี้ เพราะอะไร เพราะการถูกหล่อหลอมจากประสบการณ์จริง หล่อหลอมจากธรรมชาติทำให้เขายกระดับจากผู้ปฏิบัติมาสู่ผู้จัดการความรู้ สามารถเอาบทเรียนที่เขาทำสื่อสารกับคนอื่นได้อย่างภาคภูมิใจ มั่นใจ อันนั้นคือผลที่ได้ อย่างหนึ่ง

กระบวนการประชุม

วิธีการในการประชุมครั้งนี้ จะแบ่งกลุ่มย่อย สลับคละกันไปบ้าง แล้วก็สู่มจังหวัดที่ทำงานด้วยกันมาบ้างตลอดเวลา 3 วัน แล้วก็มีการดูงาน 1 วัน นอกสถานที่ เพราะฉะนั้นเราทำกันแบบสบาย ๆ จากบทเรียนที่ผมได้จัดให้กับหน่วยงานอื่น ๆ ไม่ว่าจะระดับชุมชน ชุมชนแออัด ชุมชนชนบท หรือกับหน่วยงานราชการ

หน่วยงาน NGO (ภาคเอกชนที่ไม่หวังผลกำไร) หน่วยงานภาครัฐกิจ ใช้หลักพื้นฐานที่อยากจะเชิญชวนง่าย ๆ เข้าไว้ สบาย ๆ เข้าไว้ ค่อยเป็นค่อยไป แล้วก็อย่าคาดหวังอะไรมาก ใจเรา ใช้ความรู้สึกเรา แลกเปลี่ยนกัน พูดคุยกัน ฟังกัน ให้มากขึ้น ถามกันให้มากขึ้น ดูชัดชัดอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งกันและกันให้มากขึ้น แล้วผลสุดท้ายการเรียนรู้มันก็จะเกิด แล้วก็งานทางวิชาการ ข้อเสนอที่เป็นหลักการทางอะไรต่าง ๆ ก็จะเกิดขึ้นเองอย่าไปมุ่งหวังที่จะทำวิชาการ ทำข้อเสนอให้ได้ เจาะได้ชัดได้อะไรต่าง ๆ เอาที่เราทำได้ แล้วจะดีเอง ใน 3 วันนี้ กระบวนการเป็นอย่างนี้ เราก็จะพูดคุยกันในกลุ่มย่อย เต็มใจจะมีใจหายไปไหนครบ แล้วเราก็นำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ใช่เสนอด้วย Flipchart อย่างเดียว แต่จะนำเสนอวิธีการหรือรูปแบบที่หลากหลายออกไป แล้วก็ผมก็จะมีทีม มีคนช่วยคือทีมจากกองทุนสาธารณสุข แล้วก็ทีมงานที่ทำด้วยกัน ผมถือโอกาสนี้แนะนำคุณยุทธศิลป์ ป้านภูมิ เต็มใจเราจะจัดโต๊ะใหม่ เป็นการแบ่งกลุ่ม พักสัก 15 นาที

รู้จักและคุ้นเคยก่อนเริ่มงานกลุ่ม โดย อ.ยุทธศิลป์ ป้านภูมิ

สิ่งที่เรามาด้วยกัน สิ่งที่เราเคยทำงานด้วยกัน ใจกันบ้างหรือเปล่า ใจกันบ้างไหมครับ ลองดูถ้างั้น เดี่ยวลองหันหน้าเข้าหากัน เดี่ยวลองทลายใจกัน จับคู่ หันหน้าเข้าหากันนะครับ มีใครไม่มีคู่ ลองจับคู่กันนิดหนึ่ง ที่นี้ว่าตาม “ตัวฉันฉันรู้ ตัวเธอเธอรู้ ตัวฉันเธอไม่รู้ ตัวเธอฉันไม่รู้” งงไหมครับ อีกรอบหนึ่ง “ตัวฉันฉันรู้ ตัวเธอเธอรู้ ตัวฉันเธอไม่รู้ ตัวเธอฉันไม่รู้ ถ้าอยากรู้ก็ลองดูสิ” ที่นี้ถ้าผมบอกว่า ถ้าอยากรู้ก็ลองดูสิ 1 2 3 เป่ายังจวบ ลองทลายใจกันดูสิว่าเพื่อนเราจะมาไม่ไหนลองดูนะครับ เอาใหม่ ตัวฉันฉันรู้ ตัวเธอเธอรู้ ตัวฉันเธอไม่รู้ ตัวเธอฉันไม่รู้ ถ้าอยากรู้ก็ลองดูสิ เป็นไงครับ มีใครที่ทลายใจกันถูกบ้างครับ ยกมือขึ้นครับคู่ไหนที่ทลายใจกันถูกบ้างครับ

ตอนนี้ผมอยากจะให้มันเป็นกลุ่ม เวลาเรามาเชียงใหม่ถึงอะไร อะไรที่เป็นสัญลักษณ์เป็นเอกลักษณ์ที่บอกเชียงใหม่ ดอยสุเทพ อากาศ อากาศดี อากาศหนาว อากาศเย็นสบาย ดอกไม้สวย รถตุ๊ก ๆ แม่น้ำปิง เอาละที่นี้ได้เป็นกลุ่ม รถตุ๊ก ๆ ดอกไม้สวย อากาศดี ดอยสุเทพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แม่น้ำปิง เอาละให้เวลา 1 นาที คิดสัญลักษณ์ของกลุ่ม ที่นี้ผมจะให้แต่ละกลุ่ม

แสดงสัญลักษณ์พร้อมกัน เสร็จแล้ว แนะนำชื่อสมาชิกของเราในกลุ่มให้เพื่อน ๆ ได้รู้จัก บอกชื่อแล้วก็ทำงานด้วยนะครับ เพื่อน ๆ เราจะได้รู้จักเรามากขึ้น ผมเริ่มที่ตุ๊ก ๆ ก่อนแล้วกัน

กลุ่มตุ๊ก ๆ ตุ๊ก ๆ บ๊ั้น ๆ สมาชิกในกลุ่ม ได้แก่ คุณหมอคัดสนี่ เชียงใหม่ คุณสุกิมล จากลำปาง คุณจุฬาลักษณ์จากเชียงใหม่ คุณสุพิชชา จากลำพูน คุณสมหมาย จากสงขลา คุณเจริญศักดิ์ จากสงขลา ผมสมศักดิ์ เชียงใหม่

กลุ่มดอกไม้สวย สมาชิกในกลุ่มมี 6 ท่าน คือ คุณพรชัย อำเภอกาชา จากสงขลา คุณปิยภัทร อำเภอนะจะ จากสงขลา ผมครับ ณัฐวุฒิ อำเภอนะจะ สงขลา คุณโสธิตา อำเภอยะแยง จังหวัดเชียงใหม่ คุณน้ำผึ้ง จากศูนย์ทันตสาธารณสุขระหว่างประเทศ และคุณวิไลจากเชียงใหม่

กลุ่มเมฆสวย ลมเย็น ขอแนะนำชื่อสมาชิกในกลุ่ม คุณสมบุญจาก เชียงใหม่ คุณยุทธชัยจากแม่ฮ่องสอน ยงยุทธจากสงขลา อำเภอกาชา คุณวิจิต จากแม่ฮ่องสอน คุณกนกนาถ จากแม่ฮ่องสอน คุณหม่ออัมพรจากเชียงใหม่ คุณกัลยารัตน์จากเชียงใหม่ คุณหมอยศนันท์จากสงขลา

กลุ่มดอยสุเทพ เรามากัน 3 จังหวัดคะ จังหวัดละ 2 คน พี่เทพี กับน้อง วิลาวรรณ มาจากลำพูน แล้วก็มีพี่เพ็ญวดี กับพี่รุ่งนภา มาจากพะเยา คุณหม่อ อารีรักษ์กับหมอลลนา มาจากลำปาง

กลุ่มอ่วงแก้ว สมาชิกในกลุ่มมีคุณหมอชาญกับพินิตยาจากพะเยา ดิฉัน ชื่อจุฑามาศ มาจากพะเยา หมอดลฤดีจากราชบุรี พี่เกรียงศักดิ์จากเชียงใหม่ พี่ดิฉันจากลำพูน คุณหมอบานเย็นจากสงขลา

กลุ่มแม่ปิง พะเยา วัฒนานุกูล มาจากราชบุรี ไสภิต แต่ประจิดจาก ลำพูน วิภาพร เสถียรศักดิ์พงศ์จากเชียงใหม่ กมล เลหากุลจากลำพูน ดวงชีวัน อ่องทิพย์จากลำพูน ประไพ ลำปาง

การจัดการความรู้ เริ่มต้นด้วยคำถามง่าย ๆ

ขอยกตัวอย่างบริษัทที่ใช้การประชุม 2-3 วันแล้วก็คล้ายที่ผมกำลังใช้ตอนนี้ 1) เซเว่นอีเลฟเว่น เขาใช้มาจากญี่ปุ่น ถอดแบบออกมาจากญี่ปุ่น เซเว่นอีเลฟเว่น จะมีวงประชุมแบบนี้ ที่เรากำลังตั้งคำถามทำนองเดียวกัน

อย่างนี้แพร่หลายมาก กับพนักงาน กับผู้บริหาร กับคนดูแล 2) ปูนซีเมนต์ไทย 3) ซินคอร์ป 4) ปูนซีเมนต์นครหลวง ขึ้นชื่อในการทำเรื่องพวกนี้ เทียบกับบ้านเราที่ว่ามี คือ การพูดคุยกันโดยมีโครงสร้างคำถามแบบง่าย ๆ คุยกันสบาย ๆ ไม่ซับซ้อน และเกิดการได้ข้อสรุปร่วมกัน เพื่อการทำงานต่อเนื่อง หลักนี้เขาเรียกว่าการจัดการความรู้ (Knowledge management)

การจัดการความรู้ เอาคนที่มีความรู้ เอาคนที่มีเรื่องดี ๆ มาคุยกัน แล้วตั้งคำถามง่าย ๆ แล้วได้ข้อสรุปกัน แล้วนำกลับไปทำงาน ผมไปฟัง ปูนซีเมนต์นครหลวงจากกระบวนการประชุมกันต่อเนื่องซ้ำแล้วซ้ำอีก จากการตั้งคำถาม 4 คำถามแบบง่าย ที่ผมกำลังเชิญท่านตั้ง ปูนซีเมนต์นครหลวงเขาบอกว่าสามารถที่จะไม่เป็นบริษัทขายปูนซีเมนต์แล้ว ตอนนี้อาจสามารถส่ง Know How (ความรู้) กระบวนการผลิตปูนซีเมนต์ของเขาขายทั่วโลก เป็นบริษัทรับจ้างจัดทำโรงงานปูนซีเมนต์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีชื่อเสียงที่สุดในโลก และมีต้นทุนต่ำที่สุดในโลก แล้วตอนนี้ ใครอยากได้กระบวนการสร้างโรงงานปูนซีเมนต์ที่มีต้นทุนต่ำที่สุดมีกระบวนการผลิตที่ง่ายที่สุดแล้วก็มีประสิทธิภาพสูงมาจ้างบริษัทปูนซีเมนต์ไทย ปูนซีเมนต์ไทยเป็นอย่างไรครับคุณภาพที่เราใช้ นครหลวงกับปูนซีเมนต์ไทย เป็นอย่างไรครับ อยู่ระดับต้น ๆ ของโลก ทั้งระยะเวลาในการผลิต ต้นทุนการผลิต และประสิทธิภาพในการใช้ อันนี้คือตัวอย่างขององค์กรที่เราพอเห็น อย่างเซเว่นอีเลฟเว่น เป็นไงครับเป็นองค์กรที่มีการขยายตัวเยอะที่สุด มียอดขายสูงที่สุดนี้ แล้วคนทำงานก็ให้บริการเราเวลาไปซื้อไปอะไรอย่างนี้ เพราะเขามีวงจรของการเรียนรู้ร่วมกัน ตั้งคำถาม 4 คำถามง่าย ๆ ซึ่งเราจะได้เรียนรู้ร่วมกันต่อไป

เริ่มจากเรื่องดี ๆ ของฉัน 4 ขั้นตอน ถาม ตอบ ฟัง เล่าต่อ

ทวนอีกทีที่หลักพื้นฐานที่คุณยุทธศิลป์ พูดไปเมื่อกี้นี้จะครับ ลองพร้อม ๆ กัน *ตัวฉันฉันรู้ ตัวเธอเธอรู้ ตัวฉันเธอไม่รู้ ตัวเธอฉันไม่รู้ ถ้าอยากรู้ก็ลองดูสิ ถ้าเปลี่ยนเป็นว่า ประสบการณ์ของฉันมีเรื่องดี ๆ ประสบการณ์ของเธอมีเรื่องดี ๆ ประสบการณ์ของฉันเธอไม่รู้ ประสบการณ์ของเธอฉันไม่รู้ เรามาเรียนรู้ร่วมกันดีไหม* เราจะเริ่มจากเรื่องอย่างนี้ คือเริ่มจากเรื่องที่ดี ๆ เล่าจากเรื่อง

ประสบการณ์ที่ดี ๆ สู้กันฟัง

เราจะจับคู่ ถ้าจะให้รู้เรื่องดี ๆ ทำอย่างไรครับง่ายที่สุด หนึ่งเล่า ทำอย่างไรถึงจะให้เกิดการรู้ หนึ่งถาม สองฟัง แล้วตอบ ต้องมีสาม ไซ้ใหม่ ถามตอบ ฟัง เป็นกระบวนการ 3 อย่าง แล้วถ้าจะให้เรื่องดี ๆ นี้ขยายต่อ ทำอย่างไรต่อ เล่าต่อ **สรุปมี 4 ขั้นตอน หนึ่งถาม สองตอบ สามฟัง สี่เล่าต่อ** ง่ายไหมครับ มีต้นทุนเท่าไร มีค่าใช้จ่ายไหม ไม่มี เราจะใช้สี่ขั้นตอนนี้นะครับ หนึ่งถาม สองตอบ สามฟัง สี่ก็คนถามนี่ก็ไปเล่าต่อ เรื่องที่ดี ๆ เราอยากให้ขยาย ไซ้ใหม่ครับ ขยายเรื่องนั้นไปสู่ที่อื่นด้วยแพร่กระจายไป

สี่ขั้นตอนในการบอกเล่าและขยาย

การถามจะถามอะไรภายในเวลาจำกัด ถามอะไรที่มีประสิทธิภาพ เรื่องที่เราเชื่อชวนให้ถามคือ ถามอารมณ์ความรู้สึก อย่าเพิ่งถามเนื้อรายละเอียด เจอกันครั้งแรก ที่เขานิยามถามคือ เล่าความประทับใจ เหตุการณ์ที่ท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาฟลูออไรด์สูง จะโดยตรง โดยอ้อม โดยผิวเผิน โดยลึก โดยอะไรก็ได้เล่ามาเถอะ ที่เป็นความรู้สึกประทับใจ รู้สึกเกี่ยวข้องด้วยอันนี้คือคนถาม

คนตอบก็ตอบเล่าความรู้สึกจากใจข้างใน เล่าอารมณ์ความรู้สึกจากใจข้างในว่าเราเกี่ยวข้องเรารู้สึกประทับใจกับเหตุการณ์ไหน เมื่อไร อย่างไร มีใครมาเกี่ยวข้อง ง่ายๆ เมื่อไหร่ เหตุการณ์นั้นเป็นอย่างไร เรารู้สึกอย่างไร แล้วใครเกี่ยวข้องบ้าง

ขั้นตอนที่สามคือฟัง ฟังด้วยความตั้งใจ ฟังแบบลึก เพื่อที่จับสาระ จับอารมณ์ ความรู้สึกให้ได้ แล้วไปขั้นที่สี่ เราเอาเรื่องที่เรารู้ฟังนี้ไปเล่าต่อ สี่ขั้นตอน นะครับ ลองจับคู่ที่จะถามที่จะตอบกัน จับคู่แล้วหันหน้าเข้าหากัน จัดเก้าอี้ แยกจากกลุ่ม ใช้เวลาประมาณ 7 นาที แล้วสลับกันเป็นคนถาม

เวลาถามรู้สึกประทับใจ อาจจะมีประทับใจแบบอ่านหนังสือได้ยินมาว่า ได้ดูข่าว ได้ฟังคนนั้นเล่า อันนี้ก็มีความประทับใจได้นะครับ ไม่ได้หมายความว่าต้องลงมือ ไม่ได้หมายความว่ามีความสำเร็จ ความประทับใจไม่ได้อยู่ที่ความสำเร็จอย่างเดียว ได้ยินมา ได้ฟังมานะครับ สลับกันอีกที

กระบวนการที่ 1 สนทนาพาทีหรือไดอะล็อก

จากงานศึกษานะครับบริษัทชั้นนำของโลก ชื่อ GE Capital ที่ใช้หลักการอย่างนี้ เขาบอกสิ่งที่ได้อันดับหนึ่งจากการศึกษาวิจัยกระบวนการ การถามสิ่งที่ทำแบบง่าย ๆ อย่างนี้ คือความรู้สึกผ่อนคลาย อันดับหนึ่งเลยนะครับ สิ่งที่ได้จากการคุยกัน 2 คน ภาษาอังกฤษเขาเรียก **ไดอะล็อก (Dialog) คือ การคุยแบบสนทนาพาทีแบบ 2 คน** จับคู่คุยกันแล้วก็ให้เล่าทีละคนแล้วตั้งใจฟัง

ผลจากการคุยแบบนี้อันดับแรกสิ่งที่ได้คือ การผ่อนคลายทั้งคนเล่า แล้วก็คนฟัง เพราะคำถามเป็นคำถามที่ว่าประสบการณ์ที่ดี ๆ ประสบการณ์ที่เป็นความรู้สึกประทับใจเป็นความรู้สึก เมื่อคนเราส่งสัญญาณความรู้สึกออกไป เมื่อส่งสัญญาณดีเรารู้สึกดี คนที่ได้รับสัญญาณนั้นก็รู้สึกดีด้วย เป็นจุดเริ่มต้นอันที่หนึ่ง อันที่สองก็คือได้รู้จักกันมากขึ้น หนึ่งได้รู้สึกผ่อนคลายรู้สึกสบายใจ สองได้รู้จักกันมากขึ้น รู้สึกเป็นเพื่อนกัน รู้สึกเข้าอกเข้าใจกันมากขึ้น พอแล้วครับ 2 ข้อนี้เรื่องอื่นๆ เป็นผลพลอยได้เรื่องความรู้ ประสบการณ์นั้นค่อยเรียนรู้กันไป

อีกกรอบหนึ่ง จับคู่ต่างจากเดิมแล้วก็ได้ คนตั้งคำถามพยายามตั้งคำถามที่ต่อเนื่อง อย่าฟังอย่างเดียว เป็น**กระบวนการตั้งคำถาม** ไม่ใช่คำถามเดียวไซ้ใหม่ครับ ถ้า ไดอะล็อก แล้วอย่าให้ปล่อยคนเล่าพูดยาว แล้วเรานั่งฟัง ไม่มีปฏิสัมพันธ์ **กระบวนการไดอะล็อก คือ กระบวนพูดคุยกันแบบมีชีวิตชีวาแบบมีปฏิสัมพันธ์มีชีวิตคุยให้ออกมีชีวิตออกธรรมชาติในการคุย** เพราะฉะนั้นเราก็ต้องยิ้มแย้มแจ่มใสในการตั้งคำถาม เล่าความภาคภูมิใจ ประสบการณ์ที่ดี ๆ ความรู้สึกดี ๆ ถ้าไม่มีประสบการณ์ตรงก็เล่าเรื่องที่ได้ยินได้ฟัง เรื่องที่เกี่ยวข้องทางอ้อม ไม่เกี่ยวข้อง เรื่องที่คล้าย ๆ กัน

คนตั้งคำถามก็ต้องชวนตั้งคำถามที่ทำให้คนตอบรู้สึกสบายใจ ที่จะตอบได้ ไม่ใช่คาดคั้นเอาสิ่งที่ตนเองอยากจะได้ ถ้าเรารู้สึกเป็นเพื่อน อยากจะให้เขาระบาย เล่า เราอยากรู้จริง ๆ ใช้ความเข้าอกเข้าใจ การสื่อสารระหว่างบุคคล คนตอบก็น่าจะพยายามแบ่งปันความรู้สึกดี ๆ นั้น เป็นความรู้สึก ไม่ใช่เหตุผลไม่ใช่ข้อเท็จจริง ไม่ใช่ประสบการณ์ลงมือทำได้ เหตุการณ์ความรู้สึก

ได้ดูทีวี ได้ยินคนแล้วว่าได้ไปพบก็เป็นความรู้สึกได้ เป็นประสบการณ์ได้ เอาสิ่งที่เราฟังไปเล่าต่อเรื่องของเพื่อนไปเล่าต่อให้เพื่อนใหม่ ให้เรื่องมันต่อเนื่อง ได้พูดเรื่องเพื่อน ใช้เวลา 3 นาที A เล่าก่อนแล้ว B เล่าว่าไปฟังอะไรมา ฟังดี ๆ อะไรมาแล้วก็เล่าต่อ กับคนใหม่

วิธีการคุยแบบ **ไดอะล็อก เป็นกระบวนการพื้นฐานที่มีพลังที่สุดของมนุษย์ เป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดของมนุษย์** ณ วันนี้ยังไม่มีการคิดค้นนวัตกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดได้มากกว่าการพูดคุยระหว่างมนุษย์กับมนุษย์โดยใจ เอาใจสื่อสารต่อกัน ระบบการเรียนรู้ในโลกนี้จะกี่สำนัก กี่ทฤษฎี เขาทำกันแล้วว่ายังไม่มีสำนักไหน ทฤษฎีไหน กระบวนการเรียนรู้แบบไหนที่มีประสิทธิภาพสูงและต้นทุนต่ำเท่ากับการคุยกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ยังไม่มีเพราะฉะนั้นเรากำลังใช้เรื่องที่ดีที่สุดก็คือมนุษย์คุยกับมนุษย์ โดยใจเอาใจคุยกัน เอาความรู้สึกที่ดีๆ คุยต่อกัน พื้นฐานเป็นอย่างนั้น ถ้าเราคุยกันแค่ 2 คน มันมีข้อจำกัด ได้แค่ความสุข ความพึงพอใจ การรู้สึกสบายใจของแค่ 2 คน ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชน สังคมหรืองาน ถ้าจะมีผลต้องนำไปสู่การเล่าต่อ การไดอะล็อกถึงคู่กับการบอกเล่าต่อ เป็นความสำคัญคู่กัน

กระบวนการที่ 2 เล่าเรื่อง

กระบวนการที่ 2 คือการบอกเล่า ภาษาอังกฤษเขาเรียกว่า **Story telling คือการเล่าเรื่อง** มนุษย์ในยุคโบราณมีการเขียนหนังสือน้อย มีสื่อน้อย ก็ใช้การบอกเล่านี้เป็นเครื่องมือ ตั้งแต่เกิดมนุษย์มาหลายล้านปี เครื่องมือที่เก่าแก่ฝังในสายเลือด ที่เราค้นเคยที่สุดคือการบอกเล่า พ่อแม่ ครอบครัว พี่น้อง เพื่อนฝูง ก็ใช้การบอกเล่า หรือแม้กระทั่งการตลาดที่มีประสิทธิผลสูงที่สุดก็คือการตลาดโดยการบอกเล่า บอกเล่าต่อกันยังมีประสิทธิผลสูงที่สุดอยู่ แต่กระบวนการงานพัฒนา เราไม่ได้หยิบยกเรื่องนี้มาใช้อย่างจริงจังแค่ตัวเอง แต่การเล่าต่อก็มีข้อจำกัด ถึงต้องใช้สื่อสมัยใหม่เข้ามาคู่ ช่วยกับการเล่าต่อด้วย

บริษัทยักษ์ใหญ่ที่ผมพูดบริษัทหนึ่งที่มีผลเกี่ยวข้องกับเมืองไทยคือบริษัท GE Capital บริษัทที่เก่าแก่ยิ่งใหญ่มาก ตั้งแต่สมัย โทมัส อันวา เอดิสัน ที่

ผลิตหลอดไฟฟ้า ผลิตอะไรต่าง ๆ ตอนนั้นก็ยังเป็นบริษัทที่ยิ่งใหญ่แล้วก็เก่าแก่ของโลกอยู่ อายุร่วมเกือบ 200 ปีบริษัทนี้พื้นเรื่องกระบวนการ เรื่องไดอะล็อก และการเล่าต่อและก็ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยนะครับในการบอกเล่าต่อเมื่อ 2-3 ปีที่แล้ว แล้วต่อเรื่องกรณีเรื่องเมืองไทยเจอวิกฤตเศรษฐกิจล้มระเนระนาด GE Capital แต่งตั้งผู้จัดการหนุ่มคนหนึ่ง มาทำงานเมืองไทยแล้วก็ใช้วิกฤตเศรษฐกิจให้เป็นประโยชน์ แล้วเขาก็สร้างสถิติของการเจริญเติบโตต่อเนื่อง 3 ปีในปีหนึ่ง 30 - 40 % อย่างต่อเนื่อง

เรื่องที่เขาใช้คือการบอกเล่าต่อ แล้วก็กรณีนี้ถูกนำไปขยายผล โดยเอาคนมาสัมภาษณ์ คนที่เลือกสัมภาษณ์คือ คนที่รู้สึกประทับใจกับผู้จัดการเมืองไทยนี้มากที่สุด เขาพบว่าเป็นผู้จัดการที่เกาหลี GE Capital ที่เกาหลีนี้ประทับใจสิ่งที่เกิดขึ้นในเมืองไทยมาก เขาก็เลยมอบหมายภารกิจ ให้มาสัมภาษณ์ ว่าผู้จัดการ GE แคปิตอล เมืองไทยนี้ทำได้สำเร็จได้อย่างไร แล้วเขาเอาความตั้งใจหรือความสามารถของผู้จัดการเกาหลีที่จะดูชัดๆที่จะเรียนรู้แล้วก็สร้างแรงบันดาลใจไปเล่าต่อกับคนทั่วโลก กับ GE Capital ทุกสาขาที่มีอยู่ทั่วโลก ผ่านสื่อวีดิทัศน์ แล้วก็สื่อ Internet วิดีโอ conference อื่นๆ แพร่ไปเป็นสาส์น เป็นอะไรต่างๆ ไปทั่วโลก เขาไม่ได้ให้ผู้จัดการ GE Capital เมืองไทยเป็นคนบอก ถ้าผู้จัดการในเมืองไทยเป็นคนไปบอกเล่า จะเกิดปัญหาอะไร ก็ในขณะที่คุณทำได้ คุณมีเงื่อนไขพิเศษ คนไทยเป็นอย่างนี้ก็ได้นะสิ คือเจอปัญหาแบบที่เราเจอเราต้องให้บุคคลอีกคนหนึ่งเป็นคนเล่า คนที่ชื่นชมเราเป็นคนเล่าต่อ

คัดเลือกเรื่องที่จะเล่าต่อ

ที่นี้กระบวนการเราก็จะเดินต่อไปสู่เรื่องที่เราได้สนทนาแลกเปลี่ยนแล้วนำไปสู่การเล่า จากหนึ่งคนไปเล่าต่ออีกหนึ่งคน คราวนี้จะเพิ่มขึ้น เราฟังสองคนมา เราเลือกเล่าเรื่องของคนใดคนหนึ่งก็ได้ เล่าสู่คน หกคน ภายใน สองนาที เราประทับใจอะไรกับเรื่องที่ได้ฟังมาแล้วทีละคนๆ เราสัมภาษณ์ใคร เราได้รู้จักกับใคร เราประทับใจอย่างไร เมื่อเล่าครบทั้ง 6 คน แล้วนะครับ เราลองเลือกกันในกลุ่ม ประชุมกันในกลุ่มว่า เราจะใช้ความประทับใจเรื่องไหน ที่สื่อสารให้เพื่อนทั้งกลุ่มฟัง อันนี้ผมเปรียบเทียบเหมือน GE Capital ทั่วโลกฟัง สื่อสาร

ผ่านสื่อสมัยใหม่ เราจะมีอินเทอร์เน็ต เราจะมีวีดิทัศน์ มีข่าวทีวี ผู้สื่อข่าว ช่อง 7 ช่อง 5 จะมาถ่ายทำเรา เราออกรายการทีวีเผยแพร่ ทั่วประเทศ แต่เจ้าตัวไม่ได้เผยแพร่เอง เพื่อนที่รู้สึกประทับใจไปบอกเล่าต่อ เข้าใจไหมครับ

กระบวนการที่ 3 ขยายเรื่องโดยใช้สื่อช่วย

ฟังเรื่องของคน ที่ได้ยินมาแล้วคัดเลือกเรื่องที่ฟังแล้วรู้สึกประทับใจ น่าจะขยายต่อ เรื่องนี้ต้องบอกเล่าต่อ ใครจะเป็นคนเล่าก็เลือกดูในกลุ่ม จะเป็นคนเดิมก็ได้นะครับ หรือหาดูเรื่องเราอยากได้เรื่องนี้ แต่อยากได้อีกคนหนึ่ง เป็นคนเล่า ก็สลับคนก็ได้ แล้วแต่ที่ประชุมจะตกลงกัน ถ้าข้อมูลไม่พอไปสัมภาษณ์เพิ่มเติมได้คัดเลือกเรื่องที่จะไปเล่าต่อผ่านสื่อวิดีโอ ถ่ายทำเป็นวิดีโอ ออกมาใน 3 นาที แล้วก็เราจะออกช่อง 5 ช่อง 7 เผยแพร่ไปทั่วประเทศ คนเล่าเป็นใครก็ได้ที่คิดว่ามีทักษะ ในการเล่า ส่วนทักษะในการเล่าที่เขาได้สรุป มาเขาได้เรียนรู้มา มีหลักการอะไร เดี่ยวผมจะเพิ่มเติมให้ในช่วงหลัง

เทคนิคการเล่าเรื่อง การเกริ่นเพื่อการเล่าเรื่อง story telling การนำเข้าสู่หลักการเล่าเรื่อง ก็เป็นเรื่องสำคัญอันหนึ่งที่จะทำให้คนสนใจเรื่องที่จะเล่า ... **หมายเหตุ** เรื่องที่เล่าเป็นเรื่องการแก้ปัญหาฟลูออไรด์สูงในน้ำบริโภคของ แต่ละพื้นที่ นำเสนอด้วยวิดีโอในรูปแบบ การรายงานข่าว หรือ ข่าวเชิงสารคดี ทั้งนี้โดยสรุปกระบวนการในการแก้ปัญหาทั้งหมดมี 6 - 7 ขั้นตอนซึ่งไม่ได้ บันทึกเทปเสียงไว้

อภิปรายหลังการนำเสนอวิดีโอ

ผู้เข้าประชุม : ปัจจัยสำคัญตัวหนึ่งคือตัวบุคลากรสาธารณสุข ถ้าบุคลากรสาธารณสุขมองไม่เห็นปัญหานี้ แล้วเราไม่ร่วมกันจุดประกาย คงไม่สามารถ จะเกิดกระบวนการ 7 ขั้นตอนออกมาได้ เพราะว่า**บทบาทของนักสาธารณสุข ก็คือว่าเราคงต้องพยายามจุดประกายและชี้ให้เอาข้อมูลในเชิงวิชาการ มาใช้ให้เกิดประโยชน์กับประชาชน** เพราะว่าประชาชนเอง ถ้ามองว่า ก่อนหน้าทีผมจะเข้าไปอำเภอจะนะกับก่อนทีผมจะเข้าไป(ตำบลสะพานไม้แก่น เขาก็บอกแต่ว่ารู้ว่ามีคนขาวไม่เหมือนคนอื่น(พันตกระ) แต่บอกไม่ได้ว่า

เป็นอะไร รู้แต่ว่าเด็กรุ่นนี้เป็นทุกคน หรือว่าเป็นเกือบทุกบ้านแต่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร แล้วก็ไม่รู้ว่ามันเป็นเรื่องผิดปกติที่จะเกิดปัญหาอะไรในอนาคตหรือเปล่า แต่ที่นี้การจุดประกายคือความต่อเนื่อง ตรงนี้ก็คือว่านักสาธารณสุข ทั้งเจ้าหน้าที่ สอ. และทันตบุคลากรเราต้องร่วมกันที่จะเฝ้าดู เมื่อไหร่ที่เกิดอะไรขึ้นกับชุมชน เราคงต้องระแวดระวัง มากขึ้น ไม่ใช่ปล่อยให้ผ่านไป

ศันสนี : คิดถึงลุงไร อุดรพยอม ลุงไรนี่คิดด้วยภูมิปัญญาของตัวเอง คือหมายความว่าอยากจะทำประภวด เพราะว่าตอนนั้นบ่อน้ำตื้นเป็นที่ขยะ ควรจะฟื้นฟูก็จัดโปรแกรมในหมู่บ้านเพื่อจัดประภวดบ่อ ทุกคนช่วยกัน แล้วก็มีการวัด อย่างเดียวก็คือ ใครมีฟลูออไรด์ต่ำ เมื่อชนะการประภวด บ่อน้ำต้องแบ่งให้เพื่อนบ้านใช้ด้วย นี่คือการระดมความคิดของแก ลุงไรเป็นวิทยากรบ่อยมาก ไปไหน จะพจนามบัตรมีชื่อรับแก้ปัญหา ปรีกษาปัญหาฟลูออไรด์ ลงหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เมื่อไปไหนใครมาถาม แกก็แจกนามบัตร มีคนโทรศัพท์มาจากทั่วโลก สงขลา ก็เคยมีคนโทรมาถึงลุงไร ว่าทำอย่างไร วิธีการ การระดมการทำอย่างใดด้วย นี่ คือสิ่งซึ่งมันกระจายออกไปทั่ว ๆ โดยที่รัฐไม่ต้องทำอะไร ชาวบ้านเขาก็ปาก ต่อปาก เขาคุยกันมาเอง แล้วแกก็มีวิธีการสื่อสารแจกนามบัตรไปทั่วเลย แต่ ตอนนั้นแกเสียชีวิต ที่จริงเป็นคนช่วยเราประชาสัมพันธ์เรื่องนี้ ออกโทรทัศน์ ลงหนังสือพิมพ์ ได้รับรางวัล ของอะไรอีกหลายอย่าง

อ.สุเทพ : ผู้จุดประกาย เพิ่มเติมเรื่องที่มีงานต่อเนื่องและติดตามผล วกมาสู่ ผู้จุดประกาย มีผู้จุดประกาย หนึ่งก็คือ**ผู้จุดประกาย แบบภาระหน้าที่** หน้าที่ ของข้าราชการสรุปได้เลย ณ ปัจจุบันก็คือ ผู้จุดประกาย หน้าที่หลักเลยนะครับ เห็นเรื่องทีปกติหรือไม่ปกติเป็นวาระขึ้นมา เป็นประเด็นขึ้นมา อีกอย่างหนึ่งก็คือ **คนภายนอก** ถึงแม้ว่าไม่ได้มีหน้าที่โดยตรงแต่สังเกตเห็นหรือเข้าไปเกี่ยวข้อง ทางอ้อม แล้วก็ย้อนเข้าไปในชุมชน ผู้จุดประกายไม่จำเป็นต้องอยู่ใกล้ ผ่านสื่อ ที่อื่น ๆ ก็ได้ ผมไปจัด Workshop ไม่นานมานี้ น้องคนหนึ่งบอกว่าผู้จุดประกาย ของเขามาจากโน่น สก็อตแลนด์โน่น ดูจากเน็ต (Internet) แล้วเขาจุดประกาย พลิกชีวิตเลยพลิกชีวิตใหม่ที่จะดำเนินการเรื่องนั้น เห็นเรื่องราวของคน ๆ หนึ่งที่สก็อตแลนด์ คลิกอ่านเรื่องนี้ ตรงใจกับสิ่งที่เขาอยากทำมาก เขาก็มุ่งมั่นทำ อันนี้เขาเรียกว่าผู้สร้างแรงบันดาลใจ หรือจุดประกาย แต่ว่า **ตัวจุดประกายที่**

สำคัญคือตัวจุดประกายภายในชุมชน ซึ่งจะมีพลังมากเลย เหมือนลูกไฟ

วิทยาลัยการจัดการทางสังคมที่เกิดขึ้นมา เพื่อสนับสนุนคนแบบลูกไฟ เสียตายท่านเสียชีวิตก่อนแล้วแต่ว่าไม่เป็นไร มีคนแบบอย่างนี้อีกเยอะ สมมุติฐานมีอยู่เต็มเลยครับ **คนจุดประกายอย่างหนึ่งคือจุดประกายเชิงประเด็นปัญหา** อย่างคุณชูวิทย์ อันนี้เป็นผู้จุดประกาย เรื่องสวย มีอยู่แล้ว มันก็เป็นปัญหาอยู่แล้ว เป็นมาตั้งนานแล้ว ก็เป็นอยู่อย่างนี้อยู่ต่อไป ใช้หรือเปล่าถามว่าจะแก้ได้อย่างไร มันเป็นเรื่องมันอยู่แบบนี้ ถ้าเรายอมจำนนกับอย่างนี้ สังคมอย่างนี้ ปัญหาที่ไม่ถูกคลี่คลาย

พันตกระมังก็เป็นอยู่แล้วเห็นมาตั้งแต่อ่อนแต่ออก เป็นอย่างนี้อยู่แล้ว จบ ถ้าเจ้าหน้าที่ของรัฐเราคิดแบบนั้นเป็นแบบตำรวจบางท่านหรือคนในสังคมผู้รับผิดชอบเรื่องนั้นบางท่านเห็นว่าเป็นเรื่องปกติ อาจารย์มุกดา อินทสวาน ที่ดอกคำใต้ เห็นเรื่องที่เกิดในสังคม เป็นเรื่องที่ต้องได้รับการแก้ไข ภาพลักษณ์สังคมต้องเป็นอย่างนั้นข้อเท็จจริงอาจจะไม่เป็นอย่างนั้นเสียเลยทั้งหมด แต่ภาพลักษณ์สังคม กระแสสังคมเป็นอย่างนั้น คนในนั้นก็รู้ว่ามันเป็นธรรมดา มันเป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว แต่อาจารย์มุกดา อินทสวาน บอกว่า มันต้องดีขึ้น มันต้องเปลี่ยนแปลง สักวันหนึ่งเขาจะต้องมีส่วนในการเปลี่ยนแปลง แล้วเขาก็มาเป็นผู้มีส่วนนำในการเปลี่ยนแปลงได้รับรางวัลจากนานาชาติ เรื่องการแก้ปัญหา เรื่องอย่างนี้ แบบอย่างอย่างนี้ มีในบ้านเมือง มีในสังคม เราจะไปหนุนอย่างนี้ให้เกิดขึ้นเยอะๆได้อย่างไร ให้มีแรงบันดาลใจกับเรื่องอื่นๆ จุดประกายเรื่องอื่นๆให้มากขึ้น มากขึ้นได้อย่างไร ส่วนวิธีการมีอยู่แล้ว ผมคิดว่าสำคัญคือผู้จุดประกายไม่ใช่ธรรมดาเลย แบบแผนปฏิบัติเรารู้กันแล้ว แต่แรงบันดาลใจนี้ ให้เกิดตอนแรกๆ ไม่ง่ายเลย

สรุปการเรียนรู้รอบ 2

เราได้สรุปประสบการณ์ เป็นกระบวนการสรุปประสบการณ์ หลังจากฟังมาจนถึงบ่าย ผมจับแบบแผนได้บางอย่างแล้ว ถ้าผมจะบริหารโครงการว่าด้วยการแก้ปัญหาฟลูออไรด์ระดับประเทศผมคิดว่าผมพอจับอยู่เยอะพอสมควร 30 - 40% และอาจจะเผื่อไว้อีกส่วนที่เรายังไม่รู้ ว่า 1 2 3 4 5 แบบแผนนี้เป็น

อย่างนั้น เงื่อนไขอย่างนั้นะครับ แกนกลางคืออะไร สภาพแวดล้อมคืออะไร หรือภาษาอีกอย่างหนึ่ง บริบทคืออะไร เงื่อนไขคืออะไร จุดสำคัญ ๆ ที่ละเอียดไม่ได้คืออะไร อย่างนั้นะครับ เรียกว่าผู้กระตุ้นเป็นหัวใจสำคัญ ว่าใครจะเป็นผู้จุดประกายหรือผู้กระตุ้น วิธีการกระตุ้น ๆ อย่างไม่ วิถีจุดประกายอย่างไร ก็เป็นประเด็นสำคัญ

กระบวนการทำงาน 1 2 3 4 5 รูปแบบการทำงานเป็นอย่างไรพอรู้แล้ว จิตวิทยามนุษย์พื้นฐานคืออะไร ที่น่าจะเอามาใช้คืออะไร เรื่องการทำให้เครือข่าย การลอกเลียนแบบ การเรียนรู้ด้วยกัน การประยุกต์ใช้พอเห็นแล้ว ที่นี้ประสบการณ์พวกนี้เขาเรียกมันการจัดกระจายอยู่ คือ เรื่องนั้นอยู่ตรงนี้ เรื่องนี้อยู่ตรงนี้ ยังไม่เป็นองค์ คนอื่นฟังก็พอแต่รู้ สรุปว่าจริง ๆ มันคืออะไร แกนของมันคืออะไร ที่ทำมาคืออะไร ชัด ๆ เรื่องนี้คืออะไร แล้วถ้าคนอื่นจะเอาไปใช้ หยิบอะไรไปใช้ได้ง่าย ๆ ได้เลยคืออะไร นี่คือการบวนการที่เขาเรียกว่าการสรุป เป็นการสรุปองค์ความรู้หรือสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์เป็นสร้างความรู้ใหม่ เป็นความรู้ร่วมจากคนในวงห้องนี้ที่ผ่านประสบการณ์จาก 6-7 จังหวัด มาสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยกัน จากไหนไม่ใช่จากทฤษฎีเลย จากการปฏิบัติจริงที่พวกเราผ่านมาแล้ว ประสบความสำเร็จมาแล้ว หัวใจอยู่ตรงนี้

การสร้างองค์ความรู้

งานที่ผมเรียกว่าการจัดการองค์ความรู้หรือ Knowledge management ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญ กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ หรือหน่วยงาน NGO หน่วยงานพัฒนาต่าง ๆ ผ่านแค่ขั้นตอนที่เขาเรียกแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสรุปบทเรียนแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้สรุปแล้วแต่สรุปเป็นแท่ง ๆ กระจัดกระจายแล้วก็ได้แลกเปลี่ยนแล้ว แล้วก็มักจะจบด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กระบวนการที่ผมใช้เป็นกระบวนการที่คนอื่นเขาใช้ 3 วัน แล้วก็พอเหลือ 3 ชั่วโมง เป็นกระบวนการย่อยเร่งรัด เป็นการสรุป แต่เราจะไม่ใช่แค่สรุป จะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ จากประสบการณ์ จากการสรุปร่วมกันนี้ สร้างองค์ความรู้ใหม่ คำว่าองค์ความรู้คืออะไร เป็นหมวด ๆ เป็นกลุ่มเรื่องนี้ กลุ่มเดียวกันนี้จัดมาอยู่ในหมวดเดียวกัน แล้ว คนอื่นสามารถเข้าใจได้ด้วย ก่อน

ที่จะเอาไปใช้ คือเข้าใจ อ่านเห็นแล้วเข้าใจ บทสรุปนี้เป็นบทสรุปกลาง ๆ เรียก
ว่า**ใช้ได้เป็นหลักการทั่วไป ใช้ได้เป็นการทั่วไป จะสามารถประยุกต์ใช้
เฉพาะเรื่องเฉพาะอย่างก็ได้** สามารถประยุกต์ใช้กับอีกมิติหนึ่งก็ได้ เป็น
กรอบกว้าง ๆ ไว้ แล้วก็ไปประยุกต์ใช้เอง ขยายความต่อ ที่บอกว่าคำกว้าง ๆ
นั้นไปประยุกต์ใช้ ไปปรับสีสัน ไปตกแต่งหรือเพิ่มเติมและที่สำคัญ **เรื่องที่เป็น
องค์ความรู้ไม่ใช่ของคัลอย ๆ มาจากฐานประสบการณ์รองรับที่หลากหลาย**
มีตัวค้ายันอยู่ เหมือนเขาเรียกว่ามีเสาค้ายันอยู่ เสาค้ายันการดำรงอยู่ของ
องค์ความรู้ก็คือประสบการณ์ข้อเท็จจริงต่างๆ ค้ายันอยู่ นอกจากเป็นหลัก
การทั่วไปแล้ว มันแสดงถึงการเคลื่อนไหวได้ ผมจะใช้คำว่ามีชีวิตชีวา เป็นหลัก
ทั่วไปแบบมีชีวิต ไม่ใช่หลักตายตัว เอาไปใช้จริงได้ ไปประยุกต์แบบมีชีวิตชีวา
ได้ ไม่ใช่แข็งทื่อ คำว่าองค์ความรู้ มีการยืดหยุ่นมีความเคลื่อนไหว ที่เขาบอก
ว่าเติมสีสันได้ในกาปฏิบัติจริง

บอกเล่าสื่อสารสู่คนภายนอก

คราวนี้ก็เลยอยากให้แต่ละกลุ่ม ใช้ความสามารถจับได้ไขว้คว้า จับเอา
สิ่งที่เราพูดกันเมื่อกันจับลงในกระดาษ ฟลิปชาร์ต 1 แผ่น เขียนแผนผังออกมา
ยากขึ้นอีกสักนิด เขียนแผนผังที่ภาษาวิชาการ เรียกว่าผังความสัมพันธ์หรือ
เฟรมเวิร์ค ไดอะแกรม (Framework Diagram) จะเขียนเป็นสัญลักษณ์ เป็นรูปภาพ
เป็นไอแมงมุม เป็นตัวหนังสือที่เป็นคำหลัก ๆ หรือเขียนตกแต่งสีสันต่างๆ เป็น
รูปอะไรก็ได้ ที่อธิบายเรื่องที่ว่าเมื่อกัน ยกตัวอย่าง น้ำบาดาลลึกอย่างนี้ เด็ก
นักเรียน โรงเรียน อันนี้ก็คือรูปภาพแล้ว คือบริบทหนึ่ง องค์หนึ่ง ก้อนหนึ่ง
ผู้จุดประกาย องค์กรท้อถิ่น อบต. เขียนผังความสัมพันธ์ ของเรื่องที่เราพูด
กันมาทั้งหมด แล้วถ้าจะให้สีสัน นี่อาจจะสมมุติเป็นที่ใดที่หนึ่งหรือยกกรณี
ที่ใดที่หนึ่งที่เราพูดไปเมื่อกัน ฐานที่ว่าอาจจะมียางตัวรองรับใช้ปากกาหลายสี
ต้องใช้ความสามารถของบางคนที่มีอารมณ์ทางศิลปะ ที่จะขีดเขียนต้อง
จินตนาการออกมา เพื่อเป็นเครื่องมือในการนำเสนอ

ไปบอกเล่าอย่างเดียวไม่พอ ต้องมี ฟลิปชาร์ต ประกอบอธิบาย อย่าง
นี้น่าเชื่อถือขึ้นเป็นเครื่องมือแล้วสื่อสารสาธารณะออกไปได้ สองหาดาราออก

ทีวีอีกแต่ไม่ใช่คนเดียว อาจจะมีคนดำเนินการหนึ่งคน อาจจะมีคนสัมภาษณ์
จะมีกรกล่าวเสริมซึ่งกันและกัน แต่ว่าหลักคือเป็นผู้ดำเนินรายการ พี่ว่า
อย่างไรเรื่องนี้ คนนี้ว่าอย่างไร คนนั้นว่าอย่างไร แต่อย่าให้เกินสามนะ เกินนั้น
จะยุ่งแล้ว ที่เหลือก็อยู่ในฉากประกอบ เป็นตัวละครในกลุ่มด้วยก็ได้แล้วก็นำ
เสนอผ่านสื่อวิดีโอ เข้าใจไหมครับ

ขั้นตอนนี้เป็น 2 ขั้นตอนในตัวเดียวกันเลย **หนึ่งก็คือการสรุป
ประสบการณ์เป็นองค์ความรู้ สองการสื่อสารสาธารณะสื่อสารออกไปสู่
ชาวบ้านชาวเมือง** ให้เข้าใจองค์ความรู้ที่เราได้รับ สมมุติว่าคณะลา คนปัตตานี
ซึ่งเราไม่รู้ว่ามีปัญหา แต่จริง ๆ เขามีปัญหา เขาดูทีวี เขากันอย่างนี้หรือ
เกิดแรงบันดาลใจแล้วเขาอยากจะทำอย่างนี้บ้าง แล้วมันใจว่าทำได้ หรือคน
ภาคอีสานไม่มา อย่างเช่นคนจังหวัดหนองคาย กลับมาจากหาลาที่ริมฝั่ง
โขงตอนเย็น ๆ ดูรายการทีวี อ้อ รายการชุมชนทำได้พูดเรื่องฟลูออไรด์ บ้าน
เราก็มีพื้นที่ตกกระเหมือนกันนี้สามารถคิดอย่างนี้ แรงบันดาลใจอย่างนี้ได้ निकออก
ไหมครับ จากตัวเราสู่ความเข้าใจในวงในกลุ่มทั้งหมด แล้วยังสามารถสื่อสาร
สาธารณะให้ชาวบ้านชาวเมืองทั่วไปเข้าใจได้ครับ สรุปเป็นองค์ความรู้และ
สื่อสารออกไป

วิธีสื่อสาร สื่อสารเป็นผังความสัมพันธ์ โดยใช้รูปภาพ โดยใช้สัญลักษณ์
โดยใช้ตัวหนังสือหลัก ๆ แล้วก็เขียนแผนผังความสัมพันธ์ต่าง ๆ ซึ่งมันอาจจะ
มีข้อจำกัดอยู่บ้าง เราก็ใช้คนอธิบายคู่กับรูปภาพนั้นเวลาสื่อ เวลาถ้อยเขาถ่าย
งานของเรา เคลื่อนไหว ยังไง เราทำงานชุมชนอย่างไร องค์ความรู้ของเราคือ
อะไร อันนี้ก็เป็นการศึกษาได้ ผมกำลังพูดแนวโน้มข้างหน้าโลก ดิจิตอล โลกการ
สื่อสารอย่างนี้จะมากขึ้นเราประชุมกันชั่วโมงหนึ่งน่าจะได้อธิบายแล้วมาถ่ายทำ
สักหุ่มครั้งก็พร้อมที่จะออกรายการทีวี ให้มีผู้ดำเนินการสัก 1 คน ที่คล่อง ๆ ให้
กระบวนการมันลื่น เพราะเราต้องขีดต้องเขียน ต้องอะไรต่าง ๆ เชิญครับ

วันที่ 2 ของการประชุม สรุปประสบการณ์ทั้งด้านบวกและลบ

ฉะนั้นการฝึกทักษะ ที่เราจะต้องทำงานร่วมกันทั้ง 2 มิติ กระบวนการ
สรุปบทเรียนโดยเอาประเด็น ปัญหาจากการทำงานด้วยกัน มาเป็นเครื่องมือ

เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูง แต่เอามาใช้ได้ไม่ถนัดนัก เครื่องมือแบบนั้น ผมก็เลยมักชวนให้เริ่มต้นการสรุปบทเรียนจากแง่บวก ให้ตั้งหลักได้ ให้เรามีไฟ มีทีม มีประสบการณ์ มีความสำเร็จ หรือที่ผมใช้คำว่า **เรื่องเล่าความสำเร็จ (Success story)** พอมีภูมิระดับหนึ่งแล้วมาคุยกันปัญหา อยู่ตรงไหน เราจะเอาชนะปัญหาได้อย่างไร เราจะเคลื่อนไปข้างหน้าปัญหา อุปสรรคอย่างไรใหญ่หลวงของเราคืออะไร มันก็จะทะลุในการทำงาน เดียวมีคนเข้าใจคาดเคลื่อนว่ากระบวนการทำงานจะต้องเอาด้านบวกเท่านั้น ไม่ใช่ ต้องเป็นการเรียนรู้แบบสมดุลทั้ง 2 มิติ มิติที่จะเป็นด้านบวกและมิติที่จะเป็นด้านลบ แต่กระบวนการที่เราเพิ่งเจอกัน เราเพิ่งเริ่มต้น ถ้าคุยกันด้านบวกก็จะเป็นการดี ไปสักพักหนึ่งคุ้นเคยกันแล้ว ค่อยๆ ลึกขึ้น ปัญหาคืออะไร ชัดชัดของหมองใจ อย่งไร มีอะไรคลี่คลายได้ วันนี้จะเริ่มเข้าสู่การสรุปการเรียนรู้รวมต่อ เนื่องจากเมื่อวาน ให้เห็นองค์ครบจากหลากหลายมุมมอง แล้วก็มาสรุปเป็น องค์สัก 2-3 แบบ

หลักการค้นพบความดี

ตอนที่จบเราก็จะจบด้วยการตอกย้ำ ว่าแต่ละจังหวัด แต่ละทีมหลังจากเรียนรู้ด้วยกัน 3 วันนี่ว่าอะไรคือการเรียนรู้จริง ๆ อะไรคือความมั่นใจของเรา ผมจะให้พวกเราตอกย้ำความมั่นใจของพวกเราจากการเรียนรู้ ว่าเรามั่นใจในเรื่องอะไร เราได้ค้นพบเรื่องอะไร แล้วเราจะเอาอะไรเดินไปข้างหน้า **หลักที่ผมใช้ก็คือหลักการค้นพบความดี** สมมุติฐานเรื่องนี้มีอยู่ 3-4 อย่างจากการศึกษา สมมุติฐานก็คือ

1) **ความดีมีอยู่แล้วในทุกหนทุกแห่ง** การปฏิบัติงานที่ดี ๆ คนดี ๆ โครงสร้างการทำงานที่ดี มีอยู่แล้วจะมากจะน้อยไม่ทราบ แต่บางแห่งมีอยู่แล้วเราไม่เห็น เราค้นไม่พบ ถ้าจะใช้กระบวนการด้านบวกในการทำงานก็คือ ค้นให้พบ ด้านดีก่อน กระบวนการเมื่อค้นให้พบแล้ว

2) **ถ้าจะทำให้ความดีนั้นแข็งแกร่งขึ้น คือกระบวนการเอาใจใส่-ไฟ** กัส เฟงพินิจมัน ดู คุย ถกกับมัน ความดีนั้นจะค่อย ๆ เติบโตมากขึ้น ๆ

3) **เมื่อความดีที่นี้ปรากฏ ความดีที่นั้นปรากฏ** เรื่องดี ๆ ปรากฏ **ความดี**

มักจะกระโดดเข้าหากัน เกาะเกี่ยวกันหนุนเสริมซึ่งกันและกัน

4) **มนุษย์จะรู้สึกสบายใจ จะรู้สึกมีพลังถ้าได้พบความดีนั้นติดอยู่กับตัว** พุดง่าย ๆ คือพบความสามารถนั้น ติดอยู่กับตัวเราไปด้วย และเอาความดีนั้นไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง

อันนี้เป็นหลักจิตวิทยามนุษย์ที่มีคนศึกษาค้นคว้าใช้ภูมิปัญญาตะวันออกของเรา แต่ว่าคนค้นคว้า วิเคราะห์สังเคราะห์ สรุปจะเป็นต่างประเทศ แล้วเขาศึกษาภูมิตะวันออกของเรา จิตวิทยาเชิงพุทธ จิตวิทยาแบบเต๋า จิตวิทยาแบบเซน พวกนี้คนตะวันออกของเราพวกกลุ่มซีกโลกทางเราจะถนัดพวกนี้ เขาก็มาเรียนรู้จากพวกเราเอาไปประยุกต์ใช้ในบ้านเมืองเขาแล้ว กลับมาแพร่ขยายในบ้านเมืองเรา ก็พบว่าแพร่ขยายได้เร็วทำให้คนมีความมั่นใจทำให้คนสามารถทำงานได้มากขึ้น มีความสุขมากขึ้น พลังด้านบวกมันแพร่กระจายได้เร็วขึ้น

กลุ่มที่ 1 รูปแบบ สัมภาษณ์กลุ่ม ที่ ต.สะกอม อ.เทพา จ.สงขลา

ถาม : เบื้องต้นนี่ไม่ทราบว่าเราไปพบปัญหาฟันตกกระได้อย่างไร

ตอบ : โดยปกติแล้ว การทำงานในสถานีนอนามัยนี่จะมีการตรวจสุขภาพปาก และฟันของ นักเรียน ปีละอย่างน้อย 2 ครั้ง แต่มาเมื่อปี 2544 เรามีทันตบุคลากรจากโรงพยาบาลเทพา ส่งเจ้าหน้าที่มาร่วมตรวจสุขภาพปากและฟันของนักเรียนก็สังเกตเห็นว่าฟันของนักเรียนที่มีอายุต่ำกว่า 10 ปี จะมีลักษณะเป็นสีชาทึบ จะมีเป็นลายเส้นฟันไม่เรียบ จากการสังเกตอันนี้เองก็เจ้าหน้าที่ผู้ไปตรวจสุขภาพเข้ามาร่วมปรึกษาหารือกับเจ้าหน้าที่สถานีนอนามัย จากนั้นคุยกันว่าเกิดจากอะไรกันแน่ เพราะเจ้าหน้าที่สถานีนอนามัยก็ไม่มีเทคนิคในการที่จะตรวจสุขภาพปากและฟันของนักเรียน ถึงขั้นที่จะมาแยกแยะสนับสนุนได้ จากนั้นก็มีการประสานงานกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โดยฝ่ายทันตสุขภาพก็ได้ลงมาตรวจฟันเด็ก เก็บตัวอย่างน้ำในฟันที่ส่งไปตรวจ หลังจากนั้นประมาณ 1 เดือน ผลการตรวจน้ำก็ส่งกลับมาปริมาณสารฟลูออไรด์ อยู่ในน้ำที่เก็บไปตรวจเกินกว่าที่กำหนด ก็เลยรู้ว่าสาเหตุที่เกิดฟัน

ตกกระทบบ้างคือสารฟลูออไรด์ในน้ำใต้ดินเกินปกติ

ถาม : ได้มีการเชิญองค์กรส่วนท้องถิ่นหรือว่าใครมามีส่วนร่วมกับการแก้ปัญหาใหม่นี้ไหมคะ

ตอบ : หลังจากที่เราทราบปัญหานี้ก็ได้เผยแพร่ความรู้ส่วนนี้ให้กับชาวบ้านโดยมีคุณหมอกจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด หรือจากกองทันตสาธารณสุขมาร่วมด้วย ดำเนินการ จัดให้ความรู้ให้กับชาวบ้าน เรื่องฟลูออไรด์ โดยปกติแล้วชาวบ้านมักจะรับรู้เรื่องฟลูออไรด์จากการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ว่ายาสีฟันจะต้องมีฟลูออไรด์ แต่ไม่รู้ว่าถ้าฟลูออไรด์มากกว่าปกติ จะเกิดปัญหา ให้ชาวบ้านได้รับรู้ปัญหาว่าปัญหาเกิดขึ้นกับเขาแล้ว ให้เขาตระหนักแล้วให้เขาได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ในการอบรมนั้นก็มีการต่าง ๆ เช่น อบต. อสม. กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้นำชุมชน ทุกองค์กรที่มีอยู่ในชุมชนมาร่วม

จากนั้นเราก็ได้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเพื่อแก้ปัญหานี้ คณะทำงานชุดนี้มีหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้ต่อไปอย่างต่อเนื่อง เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นสิ่งที่ไม่เคยมีในหมู่บ้าน ชาวบ้านยังไม่มีความรู้ เพียงแต่จัดอบรมครั้งเดียวอาจจะไม่ทั่วถึง จากนั้นคณะทำงานได้ช่วยเหลือกันเก็บน้ำทั่วหมู่บ้านเพื่อส่งตรวจ แล้วเราขึ้นทะเบียนไว้ว่าบ่อไหนที่ปริมาณสารฟลูออไรด์เกินปกติ บ่อไหนที่อยู่ในภาวะปกติที่ใช้น้ำได้ ก็แจ้งให้เจ้าของครัวเรือนรับทราบ แล้วการแก้ปัญหาอื่น ๆ ก็มี อบต. ซึ่งมีสมาชิก อบต. อยู่ในหมู่บ้าน มี อสม. อยู่ในหมู่บ้าน ก็ติดตามปัญหานี้ เราได้มอบหมายหน้าที่ มอบหมายภารกิจ ให้กับคณะกรรมการซึ่งมีทั้งตัวแทนชาวบ้าน ตัวแทนแม่บ้าน ตัวแทนผู้นำ ชุมชน ตัวแทน อบต. ตัวแทน อสม. ได้ดำเนินการเรื่องนี้มาโดยตลอด ก็เท่าที่ผ่านมาก็ได้จัดอบรมจัดให้ความรู้ไปแล้ว 3 - 4 ครั้ง ในระยะเวลา 2 ปี แล้วก็ตามตอนนี้ได้มีการจัดทำโครงการพิเศษขึ้นมาเพื่อที่จะแก้ปัญหานี้

ถาม : แสดงว่าโครงการนี้มีการดำเนินงานติดตามผลมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบันใช้ไหม

ตอบ : เราได้ติดตามมาเรื่อย ๆ คิดว่าอีกไม่นานปัญหานี้ก็คงจะเบาบางลง ด้วย

ความร่วมมือจากส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรชุมชน ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ยิ่งชาวบ้านตระหนักถึงปัญหาแล้ว เขาก็ต้องการจะแก้ปัญหา นี่เพราะมีผลกระทบต่อกุลหลานเขามาก อย่างเช่นขณะนี้เท่าที่เราสำรวจครั้งสุดท้ายนี้ปรากฏว่าชาวบ้านทั่วไปมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การใช้น้ำจากเดิมซึ่งการใช้น้ำส่วนใหญ่เป็นน้ำประปาที่มาจากบ่อบาด ขณะนี้ปรากฏว่ามีชาวบ้านในหมู่บ้านหันไปซื้อน้ำดื่ม ใช้น้ำฝน ใช้น้ำบ่อน้ำตื้น

สำหรับนักเรียนแก้ปัญหาโดยการให้นักเรียนนำน้ำมาจากบ้านมาดื่มที่โรงเรียน คือน้ำในบ่อที่ไม่มีปัญหา นี่คือสิ่งต่าง ๆ ที่เราได้ดำเนินการมาตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันนี้ ต่อไปเราทำได้ทำโครงการเพื่อแก้ไขปัญหานี้ โดยการของบประมาณจากคณะกรรมการประสานงานของเครือข่ายบริการสุขภาพอำเภอมาแก้ปัญหา โดยการปรับปรุงบ่อน้ำตื้นที่ส่งน้ำไปตรวจแล้วไม่มีปัญหาให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ดี มีการขึ้นป้ายแนะนำให้ชาวบ้านมาใช้น้ำ โดยจะเขียนป้ายว่า บ่อน้ำดื่มปลอดภัยจากสารฟลูออไรด์ อีกส่วนหนึ่งก็จะใช้งบประมาณในการถ่ายทอดความรู้ให้กับชาวบ้านในส่วนที่คิดว่าเขายังไม่เคยได้รับรู้เรื่องนี้ เพื่อจะให้ความรู้เรื่องสารฟลูออไรด์กระจายทั่วถึงประชาชนทุกครัวเรือนในพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งมีอยู่ประมาณ 270 หลังคาเรือน

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากทฤษฎีมุมมองมนุษย์ จากอ.สุทพ

กลุ่มนี้มีอะไรดีครับ เราค้นพบอะไร เรารู้สึกประทับใจอะไร รู้สึกพอใจอะไร หรือเรามีความเห็นสอดคล้องในเรื่องอะไร กลุ่มนี้ใช้กระบวนการสัมภาษณ์ เรื่องที่เห็นเมื่อที่ชัด ต่างจากที่เรื่องเมื่อวานนี้คือ **การให้มีกลไกการทำงาน**ที่เราไม่ได้พูดกันเมื่อวาน ถึงแม้มีอยู่ นี่ก็ออกใหม่ ความดีมีมันมีอยู่ แต่เราจับไม่ เห็นจับเรื่องวากลไกขับเคลื่อนในการทำงาน จะเรียกคณะกรรมการ จะเรียกทีมงานอาสาสมัคร จะเรียกอะไรก็ได้แล้วแต่ อีกเรื่องหนึ่งเมื่อวานได้พูดแล้วแต่ไม่ได้เน้นย้ำ คือ **กระบวนการอบรม** ว่ามีการอบรมทางเทคนิคประกอบด้วย อบรมเสริมเป็นระยะ ๆ เรื่องหนึ่งที่เมื่อวานไม่ได้พูดเหมือนกัน คือ**การจดบันทึก** ขึ้น

ทะเบียนบันทึกความคืบหน้าแล้วก็สะท้อนกลับ อันนี้เป็นระบบการติดตามกำกับและติดตามงาน กลุ่มเสนอว่า (แจ้งให้ชาวบ้านรู้ว่า) ฟลูออไรด์บ้านเรามีเท่าไร ปัญหาในเด็กมีเท่าไร ก็บันทึกไว้ แล้วมีความคืบหน้าไปเท่าไร ยังมีปัญหาอยู่อีกเท่าไร คือกระบวนการกำกับติดตาม

ผมได้เรียนรู้ทฤษฎีหนึ่งว่าด้วย ทฤษฎีสมองมนุษย์ 4 ซีก และ *ความถนัดของมนุษย์มี 4 แบบสำคัญ* แบบที่พี่เขาถนัดเขาเรียกว่า **ความสามารถในเชิงจับประเด็น Conceptualize** ในการทำให้เกิดหลักคิดและจับเรื่องราวต่างๆนี้จับให้อยู่ เขาเรียกว่า*ความสามารถในการไล่ไขว่คว้า จับเอาเรื่องราวที่กระจัดกระจายให้เป็นหมวดเป็นหมู่* อันนี้เป็นกลุ่มคนหนึ่งที่มีความสามารถเป็นความสามารถเฉพาะตัวฝึกหัดได้บ้างแต่ว่าไม่สามารถเป็นได้กันทั่ว ความถนัด 4 แบบ **แบบที่หนึ่งเขาเรียกแบบความสามารถในเชิงการสื่อสาร** นักสื่อสารมวลชน หยิบมาก่อนแล้วทำให้คนอื่นเข้าใจ ทำให้คนอื่นฟัง เขาเรียกความสามารถในการสื่อสารของมนุษย์ อันนี้กลุ่มหนึ่งจะมีคนกลุ่มนี้ชอบพูด ชอบคุย ชอบสื่อสาร **กลุ่มที่สองไม่ค่อยพูดคุย แต่ถ้าคนอื่นคุยมาแล้วคุยทั้งวัน จับได้ว่ามีก็เรื่อง** ก็อย่าง **ประเภทที่สามก็คือว่า จากหลักการที่ว่านี้ประยุกต์ใช้ได้อย่างไร** ทดลองใหม่มีแนวทางถึงแม้มีหลักการอย่างนี้ไว้น่าจะมีการทดลองทำสัก 3 - 4 แบบ เพื่อการทดลองทำทั้ง 4 แบบ มันน่าจะเตรียมการอะไรในการวางแผนในการจัดการนี้ อันนี้กลุ่มหนึ่งวิเคราะห์ได้ว่าอะไรสัมพันธ์กับอะไร ต้องเตรียมกัน **กลุ่มที่ 4 เรียกว่ากลุ่มปฏิบัติการ นักจัดการ** ให้ออกมาเถอะ แต่ฉันไม่อยากจะ แต่ฉันไม่อยากจะ ไม่อยากจะอะไร แต่ฉันอยากได้ข้อสรุป แล้วฉันจะทำแล้ว อย่างนั้นะครับ อันนี้เขาเรียกกลุ่ม 4 คน

กลุ่มที่ 2 รูปแบบ รายงานข่าว

ก่อนอื่นต้องขอสวัสดิ์สำหรับเจ้าหน้าที่จากกองทันตสาธารณสุข แล้วก็ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด ผมนายยงยุทธ เพ็ญสุข ประธานสภา อบต. สะกอม อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา ดีใจมากที่มีโอกาสเข้าร่วมโครงการช่วยเหลือสังคมร่วมกับกองทันตสาธารณสุข แล้วผมก็ไม่คิดว่าผมจะได้เดินทางมาถึงเชียงใหม่ เป็นครั้งแรกที่ได้มายังถิ่นเหนือ ผมมีโอกาสเข้าร่วมประสบการณ์

เรื่องฟันตกกระ เรื่องน้ำมีสารฟลูออไรด์มาก ฟันตกกระนี่ จริง ๆ ผมก็ไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร ตามChart นี้ฟันตกกระเขาบอกเป็นความผิดปกติของฟัน ฟันจะมีสีขาวขุ่นทึบแสง เป็นรอยขาวในแนวขวางตัวฟัน เหมือนเป็นลายบนผิวฟัน โดยเฉพาะภาษาถิ่นภาคเหนือเรียกว่าเขี้ยวลาย หลักฐานชัดเจนนะ ครับที่ว่ามีโอกาสชี้ให้เห็นร่องรอยจากการเกิดฟันตกกระ เนื่องจากว่าฟลูออไรด์ไปรบกวนการทำงานของเซลล์ที่สร้างเคลือบฟันโดยเฉพาะในเด็กแรกเกิดจนถึง 8 ปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ฟันแท้กำลังสร้างชั้นเคลือบฟัน

ในประเทศไทยเขาบอกว่าพื้นที่ ๆ มีความเสี่ยงต่อการพบสารฟลูออไรด์สูงในแหล่งน้ำธรรมชาติหลายแห่ง โดยเฉพาะทางแถบตะวันตกของประเทศ ตั้งแต่เหนือจรดใต้ หลายจังหวัดมีฟลูออไรด์ในรูปของแร่ฟลูออไรด์ นอกจากนี้ยังพบปนกับเหมืองแร่ดีบุก หรือบริเวณที่น้ำพุร้อน ที่มีฟลูออไรด์สูงในน้ำ เช่นกัน เขาบอกว่าฟลูออไรด์เป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ เราต้องให้ความสนใจเรื่องฟลูออไรด์ที่เป็นสาร อยู่ในตามธรรมชาติ ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นประจุ ในกรณีที่เหมาะสม เขาบอกว่าถ้าร่างกายของเราได้รับปริมาณสารฟลูออไรด์เกินไปจะเกิดโทษตั้งแต่ฟันตกกระไปจนถึงกระดูกโก่งงอ ข้อยึด เคลื่อนไหวลำบาก โดยแหล่งใหญ่ที่เราจะพบได้เป็นฟลูออไรด์ในน้ำบริโภค

ดังนั้นการควบคุมสารฟลูออไรด์จึงเป็นเรื่องที่สำคัญ โดยมีเรื่องประเด็นเกี่ยวข้อง คือ ระบบสาธารณสุขปโภคเข้าถึงประชาชนมากขึ้น แต่เดิมที่เคยใช้แหล่งน้ำโดยเฉพาะในครอบครัวเป็นระบบจ่ายรวมทำให้เกิดน้ำบริโภคอุปโภคเป็นประเด็นสาธารณะเกิดปัญหาผลกระทบต่อชุมชนเป็นวงกว้างทั้งขอบเขตของปัญหาและความเสียหาย ดังนั้นการแก้ไขปัญหาต้องทำในระดับชุมชนเพื่อจำกัดขอบเขตและลดค่าใช้จ่ายสูญเสียที่อาจจะเกิดขึ้น

น้ำบริโภคเป็นปัจจัยพื้นฐานต่อการดำรงชีวิตเพราะฉะนั้นรัฐต้องให้การคุ้มครองดูแลโดยเฉพาะปัญหาที่ป้องกันได้ มีตัวอย่างชัดเจนเช่นที่จังหวัดลำปาง ทำงานเป็นภาคีทั้งในส่วนหน่วยงานของรัฐและชุมชน เราได้รับความร่วมมือจากชุมชนองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เพิ่มศักยภาพให้ชุมชนในการแก้ปัญหา โดยให้ชุมชนรับทราบข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้อง บอกให้ทราบถึงข้อดีข้อจำกัดของวิธีการต่างๆ แล้วชุมชนตัดสินใจเลือกวิธีการแก้

ปัญหาด้วยตนเอง เป็นวิธีการที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหา ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว จากที่กล่าวมาข้างต้น เรื่องของฟันตกกระไม่ใช่ เป็นปัญหาของคนใดคนหนึ่งหรือเป็นปัญหาของทันต(สาธารณสุข)ของประเทศเท่านั้น แต่ฟันตกกระเป็นสัญญาณเตือนที่บอกให้รู้ว่า ณ ที่นั้นมี ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมอยู่คือฟลูออไรด์สูงเกินมาตรฐานในน้ำบริโภค ซึ่งเป็น ประเด็นของสาธารณสุขของชุมชนที่เราสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมและแก้ไข

ที่นี่เรามาดูภาพจากกลุ่มที่เข้ามาประชุมในวันนี้ ขั้นตอนแรก เราจะ ต้องตั้งประเด็นปัญหา ที่มาของปัญหาเรื่องฟันตกกระ คือเขี้ยวลายหรือ ฟัน ตกกระ ต่อไปมาดูว่าปัญหาที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะกลุ่มนี้ที่ออกมา นำเสนอตรงนี้ เพื่อให้สื่อต่าง ๆ หรือผู้เข้าร่วมประชุมได้ทราบคือ พื้นที่ที่มีฟลูออไรด์สูงเกิน มาตรฐาน โรงเรียนวัดคงคาสวัสดิ์ ตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา คือ พื้นที่หนึ่งที่ผมต้องรับผิดชอบอยู่มีสารฟลูออไรด์สูงเกินมาตรฐาน ในน้ำ ดื่มปกติทั่วไป และหลังจากนั้นเราก็ต้องจุดประกายขึ้นคือเราต้องทราบปัญหา ลด โครงสร้างที่มาของน้ำดื่มในสารฟลูออไรด์ในน้ำดื่ม ต้องหาที่มาก่อนว่า อะไรบ้าง เราต้องหาผู้จุดประกายขึ้นในน้ำดื่ม ชั้นแรก คนในท้องถิ่นชุมชน ภาพ ที่ผมให้ชมเป็นภาพนักเรียนของโรงเรียนวัดคงคาสวัสดิ์ กำลังแปรงฟันในตอน กลางวัน ได้มีการอมสารฟลูออไรด์ในช่วงที่ยังไม่ทราบ ต่อไปคือ ผู้จุดประกาย จากคนทำงานในชุมชน จะเป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขทุกหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง กับสาธารณสุข และก็จากนักวิชาการภายนอก ศูนย์อนามัยที่เกี่ยวข้อง สสจ. กองทันตฯ เข้ามาจุดประกายให้มันมีตรงนี้ขึ้นมา ต่อไปจากจุดนี้ผมจะค้นที่มา ของปัญหา ต้องมีตัวละคร ตัวละครปัญหาในวันนี้ก็คือ ฟันตกกระเป็นตัวละคร

มีตัวปัญหาคือเด็กนักเรียนหรือผู้ได้รับสารฟลูออไรด์มากเกินไป เพื่อ หาความหนาแน่นของปัญหาตรงนี้ จะค้นที่มาของปัญหาแล้ว ต่อไปเราก็มี การสำรวจ การสำรวจของเราก็มีการสำรวจของสภาวะฟันตกกระ ก็มีภาพให้ดู เป็นระยะ ๆ พฤติกรรมการใช้น้ำ ผมไม่ได้ถ่ายภาพมา พอตีภาพมีจำกัด แล้ว ก็เป็นน้ำดื่มน้ำใช้ ตรวจหาปริมาณของฟลูออไรด์ หลังจากนั้นเราก็ดำเนินการ เข้าไป โดยมีภาคีร่วม ภาคีร่วมก็มีชุมชน ชาวบ้าน อสม. อบต. หน่วยงาน รพช. และหน่วยงานที่มีแหล่งน้ำหลายที่นะครับ สอ. สสจ. ศูนย์วิชาการ กองทันตฯ

ศูนย์อนามัย ที่รับผิดชอบอยู่ เข้ามาเป็นภาคีร่วม

เมื่อมีภาคีร่วม เราก็ต้องมีต้นทุนทำงาน ต้นทุนตัวนี้ไม่ได้มองเป็นงบประมาณอย่างเดียว ต้นทุนต้องมีกระบวนการทำงาน องค์กรต่างๆ ในและ นอกชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชน นักวิชาการ อันนี้ นะครับคือต้นทุนของการ ทำงาน ไม่ใช่เรามองว่าต้นทุนนั้นต้องใช้งบประมาณอย่างเดียว บางครั้งอาจ ทำให้ ไม่ได้ ต่อมาหลังจากมีการค้นหาต้นทุน ตามสถานการณ์ที่ผมชี้ เรียงมา ต่อมาคือการจัดเวทีประชาคมทุกจุด ต้องมีการเข้าร่วมการจัดเวที ประชาคม ไม่ว่าจะผู้จุดประกายก็ดี ไม่ว่าจะค้นที่มาของปัญหาที่ดี หรือไม่ดี ภาคีร่วมนี้ก็ดี ต้นทุนการทำงาน ส่งมาจัดเวทีประชาคม หลังจากจัดเวที ประชาคมเพื่อชี้แจงให้ทราบถึงการเกิดฟันตกกระ แหล่งที่มาของน้ำดื่ม ว่าน้ำ อะไรทำให้เกิดฟันตกกระ

ทำอย่างไรที่เราจะแก้ไขปัญหานี้ได้ เราก็ต้องให้เรื่องนี้มันเป็น ปัญหาของสังคม ฟันตกกระเมื่อเป็นปัญหาของสังคม ก็เป็นปัญหาชุมชน ชุมชน ตัดสินใจหาทางเลือกด้วยตนเองใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน หากเป็นไปได้ก็ ประหยัดยิ่งขึ้น คำว่าการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน อย่างเช่น บ่อน้ำตื้น แหล่ง น้ำที่เป็นสระ น้ำที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยการที่เราสำรวจแล้วว่าบ่อน้ำตื้นก็ดี แหล่ง น้ำ สระน้ำที่มีอยู่ในพื้นที่ก็ดี มีค่าของสารฟลูออไรด์ต่ำสามารถที่จะเอามาดื่ม กินได้ ดื่มใช้บริโภคได้ นี่คือใช้ทรัพยากรในชุมชนโดยการที่ว่าประหยัดยิ่งขึ้น ไม่ต้องลงทุน

ข้อสำคัญคือมีการติดตามเฝ้าระวังผลอย่างต่อเนื่องว่าตอนนี้สาร ฟลูออไรด์นี้ไปถึงไหน น้ำในพื้นที่ของเราก็เฝ้าระวังอย่าให้มันมีมากขึ้นกว่าเดิม อย่างต่อเนื่อง ทางเลือกการแก้ปัญหามีหลากหลาย ทางเลือกอย่างเช่นน้ำฝน น้ำฝนนี้เราสามารถเอามาดื่มได้หลังจากฝนตกไปแล้วประมาณ 1-2 ชั่วโมง ต่อไป ก็จะเป็นน้ำประปา ที่ว่าน้ำประปาดื่มได้ที่มีเรียกว่าดื่มได้ แล้วก็ น้ำบรรจุขวดที่ มีการผ่าน อย.ที่ว่าจะสะอาด แต่จริง ๆ แล้วควรจะใช้น้ำบรรจุขวดใสสามารถ เห็นข้างในได้ ขวดนี้ผมไม่ได้ห้ามใช้ จริงๆแล้วใช้ได้ถ้าจำเป็น แต่ถ้าอยาก จะใช้จริงๆ คือที่ถูกสุขลักษณะน้ำขวดใส แล้วก็เปลี่ยนแหล่งน้ำจากเคยดื่ม น้ำ ประปา เราเปลี่ยนไปเป็นบ่อน้ำตื้น หรือว่าสระน้ำที่มีสารฟลูออไรด์และก็

หลายที่คือทางเลือกที่แก้ปัญหาหลากหลาย

ที่สำคัญที่สุดหลังจากเรามีการเลือกแก้ปัญหาหลากหลาย เราก็ขยายผลสู่ชุมชนใกล้เคียงที่เราทราบว่ามีปัญหา โดยการเข้าไปในพื้นที่ โดยการนำของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องโดยตรง อย่างผมนี่ก็เข้าไปชี้แจง ตามที่ว่าผมเรื่องลำบากนี่คือทั้งหมดที่อธิบายมา เป็นการนำเสนอจากกลุ่มของเมฆสวย ลมเย็น ถ้าผิดพลาดประการใดคงอภัยให้ผม และที่เห็นสุดท้ายคือ คุณครูที่รับผิดชอบเรื่องสารฟลูออไรด์ในโรงเรียนวัดคงคาสวัสดิ์ ทั้งหมดนี้ผมต้องขอขอบคุณกองทันตสาธารณสุขและเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่ให้ผมเดินทางมาเชียงใหม่ มาชมบรรยากาศและมาให้ความรู้ที่มีอยู่ในนี้จากประสบการณ์ที่เฝ้าติดตามคุณหมอสุรัตน์ก็ดี คุณหมอบานเย็น ก็ดี และทีมงานก็ดี แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นผมจะไม่ลืมขอพระคุณ สอ. คุณหมอวันชัย เกิดเทศและประธาน อสม. คุณสมหมาย และทุกท่าน

ข้อเสนอแนะและบทเรียนเรื่องการสื่อสารจากอาจารย์มุกดา

โดย อ.สุกาน

ครูต้นแบบกระทรวงศึกษาที่ไม่เคลื่อนที่ไม่สามารถขยายเครือข่ายได้และขยายสารได้เต็มที่ อย่างเมื่อก็ข้างหลังฉากคือองค์ความรู้ ผมชื่นชมเลยว่าแน่นที่สุด ลึก แน่น ตรงที่สุดแต่ความสามารถในการสื่อสารออกไปเป็นปัญหาไม่ใช่โทษพี่เขานะ แต่อันนี้เป็นปัญหาของบ้านเมืองเลย เป็นปัญหาขององค์กร เป็นปัญหาของสารพัด ทุกที่เลย เมื่อต้นเดือนผมได้คุยกับอาจารย์มุกดา ที่ดอกคำใต้ จ.พะเยา อาจารย์มุกดาก็เจอปัญหานี้ เบื้องหลังของอาจารย์มุกดา คือมีองค์ความรู้ที่ว่านี้ 10 - 15 ขั้นตอนแล้วแน่นมาก นอกจากองค์ความรู้คือรูปธรรมจริงที่แน่นมาก แต่เวลาจะสื่อสารเรื่องที่ทำจริง สื่อสารองค์ความรู้นั้น เป็นข้อจำกัดอย่างมาก

คนที่ไปดูงานของอาจารย์มุกดาปีหนึ่งมากกว่า 100 คนะจำนวนหลายพันคน ผลคืออะไร ตัวอาจารย์มุกดาพูดเองว่าอาจารย์ไม่พอใจกับสภาพที่เป็นอยู่เลย แต่คนมาดู คนอยากมาชื่นชม คนอยากมาเรียนรู้ ปฏิเสธก็ไม่ได้ ผลก็คือ อาจารย์มุกดาใช้ 3 แบบ แบบที่หนึ่ง อาจารย์บรรยายตามสไตล์ อาจารย์

ไม่ต้องเตรียมอะไรเลย เล่าอย่างเดียวผลที่ได้ก็คือคนรู้สึกประทับใจ ชอบมากที่อาจารย์มุกดาพูด แต่จับอะไรไม่ค่อยได้ ไม่รู้จะเอาอะไรไปใช้ แต่รู้ว่าดี ชอบอาจารย์มุกดาเป็นดารา

มีคนให้คำแนะนำว่าอาจารย์มุกดาน่าจะใช้ ฟลิปชาร์ต อาจารย์มุกดาเป็นครูน่าจะใช้องค์ความรู้ที่สรุปมาได้ เอนักวิชาการมาช่วยสรุปว่าองค์ความรู้ของอาจารย์มุกดามีอะไรบ้างผลสะท้อนกลับคืออาจารย์มุกดาก็คิด แบบที่สอง ฟลิปชาร์ต คิดดูคนฟัง 3 ชั่วโมง เราฟัง 5 นาทียังขนาดนี้ ถ้าฟัง 3 ชั่วโมงที่อาจารย์นำเสนอจะขนาดไหน อาจารย์บอกว่าคนไม่ประทับใจเลย องค์ความรู้ดีแต่คนหา คนหลับไปก็เยอะ สอนนักเรียนยังไม่ยากเท่านี้เลยสื่อไม่ได้

แบบที่ 3 อาจารย์มุกดาก็ให้บนถก ให้คุยกัน ชาวบ้านอันนั้นก็ได้รับระดับหนึ่ง แต่ถ้าลึกจริงต้องมีเวลา 2-3 วัน ลงไปประกบคนต่อคนลงไปเรียนรู้ในสถานการณ์จริงในหมู่บ้าน แต่แบบนั้นก็ยังมีข้อจำกัด ครอบคลุมการทำมาหากินของชาวบ้าน ไม่ต้องทำอะไรทำนา ไม่ต้องทำมาหากินคอยแต่ต้อนรับแขก กับบอกอาจารย์มุกดาไปเถอะ อาจารย์มุกดามีเงินเดือน อาจารย์อยู่โรงเรียน ดิฉันไม่มีเงินเดือน ดิฉันมานั่งเฝ้านั่งรับแขก อะไรไม่ไหว นี่คือ โทษที่ให้เห็นไม่ได้ว่าอย่างไร

ประเด็นสาระหรือวาระของชุมชน

นี่เป็นปัญหาร่วมของระบบ เรามีองค์ความรู้ดี ประสบการณ์ดี แต่เราจะสื่อสารเรื่องนี้ให้ครบ ชื่นชมเข้าใจและยอมรับด้วยได้อย่างไร ผมให้ไปเบื้องต้นแล้ว กลุ่มนี้ครบ ดีในแง่ไหน ถ้าจะเอาตัวนี้เป็นโมเดล -ต้นแบบ แล้วขยายผล คือคำว่า วาระของชุมชน หรือประเด็นของชุมชน แต่คำที่เขาใช้คือวาระของชุมชน หรือวาระของสังคม ทำให้เป็นวาระแห่งชาติ อันนี้คือสไตล์ที่นายกทักษิณใช้ในการบริหารประเทศ ซึ่งมีประสิทธิภาพสูงมากในการบริหารชุมชนสังคม คือ **ทำให้เรื่องหรือประเด็นที่มีอยู่แล้ว เป็นปัญหาอยู่แล้วขึ้นมาเป็นประเด็นสาธารณะเป็นประเด็นปัญหาร่วม** เป็นประเด็นที่ทุกคนเข้าใจ แล้วอยากจะขับเคลื่อนอยากจะทำเปลี่ยนแปลงร่วมกัน ดึงพลังจากหลาย ๆ ส่วน

ให้จับเคลือบด้วยกัน อันนี้คือการทำให้ประเด็นปัญหาให้เป็นประเด็นสาธารณะ หรือวาระของชุมชน เป็นคำใหม่ เป็นวรรณกรรม ที่เขาใช้แล้วก็เป็นคำแรง เป็นคำดี

ต้นทุนการทำงาน หรือทุนทางสังคม

อันที่สอง *ทุนทางสังคม* ในกลุ่มใช้คำว่าต้นทุนการทำงานหรือศัพท์ใหญ่ที่เขาใช้กันคือทุนทางสังคม ซึ่งรวมทั้งคุณค่า *วิถีปฏิบัติ แนวทางที่มีอยู่แล้วเอามาใช้ใหม่* นำกลับมาใช้ใหม่ *ฟื้นฟูคุณค่าใหม่* หรือใช้ทรัพยากร ใช้แรงงาน ใช้ภูมิปัญญา ใช้แรงใจมาเป็นตัวขับเคลื่อนงาน อันที่สามคำนี้มันคู่กัน คือ *ระบบการกำกับติดตามอย่างต่อเนื่อง* เอากลุ่มของเมื่อกลับมาใช้ คือทำให้เห็นตัวเลขความคืบหน้า สถิติไปถึงไหนอย่างไร คือ นอกจากติดตามคู่กัน คือระบบกำกับงาน

พลังบุญ

อันที่สี่*การขยายผล*คือเมื่อที่ขึ้นต้นด้วยคุณค่าและกิจบทย่อยด้วยคุณค่า กลุ่มนี้ดิฉันประทับใจที่ได้นำร่วมงานสัมพันธ์ด้วยการรับใช้สังคม ใหญ่ใหม่ครับ น่าภาคภูมิใจมาก *อันนี้คือทุนของท้องถิ่นที่มีพลังมาก คือ การอยากจะทำให้คุณค่าที่ตัวเองมีอยู่กับคนอื่น พลังทุนแบบนี้ พลังแรงออกแรงใจที่อยากจะทำงานเพื่อคนอื่นเป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีอยู่เป็นต้นทุนที่มีมหาศาลอยู่ข้างใน เป็นพลังบุญ เป็นพลังงานอีกชนิดหนึ่งซึ่งในทางวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถค้นคว้าหรือพบได้ แต่มันแสดงพลังงานออกมาชัดเจน*

ศัพท์ที่เขาใช้คือ *พลังบุญคือพลังของการอุทิศให้ของการได้ช่วยเหลือ การได้เกื้อกูล การได้ทำประโยชน์ให้กับชุมชนสังคมท้องถิ่น และถ้าพลังบุญนี้* **นี้ร่วมกันเป็นทีมงานเสริมกัน (Synergy) มันจะเป็นพลังบุญมหาศาล** ผมอยากให้ขีดเส้นใต้ เรื่องนี้เลย การใช้พลังบุญนี้มาเป็นเครื่องมือในการทำงานของการอุทิศให้ เขาจบด้วยเขาดีใจเรื่องที่เขาได้ทำนำไปใช้ในการขยายผล *เรื่องพลังบุญจะมีคุณค่าและเป็นตัวนำเรื่องเทคนิคทักษะ ความสามารถ*

องค์ความรู้กับการสื่อสารต่างระดับ

ข้อสังเกตเพิ่มเติมคือ *เรื่องระบบกรอบความคิด* ของการสรุปเป็นองค์ความรู้ อันนี้เรียนรู้ด้วยกัน ชั้นขององค์ความรู้มีหลายระดับ ถ้าเราใช้ชั้นขององค์ความรู้ที่มีอยู่หลายระดับไปผิดในการสื่อสารจะไม่เกิดการรับสารเลย ระดับชุมชนถ้าให้พีที่เขาไปสื่อสารชุมชนเขาจะไม่ใช้สารนี้แน่นอน อันนี้ต้องตั้งสมมุติฐานอย่างนี้ แล้วเขาสามารถสื่อสารกันได้ใช่ไหม แต่เขาใช้สารเพื่อสื่อ ในวงวิชาการมันก็จะต่างกันไป เราต้องระมัดระวัง ปัญญาชนข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ส่วนกลางอยากจะทำให้ชุมชนได้ข้อสรุปที่ดี ๆ ได้ข้อสรุปที่ครบ แล้วพยายามเน้นย้ำ ให้เอาข้อสรุปที่ได้องค์ความรู้ ไปเผยแพร่ ซึ่งไม่ใช่

การนำองค์ความรู้ไปใช้ไม่ใช่การเผยแพร่

การเอาองค์ความรู้ไปใช้เป็นอีกกระบวนการหนึ่ง ไม่ใช่กระบวนการเผยแพร่สาร ต้องผ่านกระบวนการอบรม ออกแบบหลักสูตร ออกแบบเนื้อหาสาระ องค์ประกอบอีกเยอะถึงจะรับสารถึงจะสื่อสารได้ เรื่ององค์ความรู้ การสื่อสารองค์ความรู้ ไม่ใช่สื่อสารโดยการบอกเล่าธรรมดา แต่การสื่อสารประสบการณ์ สื่อสารใจ นี้ใช้ การเล่าเรื่องในการสื่อสารได้ตรงประเด็นและก็สื่อสารด้วยใจถึงใจได้หรือใช้โดยอ้อม-การพูดคุยได้ มีคำใหม่ก็คือ*ความต่อเนื่องยั่งยืน*

ที่พูดเรื่องวาระของชุมชน วาระเป็นเรื่องกระแส เป็นเรื่องของการยอมรับ เรื่องของการเห็นพ้องต้องกัน แต่เบื้องหลังของวาระก็คือข้อมูลสนับสนุน ข้อมูลสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน ผมเพิ่มเติมจากที่ดูกลุ่มนี้นำเสนอ คือเห็นความพยายามในการที่จะใช้สื่อ แล้วก็ใช้โอกาสที่เรามีสื่อในมือจะเผยแพร่ออกในวงกว้างคือเราไม่จำกัดอยู่เฉพาะแค่ในห้องประชุม แต่เห็นความพยายามที่จะขยายวงกว้าง ดูได้จากการเกริ่นนำ บอกว่าฟลูออไรด์คืออะไร เกิดจากอะไร เป็นปัญหาอย่างไร ประเด็นที่สองคือเห็นว่าเห็นว่าเป็นปัญหาอย่างนี้แล้ว ทำแผนที่ด้วยว่าในประเทศไทยมันอยู่ตรงไหนด้วย ใช่ไหมเราจะเห็นว่า ในประเทศไทยพื้นที่ที่มีฟลูออไรด์เป็นพื้นที่เสี่ยง หลังจากที่เราเห็นภาพรวมของทั้งหมดแล้วค่อยเจาะลงมาว่า พื้นที่เขามีปัญหาแล้ว เขาเริ่มทำ ตรงนี้ชี้ให้เห็นว่าความ

พยายามที่เราจะเรียนรู้ในการสื่อ แล้วก็พยายามที่จะใช้สื่อตรงนี้ ผมเห็นจากกลุ่มนี้ ที่จะขยายสู่วงกว้าง ขยายสู่เรื่องของสาธารณะ

การสื่อสารผ่านสื่อสาธารณะมีการสื่อสาร 2 อย่างคือ **สื่อสารองค์ความรู้หรือสื่อสารประสบการณ์** เมื่อกันเขาก็มีสองอย่าง สื่อสารทั้งสองอย่าง อันที่สองคือการเผยแพร่ขยายผลโดยการขับเคลื่อนโดยชุมชนคือตัวกลุ่มที่เป็นกลุ่มประสบความสำเร็จ เป็นตัวขับเคลื่อนเองเลย จากที่นี้เคลื่อนไปสู่อีกที่หนึ่ง ที่ผมเรียกอันนี้ว่าพลังบุญ อันที่สาม กลุ่มนี้ทำตัวเองให้ชัดหรือมีความสามารถที่ชัดไม่ต้องไปเคลื่อนลอะอยู่เฉยๆ อยู่กับบ้านนี้ คนอื่นเขาได้รับรู้ข่าวสารเขาก็จะมา มาเรียนรู้ด้วยซึ่งตรงนี้มีสาระความสำคัญ แล้วตรงนี้ที่ผมอยากจะเน้นและขีดเส้นใต้ คือการออกแรง ตัวอย่างหนึ่งก็คือ**ความตั้งใจ** แต่ว่าความสัมฤทธิ์ผลไม่เยอะนะครับ ผมเห็นอย่างเช่นพ่อเล็ก บุตรพงศ์แก้ว ที่สกลนคร ที่แม่ พ่อเล็กทำงานเคลื่อนไปก็สร้างแรงบันดาลใจได้เยอะ แต่การลงรายละเอียดได้น้อย ผมถามกลุ่มพ่อเล็ก กลุ่มที่ประสบความสำเร็จที่พ่อเล็กไปเกี่ยวข้องด้วยกลุ่มไหน กลายเป็นว่าเป็นกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนให้มาทำงานกับพ่อเล็ก พ่อเล็กจัดกระบวนการ 3 วัน 5 วัน 7 วัน พวกนี้จบปริญญา ได้รับประสบการณ์ ปริญญาประสบการณ์ บัณฑิตนะครับ ครบทุกคนแล้วก็กันไปทำได้ผลหมดเลย แต่ที่พ่อเล็กไปสื่อสาร ไปบอกปากเปล่าได้แค่แรงบันดาลใจ แต่พ่อเล็กก็ยังเลือกที่จะไป มีคนเชิญผมบอกถ้ามีคนจัด การให้ควรสนับสนุนให้ถูก ควรสนับสนุนให้คนอื่นมาเรียนรู้ในชุมชน ที่พ่อเล็กอยู่ เหมือนนางงค์

น้ำประยงค์รณรงค์ที่ไม่เรียง (นครศรีธรรมราช) จะออกนอกบ้านเดือนหนึ่งแค่ 4-5 วันเท่านั้นเอง ถ้าใครอยากเรียนรู้มาที่นี่ ให้เวลาที่นี่ของคิด ตัวตนจริงอยู่ที่นี้ ฐปธรรมจริงอยู่ที่นี้ มาเรียนรู้กับที่นี่ นางงค์อย่างนั้น น้ำอัมพรซึ่งสร้างกลุ่มออมทรัพย์ 150 ล้าน ก็เช่นเดียวกัน ถ้าอยากเรียนรู้ วิธีสร้างกำแพงเงิน กองทุนเงิน ใช้เงินให้เป็นประโยชน์ให้คุณค่า ให้มาที่อ.จะนะ จ.สงขลา น้ำอัมพรเขาใช้เวลา 10 กว่าปี สร้างเงิน 150 ล้าน ได้อย่างไร พร้อมทั้งจะให้รัฐบาลไปกู้เงินของชุมชนเพื่อที่จะมาทำกิจการที่เป็นสาธารณะประโยชน์นี้ได้อย่างไร ไปเรียนรู้ได้ 150 ล้านน้อยไหมครับ เงินออมจากเด็ก จากชุมชน เกิดประโยชน์ เกิดคุณค่า เกิดผลกระทบ ก็คือ **สิ่งที่เรามีศักยภาพอยู่เป็นศูนย์**

การเรียนรู้ที่คนอื่นสามารถมาเรียนรู้ได้ แล้วสร้างแรงบันดาลใจได้ คนอื่นก็เอากันไปขยายผลได้

กลุ่มที่ 3 รูปแบบรายการคำรณ ท่วงท้วงศรี

ผู้รายงานข่าวสัมภาษณ์คนในชุมชน

คำรณ : หัวดีดีครับวันนี้เรามาเยี่ยมบ้านต่างถิ่น วันนี้ผมเดินทางเข้าบ้านลุ่มจังหวัดลำปาง ไม่รู้ว่าโง่งมาจากไหนเต็มหมู่บ้านไปหมด เอ๊ะ เกิดอะไรขึ้นในหมู่บ้านนี้ละ เราไปดูกันดีกว่า เออท่านแม่ครับ พอจะบอกได้ไหมว่าเกิดอะไรขึ้นในบ้านลุ่ม

ชาวบ้าน : ที่เห็นโง่งเยอะแยะ มีทุกหลังคาเลย บ้านลุ่มของเราเกิดประสบปัญหาเรื่องน้ำมีปัญหาฟลูออไรด์ในน้ำประปา แล้วองค์การบริหารส่วนตำบลของบ้านลุ่ม ได้สนับสนุนเรื่องงบประมาณ จัดหาซื้อโง่ง แต่อบต. สนับสนุนมาได้ไม่เต็มที่ คือ ต้องเจียดเงินไปช่วยเหลือทางอื่นบ้าง ชาวบ้านของเราที่เคยระดมทุนกัน เพื่อให้มีโง่งครบทุกหลังคาเรือน ก็เลยมีโง่งเต็มบ้าน

คำรณ : อยากทราบว่าเรื่องโง่งใครเป็นคนเริ่มขึ้นมาก่อน มีอะไรขึ้นมาก่อน เขาถึงสร้างโง่งขึ้นมา

ชาวบ้าน : เหตุการณ์เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2542 ที่ว่าศูนย์ทันตสาธารณสุข เขาไปสำรวจสภาพฟันตกกระของประชาชนในพื้นที่ พอเขาไปสำรวจเขาพบว่าฟันตกกระ แล้วก็ชี้ว่าสาเหตุฟันตกกระมาจากน้ำประปาแล้วก็น้ำบ่อต้น ของบ้านนี้ทั้งสองแหล่ง พบว่ามีปริมาณฟลูออไรด์สูง จึงทำให้ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านมีฟันลาย

คำรณ : คุณหมอบอก ฟลูออไรด์นี้ส่งผลต่อสุขภาพของคนอย่างไรบ้าง

หมอ : อันดับแรกก็คือฟันตกกระที่ว่าฟันลาย ที่เห็นชัดๆ เป็นปัญหาเรื่องฟันสวยงาม อันดับที่สอง ก็คือเรื่องเกี่ยวกับกระดูก อาจจะมีปวดข้อปวดกระดูก กระดูกคด

คำรณ : หลังจากที่เราว่ามันมีปัญหาตัวนี้ขึ้นมา เราทำอะไรกันต่อไปในหมู่บ้านครับ

หมอ : เสนอปัญหานี้กับ อบต. อสม. ผู้นำชุมชน ในหมู่บ้านว่ามีปัญหา ฟันตกกระเกิดจากอะไร เกิดจากน้ำ มีผลเสีย ผลกระทบอย่างไร ให้เห็นถึงปัญหา สาเหตุที่ทำให้ตระหนัก แล้วก็นำไปศึกษาดูงานที่อำเภอสันคยะอม จังหวัดลำพูน

คำรณ : อยากรู้ว่าการดูงานนี้ ไปกันกี่คนครับ

ชาวบ้าน : เราก็คงไปศึกษาดูงานมาแล้วได้แนวคิดมาว่าเราจะดัดแปลงยังไง พลิกแพลงยังไง ของเราจะได้ลงทุนน้อยกว่าที่ลงทุนโง่งอีก มีการประชุมหรือประชาคมในหมู่บ้าน ในระดับผู้นำ เขาแบ่งหน้าที่กันแล้วก็จัดประชาคมกันอีกครั้ง คือ ประชาคมของชาวบ้านเราเอง ของระดับชาวบ้าน ลงความเห็นกันว่า ต้องการอะไรบ้าง ต้องการโง่งหรือภาชนะที่จัดเก็บน้ำฝน ก็มีการระดมหุ้นหรือระดมทุนกันอีก คือ การสร้างถังเก็บน้ำฝนขึ้นอีกตามจำนวนหลังคาที่เราพอจะหมุนเวียน (เงิน) ได้ต่อไป ถ้าเราทำอย่างนี้แล้วในหมู่บ้านทุกหลังคาจะมีที่เก็บน้ำฝนอย่างถาวรเพิ่มขึ้นจนกว่าจะครบทั้งหมู่บ้าน

คำรณ : ก็รู้กันว่าในบ้านลุ่ม จังหวัดลำปางมีโง่งในการแก้ปัญหาฟลูออไรด์ในน้ำสูง ไม่ใช่ที่ลำปางมีโง่ง เพราะหม้อดินกั๊ดทะลุ จากกลุ่มตุ๊กๆ น้ำปิ้ง ผมคำรณ ไม่มีหว่าง ผู้รายงาน

ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจากอ.สุทท

ขอบคุณมากครับ คำรณ ไม่มีหว่าง ดูแล้วสนุกดี การเล่าเรื่อง เรียกว่ามีทักษะการนำเข้าสู่บทเรียนดี **ทักษะการเล่าการจุดประเด็นเข้าสู่เนื้อหาดี** ทางการศึกษาเรียกว่านำเข้าสู่บทเรียนดี หรือภาษานักฝึกอบรมก็คือจุดประเด็นแล้วก็กระโดดเข้าสู่เนื้อหาดี ต่อยำเรื่องที่เรารู้กันมาแล้วให้เด่นชัดยิ่งขึ้นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ที่จริงให้คุณคำรณตัวจริงไปถ่ายทำได้เลย แต่เปลี่ยนจากรูปภาพเป็นสถานการณ์จริงในชุมชนเอารูปโง่งขึ้นมา สื่ออันนี้การสื่อสารอันนี้ไปเพิ่มเติมได้ แล้วก็กลุ่มเมื่อก็ก็ต่อยำเรื่องที่ผมได้ เกริ่นนำเรื่องการใช้ Role model - กลุ่มต้นแบบ เพื่อเป็นแรงบันดาลใจในการตัดสินใจ คำว่าต้นแบบไม่ได้หมายความว่าต้องลอกเลียน การที่มีศูนย์การเรียนรู้ให้คนได้

ศึกษาดูงานแล้วก็จุดประกายว่า สะท้อนกลับว่า เรามีปัญหานี้ ที่นี้ได้แก้ปัญหาย่างนี้ เมื่อแลกเปลี่ยนกันแล้ว ก็มาดูกัน จะตัดสินใจแก้ปัญหายังไง แต่อยู่ ๆ ให้ชุมชนวิเคราะห์ปัญหา สะท้อนกลับปัญหามันก็ได้ แต่ใช้เวลา

อาจารย์เสรี พงษ์พิศ บอกว่ากระบวนการนี้ก็เป็นกระบวนการที่เขาคุ้นอยู่แล้ว ในชีวิตประจำวันเขาได้ตรอง วิเคราะห์มาเยอะต่อเยอะแล้ว **สิ่งที่ต้องการคือแรงบันดาลใจเพื่อการหลุดพ้นจากปัญหา การมีชุมชนต้นแบบ การมีชุมชนที่เข้มแข็งให้กำลังใจให้แรงบันดาลใจ ชี้ทางออกแก่เขาจะเป็นบุญกุศลอย่างยิ่ง** มากกว่าที่นักพัฒนาจะเน้นที่การวิเคราะห์วิจัยข้อมูล เรื่องนั้นมีได้ แต่ว่ามีไว้เป็นเรื่องรอง ๆ กว่าการสร้างแรงบันดาลใจว่าชุมชนแก้ปัญหาได้ แต่ว่าวิธีการแก้ปัญหาของแต่ละชุมชนต้องหาวิธีเอาเอง ที่เป็นเพียงตัวอย่างว่าภายใต้บริบทแวดล้อม ภายใต้สถานการณ์ การตัดสินใจที่นี้ได้ตัดสินใจอย่างนี้

กลุ่มที่ 4 การแก้ปัญหาตำบลมะเขือแจ้ จังหวัดลำพูน

(รายการชุมชนทำได้)

พิธีกร : สวัสดีค่ะ วันนี้รายการชุมชนทำได้ ได้มาพบกับท่านผู้ชมอีกครั้ง จะนำเสนอการแก้ไขปัญหาฟลูออไรด์ในแหล่งน้ำดื่มสูงเกินมาตรฐานของ ต.มะเขือแจ้ อ.เมือง จ.ลำพูน ผู้ร่วมสัมมนากับเราในวันนี้คือ คุณดวงชีวัน ผองพิศ ท่านเป็นเจ้าของน้ำที่สถานีอนามัยตำบลมะเขือแจ้ ทราบว่าจังหวัดลำพูนมีฟลูออไรด์สูงกันมากหลายตำบล ปกติฟลูออไรด์ที่มีประโยชน์ต่อร่างกายควรจะมีปริมาณเท่าไรคะ ตำบลมะเขือแจ้ มีฟลูออไรด์สูงเท่าไรคะ

ตอบ : ไม่เกิน 0.7 มิลลิกรัมต่อลิตร ที่มะเขือแจ้ 12 มิลลิกรัมต่อลิตร ค่ะ

พิธีกร : ชาวบ้านมีฟันตกกระกันเยอะไหมคะ

ตอบ : ก็เป็นเรื่องปกติมานาน 40 ปีขึ้นนะคะ ฟันตกกระเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วไม่สวยเวลายิ้มฟันจะเป็นสีน้ำตาลแต่ชาวบ้านนี้ไม่ได้รู้สึกเดือดร้อนนักเพราะว่าทุกคนก็เป็นทั้งหมด ทั้งชุมชนก็เลยไม่รู้สึกรู้ว่าตัวเองแตกต่างจากชุมชนอื่นเท่าไร

พิธีกร : อยากทราบว่าทำไมชุมชนมะเขือแจ้ถึงลุกขึ้นมาแก้ปัญหาตอนนี้ ทั้งๆ ที่เป็นมา 40 ปีแล้ว อะไรเป็นจุดประกายในการแก้ไขปัญหานี้

ตอบ : การเกิดโรคเข่าข้อเข่าเสื่อมเยอะมากเป็นอันดับหนึ่งของตำบลมะเขือแจ้ ก็เลยมีคนไข้มารับบริการที่สถานีนอนามัย เราก็เอ๊ะทำไมโรคนี้ทำไมถึงเยอะ ทั้งๆ ที่น่าจะมิโรคอื่นเป็นอันดับหนึ่ง จนกระทั่งศูนย์ฯเขต 10 ลงไปก็เลยไปตรวจพบคนแก่ คือขาโก่ง ก็เลยพบว่าเกิดจากฟลูออไรด์สูง

พิธีกร : แสดงว่าชาวบ้านมะเขือแจ้ ขาโก่งและมีโรคข้อกันเยอะ แพทย์วินิจฉัยได้ว่า อากาขาโก่งเหล่านั้นน่าจะเกิดจากฟลูออไรด์สูงในแหล่งน้ำดื่ม ฟลูออไรด์ก็มีทั้งประโยชน์และโทษ การที่มีมากจนเกินไปก็ก่อให้เกิดโทษกับร่างกาย นอกจากจะทำให้ฟันตกกระคือฟันลาย ยังจะทำให้เกิดแขนขาโก่งได้ นอกจากนั้นก็ทำให้เกิดนิ่วในไตได้ สังเกตว่าคนทางเหนือนั้นจะเป็นโรคนี้วุ่นมาก คิดว่าคงจะมาจากน้ำดื่มนี้เช่นเดียวกัน เรื่องการแก้ไขปัญหานี้ได้ทราบว่ามีระบบมะเขือแจ้ได้เลือกการแก้ไข ปัญหาโดยการนำระบบรีเวอร์สออสโมซิส (reverse osmosis system หรือ อารีโอ เป็นการกรองวิธีหนึ่ง) การเลือกใช้วิธีนี้ทราบว่ามีราคาเครื่องนี้ค่อนข้างแพง ไม่ทราบว่าทางตำบลมะเขือแจ้ ทำอย่างไรถึงได้เครื่องรีเวอร์สออสโมซิสมาใช้ในชุมชนนี้ได้ ซึ่งอยากถามว่ามีวิธีการอย่างไร ถึงได้เครื่องกรองน้ำแบบนี้มาใช้ในชุมชนได้

ตอบ : ที่หมู่ 3 ตำบลมะเขือแจ้ ได้งบจากอบจ. (องค์การบริหารส่วนจังหวัด) เพราะว่าผู้นำให้ความสนใจเรื่องสุขภาพ เรื่องฟลูออไรด์มากเลยคะ เพราะว่าผู้นำคือผู้ใหญ่บ้าน ลูกเป็นฟันตกกระหมดทุกคน ก็เลยให้ความใส่ใจเรื่องนี้มาก เขาก็คิดว่าทำอย่างไรถึงจะได้วิธียังไงที่จะครอบคลุมมากที่สุด ที่อื่นทำเป็นถังกรองด้วยถ้ำกระดูก ก็ยังไม่ครอบคลุมเท่าไร ก็เลยจะไปปรึกษาทางอบต.ว่าให้คำแนะนำว่ามีระบบ อารีโอ แต่งบฯอบต.ไม่มีให้ เขาก็เลยบอกว่าให้ทำแผนโครงการผ่าน อบต.ไปที่ อบจ. เพราะอบจ.มีงบสนับสนุนเยอะกว่า ทำให้ทางกลุ่มและทางลูกบ้านเห็นว่าเราจะขอของบตรงนี้มา สถานที่อะไรเราต้องสร้างเอง อบจ.จะให้ เป็นค่าเครื่องเพียงอย่างเดียว

พิธีกร : ราคาเท่าไรคะ แล้วไม่ทราบว่าในส่วนสถานที่ เองบที่ไหนมาสร้าง

ตอบ : ประมาณ สองแสนแปด สถานที่ที่เป็นของพ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) อยู่แล้ว ก็เลยขอใช้สถานที่ เงินสร้างคือหมู่บ้านบริจาค

พิธีกร : ทราบว่าได้กรองค่อนข้างจะแพง เพราะว่ายิ่งมีฟลูออไรด์สูง ได้กรองคงต้องเปลี่ยนบ่อยๆ เงินที่เอามาซื้อได้กรอง ไม่ทราบว่ามาจากไหน

ตอบ : ก็เปิดมาได้ประมาณเกือบ 2 ปี อ.บ.จ.ก็ตั้งงบให้ไปบริหารกันเอง ก็คือว่าจะทำน้ำดื่มขาย แต่ขายถูกกว่าท้องตลาด ท้องตลาดขายถังละ 25 บาท ที่นี้ขายถังละ 20 บาท จำหน่ายในหมู่บ้านทั้งหมด กับหมู่บ้านข้างเคียง ปีที่แล้วหมู่บ้านมีรายได้กำไรสุทธิ ประมาณ 4 หมื่นบาทก็จะเก็บเป็นกองทุนตรงนี้ไว้เพื่อซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดสึกหรอ และซื้อได้กรอง

พิธีกร : แสดงว่าตอนนี้ชุมชนมะเขือแจ้หมู่ที่ 3 มีเครื่องรีเวอร์สออสโมซิสผลิตน้ำ จำหน่ายเองในชุมชนแล้วก็ราคาค่อนข้างจะถูกกว่าท้องตลาด เป็นน้ำที่ค่อนข้างจะปลอดภัย เพราะว่า เป็นระบบที่สามารถกรองไม่ว่าจะเป็นเชื้อโรคหรือฟลูออไรด์ได้กว่า 90% โครงการในอนาคตจะมีการวางแผนว่าเราจะขยายโครงการนี้ออกไปอีกคือสามารถจะอยู่ อยู่ได้นานไหม จะมีเงินทุนหมุนเวียนใช้ในโครงการมีแนวคิดว่าจะขยายโครงการนี้ไปสู่หมู่บ้านอื่นไหม

ตอบ : ตอนนี้ทางอ.บ.จ. ก็กำลังหางบสนับสนุนให้หมู่บ้านอื่นอยู่ แต่ส่วนมากจะเลือกในจุดที่มีปัญหาเยอะ อย่างตำบลหนึ่งอาจจะได้ไปหนึ่งจุด เขาไปกระจายให้กัน

พิธีกร : ตำบลมะเขือแจ้ โชคดี ที่อ.บ.จ.สามารถสนับสนุนตรงนี้ได้ เพราะว่า การแก้ไขปัญหามะเขือแจ้ตามชาร์ตที่ดิฉันจะแสดงให้เห็นนี้ ว่าสาเหตุของการเกิดฟลูออไรด์นั้นมิได้หลายสาเหตุอันดับหนึ่งก็คือบ่อบาดาลที่มีระดับลึกก็จะทำให้มีฟลูออไรด์ได้ นอกจากนั้นก็มาจากบ่อน้ำพุร้อนหรือน้ำเหมืองหรือสายน้ำที่ผ่านเหมืองแร่ที่มีแร่ฟลูออไรด์ เหล่านี้ก็เป็นสาเหตุการเกิดฟลูออไรด์ในแหล่งน้ำดื่มสูงเช่นเดียวกัน

ฟลูออไรด์เมื่อได้รับเป็นปริมาณมากก็จะมีผลกระทบต่อฟัน ทำให้ฟันตกกระได้ ทำให้เกิดเขนขาโก่งและทำให้เกิดนิ่วในไต สิ่งซ้ำซากอย่างนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอยู่แล้ว แต่สิ่งที่จะเป็นจุดประกายให้ชุมชนลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหานั้นคืออะไร ของชุมชนเชื่อใจนั้นก็คือความเจ็บป่วยของชุมชนของประชาชนในหมู่บ้านทำให้ประชาชนลุกขึ้นมา นำเสนอเรื่องนี้ว่าควรจะแก้ไขปัญหานี้ได้แล้ว ถ้าเกิดเป็นระยะยาวจะเกิดผลกระทบต่อร่างกายมาก บุคคลเหล่านี้ที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหานี้ไม่ใช่หน้าที่ของผู้ใดผู้หนึ่ง ผู้ที่ร่วมมีบทบาทในการแก้ไขปัญหานี้ก็คือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประชาชนแล้วก็นำชุมชนทั้งหลายจะต้องเลือกวิธีที่จะแก้ไขปัญหายด้วยตัวเองว่าจะเลือกแก้ปัญหายด้วยวิธีไหน

การแก้ปัญหายก็มีหลายวิธีขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนเองว่าจะเลือกแก้ปัญหายด้วยวิธีไหน มีทรัพยากรเท่าไรในชุมชน วิธีแก้ปัญหายที่ดีที่สุด คือการสร้างโอ่งน้ำ ถังเก็บน้ำฝน หรือเลือกเป็นการเปลี่ยนบ่อน้ำใหม่ อีกวิธีหนึ่งคือ การใช้เครื่องกรองโดยผ่านถ่านกระดุก และสุดท้ายก็คือการใช้เครื่องอาร์โอ เข้ามาใช้แก้ไขปัญหายเครื่องอาร์โอที่ติดตั้งเป็นวิธีสุดท้ายก็เพราะว่าเป็นเครื่องที่ค่อนข้างแพงต้องใช้เงินมาก เพราะฉะนั้นบางชุมชนไม่สามารถเลือกที่จะใช้วิธีเดียวกันได้หมด ต้องมีทรัพยากรของชุมชนเองเป็นตัวชี้เป็นตัวนำว่าเราจะใช้วิธีไหน

นอกเหนือจากที่กล่าวมาทั้งหมดการแก้ไขปัญหายเหล่านี้ ไม่ใช่แก้ไขเพียงระยะสั้นเท่านั้นเพราะว่าถ้าแก้ไขแล้วก็ต้องแก้ไขเป็นระยะยาวพูดถึงอนาคตไปเลยว่าการแก้ไขปัญหายในแหล่งน้ำดื่มสูง แก้วระยะสั้นไม่ได้ผล ก็คือต้องเปลี่ยนแหล่งน้ำไปเลยหรือว่าต้องไม่ให้มีฟลูออไรด์เลย เมื่อได้ผลเสร็จแล้วเราก็นำเสนอปัญหายเหล่านี้ให้กับชุมชนอื่นได้รับทราบวิธีแก้ไขปัญหายของคนในชุมชนของเราเพราะว่าปัญหายเหล่านี้เราจะรอให้รัฐเข้ามาแก้ไขปัญหายอย่างเดียวกันไปไม่ได้เพราะว่าต้องใช้เงินเยอะ แล้วกว่ารัฐจะมาสนใจเราก็คงอีกนาน ดูชุมชนมะเชอแจ้ เป็นมาตั้ง 40 ปี ก็ไม่เห็นมีใครเข้ามาช่วยเหลือได้เลย ตอนนี่ที่แก้ไขปัญหายไปได้ก็คือ ชุมชนแก้ไขปัญหายเอง คิดว่าเป็นปัญหายแล้วก็อยากแก้ไขปัญหาย แล้วก็ทำได้ ดิฉันหวังว่ารายการชุมชนวันนี้ จะมีประโยชน์สำหรับชุมชนอื่นที่ประสบปัญหายเช่นเดียวกับตำบลมะเชอแจ้สามารถ

ที่จะนำวิธีการแก้ไขปัญหายซึ่งตำบลมะเชอแจ้ได้เลือกวิธีการแก้ไขปัญหายนี้แล้วก็ประสบความสำเร็จจะเป็นบทเรียนให้ชุมชนอื่นได้วันนี้รายการของเราก็คงจบลงเพียงเท่านี้

ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจากอ.สุเทพ

ขอบคุณมาก นึกว่าดูรายการทีวีจริง มีความเห็นอย่างไรบ้าง 40 ปี แล้วอันนี้ดีครับอยากให้เราขยาดเลยเวลาเห็นปัญหายนี้อย่าแก้ปัญหายปัจจุบันถ้าปัญหายนั้นสามารถส่งรากลึก เรียกว่าอะไร เหมือนกับยิงหนังสติ๊ก ประเด็นปัญหายเขาสาวยปัญหายหรือเป็นทั้ง 2 ด้าน หรือเราใช้ตัวประเด็นปัญหายเป็นตัวขับเคลื่อน ดึงย้อนปัญหายได้ยาวได้ลึกเท่าไร เส้นไม่ขาดก่อน หนังสติ๊กนั้นแรงพุ่งไปข้างหน้าก็จะเยอะ หรือการให้ทุนทางสังคม ใช้พลังทางด้านบวก สาวทุนทางสังคม สาวพลังมาเป็นแรงผลักดันไปข้างหน้าเยอะ 40 ปี กระชับตรงประเด็น ผู้ดำเนินรายการดีล้นมาก ผมชื่นชมแต่ต้นเลยเหมือนดูรายการทีวีจริง ๆ

อันแรก สื่อประเด็นสาธารณะแล้วก็เริ่มจากจุดเล็ก ๆ เหมือนเมื่อกี้ เรื่องโอ่งเรื่องไหน นี่ก็เป็นเรื่องหมู่บ้านหนึ่งสู่ประเด็นสาธารณะ ต่อครับ การปรับบทบาทสาธารณสุข อันนี้เขาชี้ชัดแล้วว่าจากผู้ลงมือปฏิบัติเป็นผู้ลงมือจุดประกายนะ ปรับบทบาท อีกตัวหนึ่ง คล้ายๆ Empower-เอ็มพาวเวอร์ชุมชนท้องถิ่น อีกตัวหนึ่งคือ การที่เจ้าหน้าที่ทันตสาธารณสุขนี้มองพ้นจากปาก คือปัญหายอันเดียวกันนี้แต่เรามองพ้นจากปาก ถึงแม้จะเสนอประเด็นเรื่องปากที่ไรเรื่องฟันที่ไรคนไม่รับตอบสนอง ไม่สามารถเปลี่ยนเครื่องมือในการจุดประกายประเด็นปัญหายได้ แต่มองลงไปจนถึงซากก็ทำให้เรื่องปัญหายเดียวกันนี้

บางทีก็จำเป็นต้องกระตุ้นผ่านเฉพาะจุดนั้น หรือต้นทุ้งเฉพาะจุดนั้นนี้ผมว่าเป็นบทเรียนที่ดีมาก ต้องหาช่องทางการจุดประกาย ผมทำงานพัฒนามาหลายปี มาหลายประเด็นหลายเรื่อง ก็ทำนองเดียวกันบางทีชอบเรื่องนี้สนใจอย่างนี้ อยากจะทำอย่างนี้แต่มันไปไม่ได้ ส่วนราชการข้างนอกเป็นตัวสนับสนุนคือตัวชาวบ้านเข้มแข็ง มีข้อเสนอ ชาวบ้านจัดการแต่ได้รับการสนับสนุนจากอบต. กลุ่มนี้เลยไปถึงอบจ.ด้วย ก็คือท้องถิ่นอย่างน้อยมีถึง 2 ระดับ ดูชุมชนเป็นหลัก

ทฤษฎีว่าด้วยการค้นหาด้วยความชื่นชม

จากตัวอย่างเป็นการรวมพลัง จัดกลุ่มอาสาจัดแนวแบบที่ว่านี้ สำหรับเด็ก ๆ ทำให้คนเกิดการเล่นกีฬาสนุกกับกีฬา เกิดการฉลอง เกิดการแข่งขัน กลุ่มกีฬาที่เกิดขึ้น ต่อมากลุ่มศิลปะ ไม่ใช่แค่ทำสื่ออย่างเดียว มีกลุ่มที่สนใจทางด้านศิลปะด้วยในนั้น เพราะฉะนั้นชวนครูศิลปะไปดูประกวดศิลปะ ไปจัดแสดงนิทรรศการศิลปะ เกิดการชื่นชมการกระทำอะไรเกิดกลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้น แต่ว่าเรื่องที่โดดเด่นก็คือครูคนนี้จุดประกาย เด็กจากโรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนชั้นนำของการเรียนคณิตศาสตร์ ผลสัมฤทธิ์ทางคณิตศาสตร์สูงเป็นอันดับ 1 ของรัฐแล้วก็เกิดมหาวิทยาลัยชั้นนำของอเมริกาสนใจอยากได้เด็กโรงเรียนนี้ไปเรียนมาทาบตามและให้ทุนเรียน แต่มีข้อแม้อย่างเดียวมีอาจารย์มหาวิทยาลัยนั้นมีข้อแม้ว่า จะต้องให้อาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยวิจัยกระบวนการที่ว่านี้ ทำให้เด็กมีแรงบันดาลใจมีพลัง แล้วก็ขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่องมันมีวิธีการอย่างไร มีแบบแผน อย่งไร มีองค์ความรู้อะไร มีกระบวนการอะไรที่ซ้ำ ๆ บ้าง ที่จะเอาไปประยุกต์ใช้บ้าง

ต่อมาก็สรุปสังเคราะห์เป็นทฤษฎี Appreciate Inquiry ก็คือการชื่นชมการค้นหาด้วยความชื่นชม อันนี้ก็เล่าสู่กันฟัง ทำนองเดียวกันนะครับ ว่าการแก้ปัญหาเรื่องหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องเริ่มที่แก้ปัญหาที่พันตกระ ไม่จำเป็นต้องเริ่มที่ปาก เริ่มจากตรงอื่นเป็นบทเรียนที่ดีมาก

กลุ่มที่ 5 รายงานผลการแก้ปัญหา.จะนะ จ.สงขลา

(รายการผู้ใหญ่บ้านคำดี)

ผู้ใหญ่บ้านคำดี พูดคุยกับสมาชิกอบต.และ อสม.ดีเด่น เจ้าหน้าที่สอ. เรื่องการแก้ไขปัญหาพันตกระในหมู่บ้าน โดยให้แต่ละคนพูดในสิ่งที่ตัวเองทำและเกี่ยวข้อง*

...อ.ส.ม.ยู่ยู่ได้รางวัลเป็นอ.ส.ม.ดีเด่น เราต้องไปเยอะหน่อยนะหมอนิดที่คำดีหมอนิดก็ได้เป็นบุคคลากรสาธารณสุขดีเด่นของอำเภอเรา อ.บ.ต.เราดีใจที่มีงานทั้งหลายแก่ง ๆ อย่าง เรายี่สุดยอด...

หมายเหตุ เนื้อหาที่เหลือนั้นที่กบตันเสียงไม่ได้

ความคิดเห็นเพิ่มเติม และบทแทรกการสื่อสารเพื่อเปลี่ยนแปลง

จากอ.สุเทพ

เห็นอะไรดี ๆ ครับ เอาอารมณ์ความรู้สึกก่อน มีเสียงบอกสนุก เข้าใจชวนติดตาม แสดงอารมณ์ได้สมบทบาท เรื่องการนำเสนอก่อน นี่คือการเปลี่ยนบทบาท ผู้ใหญ่บ้านคำดี

ก่อนลงเนื้อหา ครั้งก่อนที่ผมอบรมเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมหลักสูตรที่ 2 หลักสูตรการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง เราจะมีวิธีการสื่อสารอย่างไรกับเนื้อหาหลักสูตรแรกจะเป็นการค้นพบองค์ความรู้หลักสูตรที่ 2 ว่าด้วยการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง **หัวข้อหนึ่งของกระบวนการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง การสื่อสารเพื่อผ่านสื่อสาธารณะอย่างนี้คือการทำให้เป็นดราม่า** (Drama- ละคร) จะมีหัวข้อหนึ่ง 1 วัน ว่าด้วยฝึกดราม่า เขาเรียกดราม่าเม็กกิง (Drama Making) คือการทำเรื่องที่เป็นอยู่ ณ ปัจจุบัน ให้มีสีสัน ให้ดูโอเวอร์ (Over) เข้าไว้ คือมากกว่าปกติ แบบน่าสนใจ แบบน่าติดตาม

ละครคือชีวิตจริง ละครคือสิ่งที่สะท้อนชีวิตจริงแต่มันเวอร์กว่าชีวิตจริง เพราะมันทำให้คมชัดขึ้น เด่นขึ้น ทำให้มีสีสันขึ้น เข้าใจขึ้น อย่างนี้ก็คือกระบวนการที่เรียกว่าดราม่าเม็กกิง เอาสิ่งที่เป็นอยู่ ณ ปัจจุบันนี้ สิ่งที่เราเห็น ๆ อยู่มาจับใส่ระบบละคร ละครในทีวีหรือละครสั้นก็แล้วแต่ หรือละครที่เราแสดงแบบโรลเพลย์ (Role play- บทบาทสมมติ) ก็แล้วแต่ หรือเราเคยแสดงในโรงเรียน กลุ่มนี้จะเด่นชัดเรื่องนี้ ดราม่า หรือบทบาทสมมติ ทำเป็นเชิงละครเป็นตัวละครขึ้นมา ไม่เหลือตัวตนของเขา เป็นอีกคนหนึ่งขึ้นมา เรื่องการนำเสนอ นับสาระเรื่องนี้ก็คือ นำติดตามในการดู ไม่ใช่ของจริงแต่ว่าเป็นสิ่งที่ดูมีการตกแต่ง ดูมีการแสดงขึ้น แต่ว่าในการแสดงเราก็เพลิน เราเรียนรู้จากการเพลินเพลิน ในการแสดงบทบาทที่เกิดขึ้นไม่ใช่จริงใจเรียนรู้ จะซึมซับเข้าไป

คราวนี้ดูเนื้อหาที่นำเสนอ จะมีข้อจำกัด ถ้าเราเพลินแล้ว เพลินกับบทบาทตัวละคร จำเนื้อหามันอยู่ข้างในซึมไปข้างใน แต่ว่าจับมาไม่ค่อยได้ เหมือนเราดูละครเราจับอย่างนั้น ตอนไหน ตอนของละครที่ดูแล้วดี ดูแล้วเราชอบเหมือน เราคุยกันดูละครตอนไหนของละครตอนนี้ ที่รู้สึกชอบ คือละครเป็นตอน ๆ แล้วแต่ละครตอนแต่ละครฉากแสดงให้เห็นว่าทำได้ เป็นเรื่องที่อยู่ใน

ชีวิตจริง แต่ละบทแต่ละตอน

ตอนว่าด้วยการสำรวจปัญหา ว่าด้วยการจุดประกาย การสำรวจปัญหา การประชุม ตอนวาระว่าด้วยการประชาคมชุมชน ว่าด้วยเทคนิค ว่าด้วยการจัดการเรื่องที่เกิดขึ้น ตอนว่าด้วยการตัดสินใจทางเลือก ก็จะเป็นฉาก ๆ ในบทจริง ๆ สามารถมีได้หลายบท แต่ก็เชิญชวนให้ไม่อยากจะให้มีหลายบทเกินไปในวาระแต่บทหนึ่งทีที่แสดงหรือว่าส่งออกก็สมจริงสมจัง เน้นเรื่องพลังบุญ คุณค่าเรื่องพลังบุญหลายตอนเลย ทำบุญกับเด็ก การทำบุญก็มีกลุ่มเป้าหมาย **บุญจากพลังบุญที่สำคัญคือทำบุญต่อเด็กหรือทำบุญต่อผู้ด้อยโอกาส** เด็กหรือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสเป็นกลุ่มเป้าหมายแรก ๆ ของการสื่อสารเรื่องพลังบุญได้ชัดเจน

เครือข่ายการเรียนรู้: เครือข่ายแวนอน

ตัวที่สำคัญก็คือเรื่อง **โครงการขึ้นโครงสร้างที่เรียกว่าเครือข่าย** แต่ว่าเป็นเครือข่ายหลวม ๆ เครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ **โครงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้** ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการที่นี้เอื้อให้การส่งผ่านสาร ส่งผ่านพลังบุญ พลังบุญต้องมีช่องทางผ่านเหมือนกัน เหมือนช่องไอทีวี ช่องโทรทัศน์ต้องขึ้นโครงสร้างพื้นฐาน-Infrastructure ขึ้นช่องผ่านส่งต่อไม่ใช่ไปด้วยตัวเอง **การมีเครื่องอำนวยความสะดวกให้เกิดการถ่ายทอดให้เกิดการเรียนรู้** เรียกว่าเครือข่ายการเรียนรู้ อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ ส่วนกลางจะช่วยให้ เพื่ออำนวยความสะดวก โครงสร้างพื้นฐาน เรื่องพวกนี้เชื่อมโยงกันได้ต่อกันได้เหมือนกับที่รัฐบาลกำลังทำโอท็อป (OTOP- หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์) การเอื้อให้เกิดการเรียนรู้แวนอนไม่ใช่ตรงดิ่งทางเดียวนี้เกิดพร้อมกันทั่วประเทศ 1 โรงเรียน 1 อำเภอ 1 โรงเรียนในฝันที่กำลังเกิดขึ้น ทำให้แต่ละโรงเรียนเรียนรู้ผ่านช่องแวนอน ไม่ต้องขึ้นไปผ่านกรมก่อนแล้วค่อยต่อ โรงเรียนต่อโรงเรียนต่อโรงเรียนได้ผ่านทางอินเตอร์เน็ต ผ่านทางสื่อการเรียนรู้อื่น ๆ ในสถานการณ์เดียวกัน ซึ่งการลงทุนนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นงานด้านทันตสาธารณสุขลงทุนแล้วก็ใช้เฉพาะช่องนี้เท่านั้น สามารถใช้ช่องทางอื่น อาศัยโครงสร้างอื่นที่เขาวางไว้แล้ว อย่างที่ผมพูดแม่ฮ่องสอนนี้ โครงสร้างการวิจัยอื่น ๆ เราสามารถเอาประเด็นนี้เข้าสู่

โครงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ นั้น แล้วก็ตัวนั้นจะเป็นตัวผ่านแพร่กระจายไปได้ เยอะ

เจ้าหน้าที่ภาครัฐ มี 2 บท บทในฐานะผู้จุดประกาย กับบทในฐานะผู้ให้ข้อมูลทางวิชาการ อยาลืมมีทั้ง 2 ด้านไม่ใช่หยุดอย่างเดียว ข้อมูลทางวิชาการก็เป็นเรื่องเดียวกัน โครงข่ายการเรียนรู้แวนอน กว้างกับแวนอนอน แนวกว้างหรือแวนอนอนด้วย อันนี้เป็นข้อเสนอ ถ้าสามารถเป็นสื่อ ก็จะช่วยช่องทางการสื่อสาร ช่องทางการเรียนรู้ได้มากขึ้น ในกลุ่มตัวเองคือการเรียนรู้ในกลุ่มตัวเอง ตอนเตรียมเราก็ได้เรียนรู้อย่างหนึ่ง ตอนถ่ายทำก็ได้เรียนรู้อีกอย่างหนึ่ง ตอนดู เอ..สื่อของเราขึ้นจอก็ได้เรียนรู้อีกครั้งหนึ่ง แล้วก็ฟังเพื่อนแล้วก็เรียนรู้อีกครั้งหนึ่ง เรียนได้เกือบ

เรียนรู้อีกทีหนึ่งเรื่องสื่อ เราใช้คำว่าสื่อเพื่อการเรียนรู้ ไม่ใช่สื่อเพื่อการถือปี่ อันนี้ก็ย้ำอีกที แม้กระทั่งต้นแบบศูนย์การเรียนรู้ไม่ใช่ศูนย์เพื่อการถือปี่ การถือปี่คือการลอกเลียนแบบ สื่อที่ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการเรียนรู้ ไม่ใช่เครื่องมือเพื่อที่จะให้คนอื่นทำตามหรือลอกเลียนแบบ

ข้อคิดเห็นจากผู้เข้าสัมมนา

การแก้ปัญหาฟันตกกระเป็นการป้องกันในคนรุ่นใหม่

ทพญ.บานเย็น : มีส่วนหนึ่งที่เราพยายามใส่เข้าไป เรื่องว่าเป็นฟันตกกระแล้วนี้ มันแก้ไขให้เหมือนเดิมไม่ได้ การแก้คือการรักษา ซึ่งสูญเสียเงินทองมาก จริง ๆ ที่พวกเราบอกว่าแก้ปัญหา **ความจริงการแก้ปัญหาของเราคือการป้องกันไม่ให้เด็กรุ่นใหม่เป็น** แต่ที่เป็นแล้วมันก็เป็นไปแล้ว นี่สิ่งที่สำคัญคือ มันไม่ใช่มองแค่จุดนี้ จุดอื่นที่ถ้าจะเปลี่ยนมาเป็นน้ำบาดาลอีก จะต้องบริหารจัดการให้เขารู้ ในอนาคตสมมติว่าในจังหวัดหนึ่ง อย่างที่สงขลา ตอนนี้เราพบแค่ 2 แห่ง 2 ตำบล ตอนนี้เราต้องมามองแล้วว่า เอ..แล้วยังมีอีกกี่อำเภอที่ตำบลที่กำลังจะเป็นแบบนี้ ระบบน้ำบาดาลกำลังจะเข้ามาแบบนี้ เพราะฉะนั้นถ้า มองกว้าง ๆ จังหวัดนี้ต้องเฝ้าระวังไม่ให้คือ **เฝ้าระวังตรวจหาบาดาลที่มีฟลูออไรด์สูงและรีบเข้าไปให้ข้อมูลโดยเร็ว เพื่อที่**

จะไม่ให้เกิดปัญหาเช่นนี้ เป็นการมองถึงอนาคต แล้วก็อีกสิ่งหนึ่งก็คือเรื่องกลุ่มเด็กที่ชัดเจนว่า ต่ำกว่า 10 ปี หรือ 8 ปีลงมา น่าจะเป็นความสำคัญระดับแรก ๆ ถ้ามีข้อจำกัดในพื้นที่ ในการที่จะใส่ทรัพยากรหรืออะไรลงไป คือบ้านนี้มีแต่คนอายุกว่า 10 ปี อาจจะเอาไว้ priority หลัง บ้านไหนที่เป็นปัญหาต้องรีบแก้ไขปัญหาก่อน ป้องกันก่อน

อ.สุเทพ : ดีครับ เรื่องนี้ผมถึงว่าการป้องกันมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะว่าปัญหาที่เกิดขึ้นดูเหมือนจะไม่เยอะ แต่เราไม่รู้เลยในอนาคตข้างหน้าปริมาณปัญหาเรื่องนี้จะเกิดซ้ำอีกเท่าไร จำนวนเท่าไร ในฐานผู้ที่มิประสบการณนี้ จะหาวิธีป้องกันได้อย่างไร *กระบวนการป้องกันเชิงนโยบาย* *เชิงความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนี้คิดว่ามีความสำคัญ* อย่างเช่น กรมทรัพยากรธรณี ยังมีอยู่หรือเปล่า กรมน้ำบาดาล ยังมีอยู่ ความร่วมมือเรากับกรมน้ำบาดาลนี้จะร่วมมือกันอย่างไร นั่นก็เป็นโจทย์เชิงนโยบายอย่างหนึ่งที่สำคัญตอนเจาะ (บ่อบาดาล) นี้ต้องเป็นฟอร์แมตมาตรฐานหรือเปล่า ตอนที่คุณเจาะสร้างเสร็จนี้ต้องตรวจน้ำทันที เลยหรือเปล่าอะไรอย่างนี้ เพื่อให้พบอย่างนี้

การบริหารทางสังคม

สมมติอย่างนี้จะเป็นแบบหนึ่งที่เราสามารถ*บริหารทางสังคมในวงกว้าง* *บริหารการป้องกันได้* หรือการบริหารเชิงตัวเลขสถิติว่า ในเชิงโครงการ ทบทวนสภาพเพื่อให้รู้สภาพข้อเท็จจริงเชิงบริหารสังคม ปัจจุบันเรามีบ่อบาดาลทั่วประเทศอยู่เท่าไร หนึ่งแสนแห่ง การตรวจ ให้ครบทั้งแสนแห่งนี้จะได้ยังไงซึ่งต้นทุนไม่สูงรัฐสามารถให้บริการพื้นฐานในเชิงวิชาการอย่างนี้ได้เตรียมการได้

สมมติ จากหนึ่งแสนแห่งพบว่ามีความเสี่ยงก็แห่ง เมื่อเอาความเสี่ยงหนึ่งร้อยแห่ง สองร้อยแห่งมาลงแผนที่ พบว่ามันอยู่ย่นนี้เยอะ อันนี้ผมจินตนาการไป ผมไม่รู้ทางวิชาการ ไม่รู้ทางธรณีวิทยา ไม่รู้ทางเทคนิคด้วย เอามาลงแผนที่ พบว่ามันชุมด้านนี้เยอะเลย แสดงว่าเป็นสายแร่ฟลูออไรด์ด้วย

หรือเปล่า สมมติอย่างนี้กระบวนการทำแผนที่เชิงปริมาณขนาดใหญ่ ที่ทางแม่ฮ่องสอนได้พูดว่าส่วนกลางต้องช่วยไม่ใช่ปล่อยให้ชุมชนเป็นแกนหลัก ในการพัฒนา ให้ชุมชนเจอปัญหา ให้ชุมชนเขาเรียนพัฒนาตามยุทธศาสตร์ มีคนเวอร์สุดขีดอย่างนี้ ต้องให้เป็นปัญหาของชุมชน ให้ชุมชนจัดการขึ้นมา ให้ชุมชนเรียนรู้ด้วยตัวกลุ่มเอง ส่วนกลางก็กินเงินเดือนไป เป็นผู้เชี่ยวชาญไป อะไรอย่างนี้ก็คงไม่เกี่ยวข้องกัน ระบบ 2 ระบบนี้เอื้อได้ยังไง โดยภาพรวมด้วยในขณะเดียวกันชุมชนเป็นแกนหลักทั้งนั้นในกระบวนการป้องกันกระบวนการบริหารสังคม โดยภาพรวมนี้ก็จำเป็นต้องมี

มีความเห็นเพิ่มเติมจากที่เราดูกลุ่มท่านอ.บ.ต.นี้ คือเราค่อนข้างเห็นรายละเอียดในการปฏิบัติงานของแต่ละคน เห็นรายละเอียด หมายถึงว่าเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานหรือนักวิชาการก็เห็นชัดเจนว่าทำอะไรบ้าง อ.บ.ต.ทำหน้าที่อะไรบ้าง เราจะเห็นภาพ แล้วก็ผู้นำ อสม เขาทำหน้าที่อะไรบ้าง ซึ่งตรงนี้ ถ้าดูทั้ง 3 ส่วนนี้ค่อนข้างที่จะทำงานมากโขไหมครับ ตรงนี้ ทุกส่วนที่องค์ประกอบ 2 - 3 ส่วนนี้ทำหน้าที่ของตัวเองค่อนข้างดี

ความภูมิใจ แรงจูงใจ ความเป็นเจ้าของ

ในการที่ตัวละครได้สื่อออกมาที่เขาได้ทำหน้าที่ของตัวเอง มันสะท้อนตัวหนึ่งที่สะท้อนออกมาที่แสดงให้เห็นก็คือความภูมิใจ *ความภูมิใจ* ที่สื่อออกมา ซึ่งตัวนี้ดูจากอสม. หรือจากอบต. หรือจากเจ้าหน้าที่ที่บอกว่าได้รับรางวัล *นายอำเภอมอบรางวัลให้ฉัน คือแรงจูงใจ* คือความภูมิใจที่สื่อพยายามจะสื่อออกมา ว่าทำเองฉันก็มีผลอย่างนั้นคือส่วนหนึ่ง ไปบอกสะท้อน อีกตัวหนึ่งก็คือ*ความเป็นเจ้าของ* ในการที่เราเป็นเจ้าของในการเริ่มในการที่จะแก้ไขปัญหาตัวนี้เองก็คือว่าผมอยากจะทิ้งไว้ตรงนี้ขณะที่แต่ละส่วนทำงาน ได้ดีมาก แต่ว่าถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ทำงาน อย่าง อบต.ไม่ทำอะไร เหมือนที่ปาย บอกว่าอบต.กำลังทำอะไรอยู่ ส่วนหนึ่งถ้าเกิดกรณีปัญหาอย่างนี้เราจะทำยังไง เราใช้พลังจากไหน ที่จะมาเรียนรู้แล้วก็มาขับเคลื่อนงานเข้าให้เราได้มัน เดินต่อตรงนั้นนะครับ ผมทิ้งประเด็นไว้ตรงนี้

อีกประเด็นหนึ่งก็คือว่า ถ้าเทียบจากเมื่อก่อนที่เราใช้สื่อ เมื่อก่อนนี้

เป็นการเล่าแล้วเราก็เล่าผ่านวิดีโอออกมาซึ่งดูแต่ก็ยังไม่อะไรมากมาย แต่สำหรับวันนี้ที่เห็นก็คือมีการเตรียมตัว เตรียมละคร เตรียมบท แล้วก็เตรียมเนื้อหาว่าเราจะเอาจุดไหนเป็นจุดเด่นเป็นจุดเน้นในการที่จะสื่อ ตรงนี้เราเห็น เราจับการเรียนรู้ตรงนี้

เครื่องกรองระบบอาร์โอ

เพิ่มเติมในเรื่องเทคโนโลยีการกรองด้วยระบบ อาร์โอ ลองคาดไว้ในใจด้วยว่ามันจะมีผลกระทบ ผมตั้งสมมติฐานพื้นฐานว่า จะมีผลกระทบยังไง เช่น มีเครื่องกรองน้ำใช้มั้ยครับ หนึ่งราคาแพง สองต้องดูแลรักษาตลอด ถ้าไม่ดูแลรักษาจะเกิดอะไรขึ้นเพราะว่าข้อเท็จจริงไม่มีใครมาดูแลรักษาได้ตลอดเวลาแล้วมันต้องล้าง ในการดูแลรักษา น้ำที่ล้างเครื่องนำไปไหน ล้างแล้วไปไหน มีฟลูออไรด์เข้มข้นขึ้นเหมือนของเสียที่ต้องไปทิ้ง ปัญหาคือไปทิ้งที่ไหนละ เจนโก้บริษัทกำจัดน้ำเสียอะไรต่างๆเหล่านี้ ของชุมชนเราไม่มีระบบอย่างนั้น เอ..มันไปไหน หรือไปปล่อยลงที่สาธารณะไปปล่อยลงไหน ให้วัว ให้ควาย ให้เปิด ไก่

เราต้องมององค์รวมรอบด้านรอบบประมาณด้วย ไม่ใช่ว่ามองว่าฉันมีเงิน ก็จัดการได้ ผมคิดว่ามันมีอะไรซ่อนอยู่ข้าง ๆ หรือข้างในหลายเรื่อง หรือแม้กระทั่งเรื่องที่เราบอกว่าเป็นคำตอบ อย่างเช่นการเก็บน้ำฝน ก็มีผลกระทบเรื่องอ่างเก็บน้ำหรือถังเก็บน้ำฝนก็มีผลกระทบ ผมคิดว่าเรื่องพวกนั้นนอกจากมองโดยแก่นสาระของมัน แล้วก็มองบริบทรอบข้างด้วยก็ดี

องค์ความรู้ในการแก้ปัญหาปนตะกอน

การสรุปเป็นองค์ความรู้นี้ เราสอดคล้องกันเยอะเกือบจะไม่จำเป็นต้องสรุปหลายแบบ ผมคิดว่าอย่างนั้น ที่ผ่านมาก็คือกระบวนการทำงานสรุปได้หลัก ๆ มี 10 ขั้นตอนในการแก้ปัญหาฟลูออไรด์ สรุปเป็นองค์ความรู้หรือเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้

1) ระบบการคิดกับระบบคุณค่าทางจิตใจ ที่เรียกว่าพลังบุญเป็นตัวนำ เป็นธงนำในการทำงานของพวกเขา ซึ่งรายละเอียดเรื่องนี้ ก็จะมีเรื่องความคิดที่จะให้ชุมชนเป็นหลัก ได้ความคิดการเชื่อเรื่องพลังบุญการทำบุญ

ความคิดที่จะร่วมมือ การคิดเรื่องการมีส่วนร่วม หลายฝ่ายความคิดเรื่องการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ความคิดเรื่องการมีเป้าหมายหรือ การมีวิสัยทัศน์ร่วมนี้คือระบบความคิดซึ่งมันซ่อนอยู่ด้วยกัน

2) แบบแผนปฏิบัติกับความคิด อะไรมาก่อน แบบแผนการปฏิบัติกับความคิดอะไรมาก่อนก็ได้ บางทีก็แยกกันไม่ออก บางทีมีแบบแผนปฏิบัติมาแล้วก็เกือบไม่ได้คิดอะไรมากมาย ก็ไปโดยไหล (flow) ของมันเอง เราเพิ่งมาคิดได้ตอนหลัง ว่าเป็นอย่างนี้ บางทีต้องคิดไตร่ตรองก่อนแล้วก็ค่อยมาสรุปเป็นแบบแผนบางที่เรา เราทำเลยเราไม่ได้คิดแต่คนอื่นเขาคิดมาก่อนบางทีการที่เราคิดเขาก็ปฏิบัติมาก่อนไวกับไข่ อันนี้เขาเรียกว่าไวกับไข่ เป็นผลซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นระบบการคิดกับระบบแบบแผนปฏิบัติเป็นหยินหยางเป็นภาวะ 2 ภาวะ ที่กลับไปกลับมา สาเหตุที่ต้องแยกก็คือ เพื่อให้เห็นชัด ๆ ว่าหลักคิดคืออะไร ถ้าแบบแผนปฏิบัติมันมองไม่เห็นด้วยใจ ไข่ใหม่ไม่ค่อยเห็นแต่ว่าเราเน้นออกมาเป็นระบบเรื่องคุณค่าทางจิตใจด้วยนะ ให้เห็นอีกระบบหนึ่ง 2 ระบบแล้ว

3) ระบบทุนทางสังคม ที่ยุทธชัยบอกว่า เรื่องนี้ยาวเยอะ ไม่ใช่เรื่องที่จะมาพูดกันทีเดียว อันนี้ถูกต้องเลย ระบบการค้นหาทุนทางสังคม ก็สรุปสั้น ๆ ได้เวลาปฏิบัติงานจริง เวลาทำงานจริงของกระบวนการนี้ เรื่องทุนทางสังคมสาระสำคัญ คือ การเข้าใจประวัติศาสตร์ การเข้าใจเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี การเข้าใจเรื่ององค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ หรือภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ การเข้าใจเรื่องโครงสร้างทางสังคม ที่มีอยู่หรือการเข้าใจเรื่องวิถีปฏิบัติเดิม เรื่องวิถีชีวิต วัฒนธรรม นี่ก็คือการเข้าใจทุนทางสังคม เป็นศัพท์ใหม่พอสมควร ในยุคหลังที่นิยมใช้กัน

แต่ก่อนเรามองว่าชุมชนว่างเปล่า ชุมชนไม่รู้ ชุมชนเขาขาดแคลน เพราะฉะนั้นต้องนำเข้า แต่ยุคหลังพบว่า หลายพื้นปีมาแล้ว ไม่ใช่เรื่องเพิ่งเกิดขึ้น ไม่ใช่เรื่องไม่มีความรู้ แต่ขาดหายไปเนื่องจากจากระบบการศึกษา ระบบการพัฒนาของเราทำให้ร่องรอยภูมิปัญญาเดิม การจัดการเดิม ของเราหายไป งานของเราคือการไปรื้อฟื้นความทรงจำเก่า ๆ อันนี้คือจะสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาแบบล่างขึ้นบน

ทุนทางสังคมมันจะเกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรี จุดยืนเรื่องความมั่นใจ เรื่องความเป็นตัวของตัวเอง แต่กระบวนการวิจัย กระบวนการค้นคว้า กระบวนการเรียนรู้ทุนทางสังคม การสรุปออกมาเป็นองค์ความรู้ สรุปออกมาเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ เรื่องทุนทางสังคมยังไม่ค่อยมี ยังเป็นศัพท์ ยังเป็นคำ เป็นอะไรอยู่เยอะ อันนี้ก็เพียงแค่เป็นแนวทางเท่านั้นเอง

4) **ระบบโครงสร้างการทำงานร่วมกัน** การมีระบบอาสาสมัคร ระบบคณะทำงาน ระบบการทำงานแบบประชาสังคม ความร่วมมือแบบพหุภาคี มีบทบาทของแต่ละฝ่ายที่มีการประสมประสานกันอย่างนี้ คือโครงสร้างการทำงานที่จะต้องมีการสร้างการทำงานรองรับ โครงสร้างการทำงานสนับสนุน เรื่องระบบการเรียนรู้ ร่วมกัน กระผมเติมอีกนิดหนึ่ง ระบบการเรียนรู้คู่กับการสื่อสารการเปลี่ยนแปลง

5) **การจัดการเรียนรู้** เราสื่อสารแบบไหน คือ การอบรมประชุมดูงาน การจัดเวทีประชาคม แจกเอกสารคู่มือ การเผยแพร่ การประชาสัมพันธ์ การรณรงค์ การสำรวจ การสำรวจข้อมูลอันนี้คือระบบว่าด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน และการประชาสัมพันธ์ การสื่อสารจะอยู่คู่กันไปและไปด้วยกัน อันนี้เพิ่มเติมเรื่องการสื่อสารเข้าไปด้วย

6) **ระบบการพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากร** เป็นเบื้องหลังของการขับเคลื่อนงานทั้งหมด คุณยุทธเสริมอีกบอกว่า จิตสำนึกไม่ได้เดินด้วยขีดความสามารถ แต่เดินด้วยจิตสำนึก คือการพัฒนาระบบจิตสำนึกหรือคุณค่าและขีดความสามารถของบุคลากรให้มีความสามารถที่จะหนุนเสริมทั้ง 5 ระบบนั้น อย่างน้อย appreciate (ความชื่นชม) เข้าใจ ยอมรับ 5 ระบบนั้น ที่มากกว่า นั่นก็คือเข้าใจและมีความสามารถที่จะเอาระบบต่างๆ มาใช้และที่ลึกซึ้งยิ่งกว่านั้นก็คือ**สามารถบูรณาการระบบต่างๆ ให้ขับเคลื่อนไป อันนี้ก็คือความสามารถของเจ้าหน้าที่** ว่าจะต้องทำงานในบทบาทของนักพัฒนา หรือผู้ส่งเสริมนั่นเอง ก็ต้องเข้าใจเรื่องระบบแบบแผนปฏิบัติงาน เข้าใจเรื่องระบบคุณค่าหรือระบบใจทางจิตใจ ระบบทางสังคม เข้าใจเรื่องโครงสร้าง เข้าใจเรื่องระบบการจัดการเรียนรู้ด้วยกัน และการสื่อสารสาธารณะ เท่านั้นแหละ อันนี้คือสรุปที่เรียกว่าเป็นองค์

ข้อสังเกตของผมนี่คือว่า คนเรามีประสบการณ์ มีความสามารถ และสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ ไม่ได้หมายความว่าเราจะไป สามารถเผยแพร่ องค์ความรู้นั้นได้เลย มีอีกระบบหนึ่งคือ**ระบบการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง และระบบการจัดกระบวนการเรียนรู้** อันนั้นเป็นสาระ ผมนี่เลยได้ข้อสังเกตว่าสิ่งที่เราเรียนรู้ตลอดเมื่อตอนบ่ายกับถึงตอนเช้านี้เราสรุปเราทำงาน 2 ชั้น ไปในตัว หนึ่งเราฝึกเรื่องการสรุปและสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตัวของเราเอง อันที่สองฝึกการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง

เนื่องจากหลักสูตรนี้ไม่ได้เน้นว่าด้วยการฝึกอบรมหรือการจัดสัมมนาว่าด้วยการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง เพียงแต่นำมาใช้เป็นประโยชน์เท่านั้นเองตามสภาพ ถ้าจะว่าด้วยการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงต้องใช้เวลา 3 วัน เฉพาะเรื่องนี้เลย ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงก็มีหลักของมัน

หลักในการสื่อสารสาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลง

1) หลักที่ควรคำนึงเวลาใช้การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่างๆ นั่นคือหนึ่งการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง สื่อสารสาธารณะออกไป คือหลัก ดราม่า เมกกิง (Drama making) **หลักการทำให้เป็นละคร**จากชีวิตจริง แต่ว่าทำให้มันเป็นสีสัน ทำให้มันมีอีกชีวิตหนึ่ง ทำให้มันมีลักษณะเคลือบไหว อีกแบบหนึ่งขึ้นมาที่แตกต่างจากชีวิตจริง ถ้าเราเอาชีวิตจริงมาพูด คนเราจะปฏิเสธชีวิตจริง ปฏิเสธสถานการณ์จริงผ่านสื่อ พยายามยกระดับความสามารถในการสื่อสารออกมาเป็นลักษณะกึ่งละคร อันนั้นหลักที่หนึ่ง ที่คนนิยมใช้กันมา

2) หลักอันที่สอง หลักที่เขาใช้คือหลักที่เรียกว่า**พลังแห่งบริบท** ที่ว่าพลังของเรื่องราว ทั้งหมดหยิบเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นมาแล้ว เรื่องนั้นแรงแต่ มักจะเป็นเรื่องเล็ก ๆ เช่นเรื่องกะละมังรั่ว หม้อไหรั่ว เป็นเรื่องเล็ก ๆ แต่จากจุดนี้มันเห็นทั้งหมดครบได้ การสื่อสารหยิบไม่ได้ หยิบเอาทั้งหมดหรือยึดทั้งหมด หยิบเรื่องหนึ่งแต่ว่าเชื่อมโยงโดยรวมเรื่องที่คุณนิยมใช้

3) อันที่สามเค้าเรียกว่าลักษณะบุคคลพิเศษ **หลักบุคคลพิเศษ** ไม่ใช่ทุกคนเป็นนักสื่อสารได้ ที่ผมใช้คำว่าดารา มันต้องมีตัวสื่อ สื่อสารที่เขาเรียก

ว่าดารา ต้องขึ้นหน้ากล้อง แล้วเห็นบูแล้วไซเลยคนนี้ ดูแล้วลั่นดูแล้วไซดู แล้วขึ้นชมเหมือนเราขึ้นชมนักร้อง นักฟุตบอล มวยปล้ำ อย่างนี้เขาเรียกดารา ความเป็นดารา หรือความเป็นฮีโร่ชนิด ๆ หรือจะเรียกอย่างนั้นก็ได้ อย่างคำณ อย่างนี้ ไซใหม่ เห็นบูไซเลย คือไม่เกิดการต่อต้าน เห็นแล้วไหลไปตามเรื่อง

4) บุคคลพิเศษถ้าจะให้ดีก็คือการเทียบเคียง การลอก หรือ **การใช้บุคคลพิเศษที่เป็นต้นแบบเพื่อการเปรียบเทียบ** เช่นคำณ ผู้ใหญ่บ้านดำดี ผู้หญิงวันนี้ ที่ผมพูดทั้งหมดนี้จะมีพลังมากยิ่งขึ้น ถ้ามีต้นแบบอยู่แล้ว แต่เราก็เป็นตัวของเรา แต่ช่วงแรกเวลาเราสร้างใหม่เราเกิดใหม่ก็พยายามเทียบกับโรลโมเดลเดิมที่มีอยู่ ร่องเดิมที่มีอยู่ อันนี้ก็เป็นเรื่องที่ดี

5) **ความเข้มของสาร** เรื่องราวต่าง ๆ เข้มไม่เหมือนกัน ทำอย่างไรเราจะหาสาร หาสาระ หาเรื่อง หาประเด็น ที่มีความสามารถในการจากจุดหนึ่ง แล้วแพร่กระจายได้เยอะเหมือนไวรัส เหมือนโรคซาร์ส อย่างนี้ ไปช่องเล็ก ๆ ไซใหม่ครบแต่มันมีพลังมากไปได้เยอะ นี้เรียกว่าความเข้มของสาร

6) ที่สำคัญสุดท้ายก็คือ**ช่องทางการสื่อสาร** ต้องอ่านว่ามันจะไปทางไหน นื่องที่แม่ฮ่องสอนพูดว่าด้วย**ช่องทางการสื่อสารแนวราบผ่านเครือข่าย คือพลังการสื่อสารที่สำคัญ** แต่เราต้องคู่กันทั้งแนวราบและแนวกว้างคือสื่อมวลชน โทรทัศน์ ทีวี หนังสือพิมพ์ อันนี้เป็นแนวกว้าง และขณะเดียวกันสื่อที่เราทำงานคือสื่อทางเลือก สื่อที่ต่อกันเองแนวราบ

อันนี้คือหลักการสื่อสาร 5 - 6 หลัก ถ้าสนใจต้อง 3 วัน ฝึกปฏิบัติกับการสื่อสารการเปลี่ยนแปลง คู่กับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง แต่ครั้งนี้สาระก็คือการสรุปบทเรียนเพื่อสร้างองค์ความรู้ซึ่งเราก็กำลังจะจบแล้ว หลักสูตรนี้หรือการประชุมปฏิบัติการนี้เราเน้นที่ตรงนี้ แต่ใช้การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงมาเป็นเครื่องมือ ของการสรุปบทเรียนของเรา

สรุปการเรียนรู้

หลักสาระ เราสรุปได้ 6 องค์ ที่มีคำว่าองค์ความรู้ 6 ระบบ หลักของการสรุปและการสร้างองค์ความรู้และการแปลงองค์ความรู้สู่การปฏิบัติจริงนั้น มีอยู่ว่า คนเรามีประสบการณ์เยอะ แต่ถ้าปล่อยให้เกิดการเรียนรู้โดยธรรมชาติ

ก็ทำได้ไปด้วยตัวมันเอง บางแห่งก็พุ่งไปเลย แต่บางแห่งมันฝ่อ และทำไม่ได้ กว้างมันหลากหลายเกิน ทำอย่างไร เราถึงจะจับแบบแผนวิธีการหลัก ๆ จับระบบหลัก ๆ เอามาใช้ให้สอดคล้องกับเรา แล้วก็พุ่งไปที่เรื่องนั้นอันนี้เรียกความคิดเชิงกลยุทธ์ อะไรที่ที่คนอื่นใช้ได้ผลในระดับหนึ่ง เอาจุดที่ได้ผลแล้ว มาขยายผล และผ่านการทดสอบมาระดับหนึ่งแล้ว ถ้าจำเป็นก็อาจจะทดสอบอีกสักกระยะหนึ่ง ที่นี้เรื่องฟลูออไรด์จะขยายอย่างไร บางคนบอกว่าแก้ปัญหาชุมชนได้แล้ว จังหวัดนี้ปัญหาที่ไม่ได้เยอะก็ใช้รูปแบบการทำงานปกติก็เพียงพอสำหรับการแก้ปัญหาได้ ผมคิดว่าปัญหาของบ้านเมืองเรามันไม่ได้มีปัญหารื่องฟลูออไรด์ เอาแค่เรื่องสุขภาพของเรานี้ก็หลายเรื่องที่เกี่ยวข้อง

สุดท้ายเมื่อชุมชนเข้มแข็งมันก็จะวกกับสู่เรื่องการส่งเสริมสุขภาพฟัน มาสู่เรื่องปัญหาฟลูออไรด์ได้เหมือนกันเป็นผลกระทบซึ่งกันและกัน บทเรียนที่เราจะทดลองใช้นี้เราอาจจะใช้ 5 - 6 ระบบนี้เป็นเครื่องมือตัดสินใจประกอบ หรือเราอาจจะใช้ระบบเดิมที่เรามีอยู่ในชุมชนในจังหวัดเรา หรือมีทุนทางสังคมเดิม ซึ่งเราก็สามารถมีระบบความคิดของเราอีกแบบหนึ่ง มาผสมปนเป เข้าด้วยกันได้ในการทำงานในครั้งนี้

โจทย์ทำงานกลุ่ม : แผนสำหรับอนาคต

ทุนเดิมของเรามีอะไร **ทุนเดิมเรื่องที่เราได้ทำ** โดยเฉพาะเรื่องการแก้ปัญหาฟลูออไรด์ หรืองานชุมชนเข้มแข็ง งานสร้างเสริมสุขภาพะ สร้างเสริมสุขภาพที่เราได้ทำที่ดี ๆ ที่โดดเด่นเป็นทุนเดิมที่เรามีอยู่นั้นคืออะไรบ้าง

ข้อที่สอง สถานการณ์ความเป็นจริงในปัจจุบัน **มีอะไรที่เราคิดว่าเราจะเอาไปใช้ต่อได้ ที่อยากคงให้ดำรงอยู่ต่อแล้วก็เอาไปใช้ต่อได้** แล้วอะไรที่เป็นปัญหาอุปสรรคที่ยังติดขัด ถ้าถูกคลี่คลายแล้วถ้ามีการสนับสนุนปลดล็อก ถ้าได้รับการเอาใจใส่ในจังหวัดของเราแล้วเรื่องนี้จะไปไกล อันนี้เป็นประเด็นข้อที่สอง มองในเชิงปัญหาและมองในเชิงระบบเดิมที่มีอยู่ที่ดีอยู่แล้วมองทั้งสองมิติ

ข้อที่สาม **ช่วยมองอนาคต การขับเคลื่อนไปสู่อนาคต** ว่าในจังหวัดของเราจะมีอะไรเกิดขึ้นที่ดี ๆ ตั้งเชิงเป้าหมาย คาดการณ์เชิงกิจกรรม

คาดการณ์เชิงผลที่จะเกิดขึ้น เราอาจจะเริ่มจากเรื่องฟลูออไรด์เป็นจุดเริ่มต้น แต่ไม่ได้หมายความว่าติด Block แค่นี้ แล้วจากนี้โยงไปสู่อะไรที่จะเกิดขึ้นโดยอาจจะพิจารณา 6 ระบบนี้ประกอบด้วยก็ได้หรือใช้ระบบเดิมของเราที่มีอยู่ในการพิจารณาด้วย

3 โจทย์นี้ เขียนสรุปคุยกันเขียนเป็นที่เราเรียกว่า Framework diagram - ผังความสัมพันธ์อาจจะ 3 แผ่น แผ่นหนึ่งว่าด้วยทุนเดิม ที่ผ่านมามีความเป็นจริงในปัจจุบัน และอีกแผ่นที่ว่าด้วยอนาคตที่เราจะไป หรือใครมีความสามารถสรุปได้ใน 1 แผ่นได้ ก็ไม่ขัดข้อง ทั้งส่วนที่เป็นปัญหาอุปสรรคซึ่งเป็นระบบศักยภาพที่เราจะทำได้แล้วมองไปสู่วิศยทางข้างหน้าในอนาคตที่เราจะไปเชิงเป้าหมาย หรือเชิงแผนงาน หรือเชิงผลสัมฤทธิ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น หรือเชิงกิจกรรมขยายผลการนำร่องหรือเชิงกิจกรรมการนำร่องใหม่ ลองจินตนาการไปทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

คนเราเนอะรับมันจะมียานๆ หนึ่งหรือมีคนกลุ่มหนึ่ง ถ้าเกิดเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นนี้จะส่งแรงบันดาลใจกันไปทั่วย่าน การสร้างสรรค์มีเกิดขึ้น ณ จุดๆ หนึ่งนี่ตอนหลังนิยมคำว่าทุนทางสังคม มีรากฐาน มีเชื้ออยู่แล้ว ถ้าคนให้โอกาสเปิดให้ช่องที่มีโอกาสนั้นได้เจริญเติบโต ได้งอกงาม เอื้ออำนวยที่เหมาะสมนี้มันจะแสดงผลพลังมหึมา ฐปรธรมของการเปิดโอกาสขึ้นมา เช่นเดียวกับเรื่องการแก้ปัญหาเรื่องฟลูออไรด์ที่ ๆ มีปัญหาก็มักจะเป็นที่ ๆ มีปัญญาอยู่คู่กันด้วย และก็สามารถใช้ปัญญานั้นประยุกต์ใช้และขยายผลได้เรามาอยู่ในวงผู้มีปัญญา มีประสบการณ์แล้วก็ตามมีโอกาส มีช่องทางภูมิปัญญาเล็ก ๆ จากจุดแต่ละจุดสามารถผุดขึ้นมา แล้วส่งผลสะท้อนระดับประเทศได้

ผมสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมบางท่านว่า การเรียนรู้ 2 วันนี้ เกิดอะไรขึ้นประทับใจอะไรตรงไหน เขาบอกว่าเขาได้ค้นพบว่า แบบแผนที่หรือองค์ความรู้ และกระบวนการที่เราคิดค้นกันขึ้นมาไม่ได้เอาไปใช้ เฉพาะกับเรื่องฟลูออไรด์สามารถไปประยุกต์ใช้กับเรื่องป่า ลุ่มน้ำ เรื่องอื่น ๆ ทำนองเดียวกันนี้ได้ เพียงแต่ใส่เนื้ออื่น ๆ ส่วนกระบวนการทำงานเรื่องกรอบความคิดเรื่องพลังบุญ เรื่องโครงสร้างการทำงาน เรื่องการเสริมสร้างขีดความสามารถและจิตสำนึกของบุคลากร เรื่องทุนทางสังคม สามารถเอาไปใช้ประยุกต์ใช้กับมิติอื่นๆ หรือเรื่อง

อื่นๆ ที่ใหญ่กว่ามากกว่า แต่ฟลูออไรด์เป็นบทเรียนให้เราได้ตั้งต้น

ในตอนทำนี้ ผมอยากจะชวนพวกเราเรียนรู้ด้วยกันแบบเร็ว กระชับ ตรงประเด็นเป็นข้อสรุปสุดท้ายจากการเรียนรู้ ว่าเรียนรู้ 2 - 3 วันนี้ เราจะกลับไปทำอะไรที่เด่น ชัด ตรงประเด็น และมีพลังของเรา ไล่ทีละจุด ทีละจุด ชวนพวกเราเดินดู เปรียบเสมือนเรามีแผนที่นำทางเพื่อการประยุกต์ใช้

แผนที่นำทางของแม่ฮ่องสอน

บริบท บ้านก็อยู่ในพื้นที่ ตั้งแต่เกิด ตอนแรกก็คิดว่าน่าจะย้ายออกไป เพราะในพื้นที่มีฟลูออไรด์สูง พ่อของเด็กย้ายไปแล้ว แต่แม่ยังอยู่ เพราะคิดว่าถ้าไปคนต่อมาก็ต้องเริ่มต้นกันใหม่ ก็เลยคิดว่าบ้านก็อยู่ในพื้นที่ ก็ลองเสี่ยงกันดูว่า ลูกเราโตขึ้นจะเชี่ยวชาญเหมือนชาวบ้านไหม เพราะตอนแรกก็คือเชี่ยวชาญก็เห็นมาตั้งแต่ก่อน แล้วก็มีโรคแขนขาโก่ง ปวดข้อ เป็นนิ่วในไตเพ็งจะมาสำรวจ

ตอนแรกเริ่มนี้ประพาก็กินบ่ได้เพราะว่าเป็นน้ำบ่อ เพราะพื้นที่เรานี้เป็นสายแร่ของฟลูออไรด์ มีเหมืองแร่แล้วก็บ่อน้ำร้อน แล้วเขาเจาะบ่อที่กลางน้ำน้ำที่เอามาตรวจเป็นน้ำประปาหมู่บ้านเอามาตรวจเมื่อปีที่แล้วกินไม่ได้

ทุนเดิม ทุนเดิมในชุมชนของเราก็จะมีน้ำบ่อ ที่เอาไปตรวจ 40 ตัวอย่าง มีบางตัวอย่างที่กินได้อยู่ ก็คิดว่าน่าจะรื้อพื้นที่ แล้วก็บ่อน้ำฝนที่โรงเรียนที่มีจุดสำคัญที่ ละอ่อน(เด็ก) ยังกินน้ำฝนกันอยู่ ซึ่งเมื่อก่อน ก็จะมีช่วง 10 ปี ที่ ทางอนามัยมีทุนหมุนเวียนให้กับชาวบ้าน มาสร้างถังเก็บน้ำฝน คนละ 3 พันห้ากรั้วเรือน ซ้ำคนก็ไม่ใช้ ก็เลยล้มไปแล้วปี 2540 ทางสสจ. ก็มาบอกว่ามีพื้นที่ที่มีเหมืองแร่ที่มีฟลูออไรด์สูงก็เลยตื่นตัวกัน ปัจจุบันนี้การแก้ปัญหาดีขึ้นคือชาวบ้านตระหนักมากขึ้น แต่อย่างยิ่งต้องการที่จะแก้ปัญหาให้ยั่งยืนถึงลูกถึงหลาน ก็มีการประชุมแกนนำชุมชน อสม อบต. พ่อหลวงกำหนดก็มีการประชุม แล้วก็ได้อบรมสรุปกันว่าจะช่วยแก้ปัญหา แต่ตอนนี้ยังไม่มีคณะทำงานคือยังไม่มีแบบแผนการปฏิบัติงานที่แน่นอน เราถือว่ามีประชุมกันให้ชาวบ้านช่วยกันทำ กับเราก็ช่วยเต็มที่แต่ไม่มีผู้รับผิดชอบงาน ปากฎว่าอสม. ก็แค่แปลงถังน้ำฝนเอา เพราะอยู่ทุนดี อบต. ก็ใครจะเปลี่ยนแหล่งน้ำใหม่ งบประมาณ

อบต. มาหลังจากประชุมแล้ว เขาก็ให้งบมา 4 แสนบาท เปลี่ยนแหล่งน้ำใหม่ ก็คือต่อน้ำห้วยมา น้ำห้วยป่ากว้าง แต่อยู่หลีกคอยโน้น อยู่ทางคอยนี้ ระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร ต่อท่อกันมาปรากฏว่ามีปัญหาเกิดขึ้น

อนาคต แหล่งน้ำใหม่ที่เราเปลี่ยนคือน้ำห้วยป่ากว้าง ระยะทางมันยาว ก็ปรากฏว่าเวลาฝนมาแรง ๆ น้ำหลากพัดท้อไปพร่อง ก็ต้องไล่เก็บท้อกัน เดี่ยวนี้ต้องฝังท้อ แล้วปรากฏว่าท้อไม่พอ ต้องเอาท้อที่ชาวบ้านมาบริจาคกัน คนละ 2 ท้อ คือเอามาต่อ ๆ ก็ช่วงที่มาประชุมนี้ยังไม่ได้นำกิน เพราะที่เปลี่ยนท้อใหม่ แล้วท้อไม่พอ หมอวิไลไปนิเทศเดือนก่อนที่เราจะมาประชุม ก็บอกว่า อบต.เปลี่ยนแหล่งน้ำใหม่ หมอก็บอกว่าที่นี่ เพราะเวลาทางเข้าไปนี่ ป่าไม้มันบดค่อมินะเจ้า เพราะจะให้ทำสวน ก็คือ จะเป็นกระเทียมแล้วก็เป็นตัวเหลืองใช้ยาฆ่าแมลง หรือว่าสารเคมีนั้นหนัก ก็เลยกลัวว่าจะมีสารปนเปื้อนมากกว่าฟลูออไรด์ ที่อันตรายกว่าฟลูออไรด์ ประเด็นนี้ที่มาก็ได้เอาน้ำมาตรวจหาสารเคมีตกค้าง แล้วก็ตรวจฟลูออไรด์

หมอบอกว่าควรที่จะสำรวจข้อมูลพื้นฐาน ปัญหาความชุกของเชื้อขี้วลา ยหรือว่า ฟันตกกระ ก็คือไปตรวจในละอ่อนนักเรียนแล้วก็คิดเป็นร้อยละ ความเข้มข้น หรือความรุนแรง ของปัญหา ส่วนใน อสม. ก็ให้สำรวจเชื้อขี้วลา ยสำรวจว่ามีคนปวดข้อ ปวดกระดูก แขนขาโก่ง เป็นนิ่วมากน้อยเท่าใด เพื่อที่ว่าให้ งานนี้มันแน่นขึ้น เพราะว่าถ้าบอกว่าประชาสัมพันธุ์ไปว่าเชื้อขี้วลา ย ปวดข้อ ปวดกระดูก ถ้าผ่านเสียงตามสายนี่คือฟัง ตระหนัก แต่ขั้นปฏิบัติมันไม่รู้

อนาคตจะมีการเฝ้าระวังคุณภาพของน้ำแล้วก็มีการสร้างถังเก็บน้ำฝนเพิ่มเติมโดยที่ว่าจะรื้อพื้นที่กองทุนหมุนเวียน เพราะเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด สำหรับแม่ฮ่องสอน เพราะถูกและอยู่ได้นาน และก็คิดกันว่าน่าจะมีการปรับปรุงบ่อน้ำตื้นหรือว่าบ่อน้ำที่ฟลูออไรด์ต่ำให้ถูกสุขลักษณะได้และมีการปรับปรุงซ่อมแซมภาชนะบรรจุน้ำฝน อย่าง ฝ 33 หรือว่าถังเก็บน้ำฝนที่อยู่ นานแล้วไม่ได้ล้าง น่าจะมีการปรับปรุง

น่าจะจัดตั้งคณะทำงานให้มีคนรับผิดชอบ ซึ่งตัวสำคัญก็คือตัวที่จะต้องประสานเพื่อที่ว่าจะงานจะได้เดิน ปัญหาทางด้านของงบประมาณ แล้วก็ พฤติกรรมการบริโภคน้ำ คือประชาสัมพันธุ์ไป เราก็ไม่รู้ว่าทำกันอย่างไร อย่าง

ไปร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านก๋วยเตี๋ยวก็ยกเอาน้ำที่มีสารฟลูออไรด์สูงมาขายคือมา ต้มในหม้อก๋วยเตี๋ยว คนที่กินก็ยกกินอยู่ คือได้รับ ผลกระทบกันหมด แล้วก็ ความต่อเนื่องในการแก้ไขปัญหา

ผมยุทธรชัย พิชพัฒนจริยะ จากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน จะต้องมียู 3 ตัวนั้นะครับ คือ ชุมชนมีความตระหนัก มีจิตสำนึก แต่กว่ากว่าที่ จะถึงจุดเดียวเราเริ่มข้อหนึ่งเรื่องจิตสำนึกจะทำอย่างไร จิตสำนึกนี้ยาก เพราะ ฉะนั้นเพียงแต่ทำให้มีความตระหนักแค่นี้ก็พอแล้ว ของแม่ฮ่องสอนก็เลย เริ่มที่ว่าควรจะมีเรื่องข้อมูลข่าวสาร เหล่านี้ เดิมนี้เป็นอย่างไร ปัจจุบันนี้เป็น อย่งไร ดูตัวอย่างสันป่าตอง เมื่อวานนี้หลายท่านไปแล้วไม่รู้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่ จบไปหลังจากนั้น มีอะไรเกิดขึ้น ผมได้ไปเรียนประธาน อบต. สาธารณสุขอำเภอ อบต. ติดกันยังไม่ได้ประสานงานกันผมถึงหวังว่าภาพนี้เป็นภาพรวมทั้งหมด เครือข่ายจะต้องประสานงานระหว่างหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน แต่ว่าสองหมู่บ้าน 2 อบต. หรือระหว่างเทศบาลยังไม่รู้เลย จะต้องไปขอน้ำจากลำพูน ผมรู้้อย่าง นั้นนะอาจารย์ใหญ่ก็เห็นความสำคัญจะต้องไปขอน้ำจากลำพูน เงิน 2 - 3 แสน อาจารย์สามารถจะหามาทำได้ แต่เราไม่รู้ว่าจะข่าง ๆ กันมีอยู่แล้ว ไปดูงานได้ สามารถมาประยุกต์ใช้ ของเทศบาลสันป่าตองทำไปแล้วมีปัญหาอะไรบ้าง แล้วจะมาปรับใช้ได้อย่างไร ถ้าทำไม่ได้จะขอน้ำ ยกข้ามหมู่บ้านมาใกล้ ๆ กัน รถบริการก็มีอยู่แล้วตรงนี้ เราไม่รู้ถึงตรงนี้

ในเรื่องของการประสานงานระบบเครือข่ายเหล่านี้ ถ้าเราไม่มีองค์กร เหมือน NGO หรือไม่มีเครือข่ายในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอขึ้นมาถึงระดับ จังหวัด ศูนย์จะต้องมาเป็นพี่เลี้ยง ให้ระดับจังหวัด คือพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน เครือข่ายทั้งหมด เทคโนโลยีแต่ละที่ไปถึงไหนแล้ว ถ้าทางที่มหาวิทยาลัยหรือว่าผู้ มีความรู้ผู้มีประสบการณ์จะไปช่วยงานก็ดี หรือจะไปเป็นศึกษาข้อมูลก็แล้วแต่ ส่วนใหญ่แล้วไปครั้งเดียวประทับใจครั้งต่อไปไม่ยอมไปแล้ว บนคอยผมจะ แก้ปัญหาได้อย่างไร นี่จะต้องมีโครงข่ายเหล่านี้ทั้งระดับการบริหารจัดการ และก็การประสานงานทางงบประมาณ ต้องเกี่ยวข้องกันหมด การส่งน้ำตรวจ อยู่เมืองแปงต้องเหมารถออกมา ดูค่าใช้จ่ายแล้ว 100-200 บาท ค่ารถออกมา ต้องเหมามอเตอร์ไซด์ ออกมาจนถึงอำเภอปาย จากปายมาเชียงใหม่ ใครจะ

มาให้ จากเชียงใหม่ส่งเข้าศูนย์วิทยหรือว่าส่งศูนย์ทันตฯ ใครจะมาทำให้

ระบบเหล่านี้เป็นปัญหาทั้งหมด เราไม่ได้พูดในส่วนปลีกย่อยเหล่านี้ แต่จะต้องได้รับการแก้ไข จะต้องมีการวางแผนที่ดี เริ่มที่ว่าข้อมูล ก็คือเป็นข้อที่หนึ่งเลยอย่างสันป่าตองจะต้องรู้เลยว่า ตอนนี้เราทำอะไรไปถึงไหนแล้ว ที่อื่นจะไปใช้ได้อย่างไร อันที่สองก็คือในเรื่องวัสดุอุปกรณ์ที่ส่วนต่างๆ จะสนับสนุนตามลำดับลงมา อันที่สามคือเทคโนโลยี อันนี้สำคัญเลย อาริโอที่ใช้อยู่ตอนนี้ราคาเท่าไร ติดต่อดีที่ไหน ประสิทธิภาพการทำความสะอาดค่าใช้จ่าย ตอบไม่ได้ ที่นี้ชาวบ้านจะไปปรับใช้ได้อย่างไร ระบบกรมอนามัยประจำเราสร้างกันมาเป็นล้านๆ บาท เราคาดเพียงแค่อะไรโอตัวเดียวเราจะไปเชื่อมต่อตรงไหนหรือว่าจะต้องไปสร้างเป็น 3 ล้าน 5 ล้านบาท ทั้งระบบมันเกินความจำเป็น เราจะมาปรับใช้ได้อย่างไร ตรงนี้ ไม่มีใครที่จะมารองรับ

อภิปราย

แนะนำนิดนึงในเรื่องของคุณภาพน้ำของประปาใหม่ซึ่งต่อมาจากในป่าอยากให้อย่ากับทางฝ่ายวิเคราะห์ว่าสิ่งที่คุณต้องการตรวจเพิ่มก็คือสารหนู แคดเมียม และตะกั่ว เป็นโลหะหนักตัวหนึ่งซึ่งในเขตมีแร่อะไรมากตัวนี้มันจะปะปนอยู่ในน้ำเยอะ

ขอเพิ่มอีก 2 ข้อ ที่อาจจะต้องไปปรับใช้ ในส่วนของ อบต. ดงกล้า เราเห็นว่าประธานคนเดียวแล้วที่นี้ใครจะไปช่วย จริงแล้วในระบบนี้ทางสำนักงานสาธารณสุขระหว่าง ทันตฯ กับ คบส. นี้ต้องประสานกันเพราะ คบส. นี้ได้ดูแลในเรื่องของการขออนุญาต การขึ้นทะเบียน มีการเฝ้า เพราะฉะนั้นในส่วน คบส. ลงไปดู ก็ใช้ว่าจะต้องลงไปถึงพื้นที่ อาจจะผ่านไปถึงสาธารณสุขอำเภอและเจ้าหน้าที่ทางโรงพยาบาลจะต้องประสานในจุดนี้ ไม่ใช่ว่าปล่อยให้ประธานหรือว่าคนใดคนหนึ่งเป็นพลังของเราที่จะจุดเริ่มให้เราตรงนี้ไปชนปัญหาโดยตรงคนเดียวตรงนั้นอันตรายนพอสสมควร

อีกข้อหนึ่งก็คือในเรื่องข้อมูลที่ผมว่า ยกตัวอย่างว่าหนึ่งวันอาจจะน้อยไปของดงกล้าเหมือนกัน ตอนที่ออกมาเมื่ออยู่กลุ่มหนึ่งเขาสนใจ ที่ว่าทาง อบต. ทางครู ก็บอกว่าจะให้ไปใช้น้ำบ่อ น้ำบ่อก็มีแล้วเป็นอย่างใดถึงไม่ใช่ อันนี้เรา

ไม่รู้ ไม่มีใครได้คำตอบ แต่ก่อนจะออกมาเนี่ย ผมได้ครับ เพราะมีหลายๆคนหลายๆ บ้าน บอกว่าแก้ปัญหาเรื่องน้ำฮาก คือน้ำเป็นสนิมจะแก้ยังไงดี ผมก็เลยแนะนำไป แล้วก็มาคุยกับท่าน อบต. สุดท้ายตอนมากินข้าว เป็นว่าเป็นเห็นด้วยเพราะว่าบ้านละแวกนั้นมันจะเป็นน้ำฮาก อันนี้อาจจะเป็นปัญหาหนึ่งที่ว่าชาวบ้านเป็นบ่ใช้น้ำบ่อครบสามารถใช้ตรงนี้ได้ น้ำบ่อนี้มีอยู่แล้วพอแล้วอย่างอื่นบ่ต้องทำก็เป็นไปได้ ขอขอบคุณครับ

แผนที่นำทางของอ. ดอกคำใต้ จ.พะเยา

บริบท เราได้ไปทำงานตรง สอ. นี้ได้ 4 ปี ครั้งแรกที่ไปก็คือเมื่อเดือนแรกนี้ที่เขาจัดประชุม ครั้งนี้เป็นครั้งที่ 2 ปัญหาก็คือ เดิมในหมู่บ้านในเขตรับผิดชอบของอนามัยตำบลสันโค้ง 5 หมู่บ้านนี้ แต่ก่อนจะมีเจ้าบ้านจะใช้น้ำสระ น้ำบ่อตื้น ซึ่งมีน้ำไม่พอ ส่วนมากชาวบ้านก็มักจะใช้น้ำสระ ชุดสระแล้วก็มือน้ำบ่อตื้นอยู่ข้าง ๆ ปี 2539 มีหน่วยงาน อบต. เกิดขึ้น สอ. กับ อบต. ก็เลยปรึกษากันว่าหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่อยู่ข้างนอกไกลจากแหล่งประปาใหญ่ของจังหวัดอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเราจะต้องหาแหล่งน้ำที่ใช้ถาวร ทางอ.บ.ต. ก็เลยให้บขมาเจาะบ่อบาดาลทำประปาหนึ่งบ่อ ในหมู่ 2 ปลายปี 2545 นี้เจาะอีกบ่อหนึ่งในหมู่ 1 หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขก็เก็บน้ำส่งตรวจที่ศูนย์ฯ เขต 10 เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคมที่ผ่านมา ก็ได้ผลว่าฟลูออไรด์สูง

ทุนเดิม ได้เขียนโครงการขึ้นโครงการหนึ่งส่งมาที่ฝ่ายทันตฯ สสจ. ได้ดำเนินการก่อนจะมานี้ เสร็จเมื่ออาทิตย์ที่แล้ว ประชุม อบต. อสม. กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้านและคนเกี่ยวข้องตั้งแต่ ครู นักเรียน ที่นี้หลังจากที่ได้ดำเนินการ พอดีได้มาซื้อวีซีดี ของศูนย์ทันตสาธารณสุขระหว่างประเทศ ก็เป็นสื่อที่ดีมากฉายให้ทั้งหมู่บ้านดู เหมือนหนังกลางแปลง ทุกคนตั้งแต่นักเรียน กรรมการหมู่บ้าน อ.บ.ต. ผู้เกี่ยวข้องทุกคนเลยเพราะฉะนั้นทุกคนรู้ปัญหาและเข้าใจ ปกติชาวบ้านจะมีกองทุนเฝ้าอยู่แล้ว เก็บน้ำฝนเป็นทุนเดิมอยู่ ที่นี้ในหมู่บ้านนี้ จะมีน้ำดื่มอยู่ 2 ยี่ห้อ จึงส่งมาตรวจในครั้งนี้ ก็เป็นการแก้ปัญหาแบบเฉพาะหน้าแบบเร่งด่วน ก่อนที่จะมาที่นี้เลย

อนาคต ที่หมู่บ้านจะทำประชาพิจารณ์ กว่าจะต้องเพิ่มก็คือ จัดซื้อ

เครื่องกรอง นี้จะต้องของประมาณจากอบต. พอดี อบต.มาด้วยก็ว่าคิดว่า ความคาดหวังนี้ไม่เกินปี 2550 นี้ ปัญหานี้ก็จะหมดไปจากหมู่บ้าน อันนี้ต้องยอมรับว่าเป็นน้องใหม่กำลังเริ่มต้น ในช่วงเวลา 2 อาทิตย์ที่ทำก่อนจะมานี้ โครงการเมื่อปี 2000 นี้ยังไม่ได้ส่งเลย

อ.สุเทพ : ผมได้ให้คำแนะนำกับกลุ่มไปแล้ว บอกว่า ถ้าดอกคำใต้จะมี โอกาสเรียนรู้แลกเปลี่ยนกับภูมิภาคยาว (กิ่งอำเภอ หนึ่งในจังหวัดพะเยา) ที่เคย มีประสบการณ์มาแล้ว แล้วอยู่ไม่ไกลกันนัก ก็จะได้ ได้คุยกับทางอสม.แล้วว่า ต้องติดตามและประเมินผลทุกหลังคาในเขตรับผิดชอบของอสม. 872 หลังคาเรือน

แผนกน้ำทางจังหวัดลำพูน

บริบท ปัญหาฟลูออไรด์มีมานานก็เริ่มตั้งแต่ มีเทคโนโลยีการเจาะน้ำบาดาลมาปัญหาฟลูออไรด์ก็ตามมาแต่เดิมนี่จังหวัดลำพูนไม่มีปัญหาฟลูออไรด์ พอมีเทคโนโลยีการเจาะน้ำบาดาลลึกก็เริ่มมีปัญหาฟลูออไรด์ แล้วก็กระจายทั่วประเทศ ยิ่งเจาะลึก ยิ่งเจอเยอะ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับฟลูออไรด์เป็นพิษค่อนข้างจะดี เพราะว่า ลงข่าวไทยรัฐ ศูนย์ทันตระหว่างประเทศ กองทันตฯ ก็ส่งคนมาช่วยทำงานที่จังหวัดลำพูน ผมก็เคยเจาะน้ำทั้งจังหวัดแล้ว เมื่อปี 2527 แล้วก็ทราบรู้ดีว่ามีปัญหาฟลูออไรด์ ชาวบ้านค่อนข้างจะมีความรู้เรื่องนี้ แต่ว่าการแก้ปัญหาที่มีข้อจำกัดหลายอย่างคือ ถึงชาวบ้านจะรู้ เอาว่าแก้ปัญหา พยายามจะไม่กินน้ำฟลูออไรด์ ชื้อน้ำขวดกินในช่วงแรก ๆ น้ำขวดก็มีฟลูออไรด์สูง ตอนหลังก็มีการควบคุมมากขึ้น น้ำขวดก็จะมีปริมาณฟลูออไรด์น้อยลง แล้วปัญหาที่แฝงในข้อจำกัด เรื่องเดิมนี่คือ คงไม่มีใครเอาน้ำขวดมากับข้าว เวลาหุงข้าวแล้วก็ใช้น้ำฟลูออไรด์ อาจจะไม่ดื่ม น้ำจะดื่ม น้ำขวดก็ให้ดื่ม น้ำขวด แต่เวลาทำกับข้าวก็เอาน้ำฟลูออไรด์กลับใส่มาใหม่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็เป็นอย่างนี้

จังหวัดลำพูนจะพบฟลูออไรด์สูงในโซนที่แล้งน้ำโดยส่วนใหญ่ เจาะที่นี้ก็ 10 มก/ล เจาะที่นี้ก็ 8 มก/ล เจาะที่นี้ก็ 4 - 9 มก/ล ย้ายไปย้ายมา ทำไม่ได้เหมือนลำปาง เจาะที่ไหนก็เจอตรงนั้น เพราะฉะนั้น เจาะได้น้ำก็ใช้น้ำกันก่อน เวลาจะใช้น้ำฝน จริง ๆ แล้วเรารู้เทคโนโลยีการแก้ปัญหาคือ เอาแหล่งน้ำ

อื่นมาใช้ แต่มันไม่มีน้ำให้ใช้ ก็ต้องใช้น้ำที่เจาะได้ พูดถึงว่าน้ำฝน น้ำฝนไม่พอใช้ ลำพูนมีฝนตกน้อย เพราะฉะนั้นจะทำถึงน้ำฝน ก็เป็นเรื่องลำบาก ถึงน้ำฝนนี้ ถ้าน้ำเลี้ยงไม่ถึงก็แตก นี่เป็นเรื่องจริง จังหวัดลำพูนมีนิคมอุตสาหกรรม อีเล็ก โทรนิค ชาวบ้านก็กลัว จะใช้น้ำบ่อตื้น การปลูกบ้านติด ๆ กัน ก็ใช้น้ำบ่อตื้น พัฒนาเสร็จก็คงได้น้ำส้มมาด้วยอันที่หนึ่ง อันที่สองพอเป็นนิคมอุตสาหกรรม วันดีคืนดี ดี 3 ดี 4 ก็อัดน้ำเสียลงพื้นเพราะว่าถ้าส่งเป็นน้ำเสียออกไปเยอะ ๆ บางทีก็โดนเก็บเงิน ที่เหลือนิดหน่อยเอาไว้ให้การนิคมไว้ตรวจหน่อย เพื่อว่า น้ำเสียมีจาก 1000 ยูนิท ก็เหลือซัก 100 - 200 ยูนิท เพราะฉะนั้นการดื่ม น้ำจากบ่อน้ำตื้น จะปลอดภัยแค่ไหน ทางศูนย์ทันตสาธารณสุขระหว่างประเทศก็ได้กรุณาทำโครงการให้ ลุงไร ทำถ่านกระดูกกรอง ตัวผมเองผมไม่เห็นด้วยกับการจะใช้ถ่านกระดูกกรองอย่างแรง ผมว่าไม่เหมาะกับสำหรับประชากร

โรงงานในจังหวัดที่ทำน้ำดื่ม น้ำจะถูกส่งตรวจฟลูออไรด์ว่าฟลูออไรด์สูงกว่าเกินมาตรฐานหรือไม่ คือ 1.5 มก/ล ทุกโรง ครั้งแรกจะถูกปรับ 3 หมื่นบาท ครั้งต่อไปรัฐก็จะขึ้นเป็น 5 หมื่นบาท ครั้งที่ 3 นี้ขึ้นศาล เพราะฉะนั้นโรงงานทุกโรงที่โดนปรับที่สอยดสยของแล้ว ถ้าอยากจะทำธุรกิจน้ำดื่ม ต้องไม่โดนปรับเกิน 3 ครั้ง เราต้องไปเถียงกับเจ้าหน้าที่ที่ศาลต้องขึ้นศาล เพราะฉะนั้นโรงงานน้ำดื่มทุกโรง ถ้าฟลูออไรด์สูงก็จะซื้อน้ำจากแหล่งอื่นมาผสมกับน้ำของตัวเอง ให้ฟลูออไรด์เหลือ 1.5 มก/ล คราวหน้าถ้าเกินก็เอาน้ำที่อื่นมาผสม ครั้งหนึ่งก็ได้ 1 หรือ 0.7 มก./ล นี่คือเทคนิคที่เขาใช้ แต่ถ้าทำขายทุกวันเยอะ ๆ ขึ้น ทำไม่ไหว โรงงานพวกนี้ก็เปลี่ยนโดยใช้เครื่องอาร์โอ เครื่องรีเวอร์สออสโมซิส น้ำที่ออกมาคือ น้ำบริสุทธิ์ 100 % เอาไปทำน้ำผสมยาฉีดได้ แต่โรงงานพวกนี้ เขาก็ถนอมเครื่อง แทนที่จะให้ว่าได้ระดับน้ำ 95 % อะไรให้เหลือฟลูออไรด์ประมาณในช่วงมาตรฐาน เดินเครื่องต่อนิดหนึ่ง ก็ให้ได้ 1.5 พีพีเอ็ม (มก./ล) โรงงานพวกนี้ก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ผมก็รู้ว่าปัญหานี้โรงงานเพิ่มเป็น 10 ๆ โรง เพราะว่าคิดจะขายน้ำที่จังหวัดลำพูนต้องใช้อาร์โอเท่านั้น

อนาคต ตอนนี้จะระยะสั้นก็อาร์โอประจำครัวเรือนเดี๋ยวนี้ราคาต่ำ ก็ราวหมื่นสองหมื่นบาท เท่า ๆ กับเครื่องกรองของแอมเวย์ ตอนนี้อย่างไรก็ตามแต่ว่าคนไม่รู้จัก แล้วอีกอย่างไม่มีคนใช้กันจริงจังเชิงธุรกิจ ในระยะสั้นเราจะใช้อาร์โอ ในการ

กรองน้ำ คือถ้าไม่มีเงินก็ไม่รู้จะทำยังไง เพราะว่าอายุในพื้นที่ตัวใครตัวมัน การแก้ปัญหาใครมีเงินก็แก้ปัญหาไป ใครไม่มีก็เลี้ยงกันเองก็แล้วกัน ชื่อน้ำขวดกิน คนลำพูนนี้ชื่อน้ำขวดกินส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นก็ชื่อน้ำขวดกิน ระยะยาวก็เปลี่ยนแหล่งน้ำหลักการคือเปลี่ยนแหล่งน้ำผิวน้ำเข้ามาที่การนิคมอุตสาหกรรม เป็นน้ำผิวดิน น้ำจากเขื่อนแม่กวง แล้วก็เวลาผ่านมา พวกอ.บ.ต. อ.บ.จ.ที่อยู่ในพื้นที่ก็พยายาม แต่เงินรู้สึกจะใช้ 20 กว่าล้านบาท ผันน้ำมาต่อประยะยาว เปลี่ยนแหล่งน้ำแล้วน้ำดิบก็จะใช้ น้ำจากแม่กวงมาทำน้ำประปา ซึ่งค่าใช้จ่ายจะถูกที่สุด ปัญหาอุปสรรคก็คือค่าใช้จ่ายสูง ค่าใช้จ่ายสูง

อ.สุเทพ : มีข้อสังเกต คือ ลำพูนจัดการเรื่องบริษัทน้ำดื่มได้ ทำไมจังหวัดอื่นจัดการไม่ได้ คำถามนี้อยู่ในวิสัย สามารถใช้โรลโมเดล ใช้แพทเทินของลำพูนเรื่อง ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนที่ 3 แล้วบริษัทต่าง ๆ ไม่ว่าจะชมรมหรืออะไรต่าง ๆ ก็จะอยู่ภายใต้กฎหมายเหมือนกัน ระบบมีอยู่แล้ว กลไกมีอยู่แล้ว ก็มีตัวอย่างจังหวัดที่ปฏิบัติตามกลไกอยู่แล้วคือลำพูน

แผนกน้ำทางจังหวัดลำปาง

บริบท ลำปางเป็นจังหวัดที่บุกเบิกเหมือนกัน เพราะเริ่มทำตั้งแต่ปี 2542 ที่แบบไม่รู้อะไรเลย ถึงวันนี้ทำประมาณ 4 ปี คิดว่าประสบความสำเร็จจุดหนึ่ง จะถือว่าสำเร็จ สำเร็จจริงก็ได้ เพราะว่าการประเมินผล เป้าหมายจริง ๆ ก็คือ เด็กรุ่นใหม่หลังจากที่ เริ่มงานมาแล้ว 6 ปี จะต้องประเมินจากละอ่อนที่มีพื้นที่ขึ้น คือในปี 2548 ว่าคนรุ่นใหม่มีพื้นที่กระหรือเปล่า ถ้าพบว่าละอ่อน (เด็ก) ไม่มีพื้นที่กระ เราทำสำเร็จแล้ว เดียวนี้คิดว่าสำเร็จจุดหนึ่งแล้วว่า ประเมินจากพฤติกรรม พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของประชาชน ส่วนมากแล้ว ลำปางแก้ไขปัญหาก็เกือบทั้งพื้นที่จะใช้เปลี่ยนแหล่งน้ำ คือใช้ถังเก็บน้ำฝน หนีไปบริโภคน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่ การปรับปรุงบ่อน้ำดื่ม

จากการมีแนวคิดการทำงานที่ดี โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ทันตฯมี การจุดประกาย ให้ชาวบ้านเห็นถึงปัญหา ตระหนักถึงปัญหา ทำให้สำเร็จ มีระบบการรวบรวมข้อมูล มีการทำแผนที่ พื้นที่การมีฟลูออไรด์ หาแหล่งน้ำที่มีฟลูออไรด์สูงมีการสำรวจพฤติกรรมบริโภคน้ำ

ก่อนดำเนินการ มีการประเมินผลเป็นระยะ ๆ เรื่องพฤติกรรมบริโภคน้ำ จะเห็นว่าพฤติกรรมบริโภคน้ำโดยเฉพาะน้ำฝนจะเปลี่ยนไปตามสภาวะ ช่วงหน้าฝนชาวบ้านกินน้ำฝนแน่นอน แล้วหน้าแล้งชาวบ้านกินอะไร อย่างน้อย 6 เดือนครั้งสำรวจพฤติกรรม

ทุนเดิม คือทีมเจ้าหน้าที่ที่ช่วยกันเพราะว่าส่วนมากเจ้าหน้าที่จะเป็นคนในพื้นที่อยู่แล้ว จะเห็นปัญหาแล้ว ก็องค์กรในชุมชนก็ดี คิดว่าองค์กรดีก็เพราะว่า ส่วนมากแล้วอ.บ.ต. ผู้นำทั้งหลายก็คือคนในชุมชน จึงเห็นตระหนักถึงปัญหา จึงทำให้ร่วมกันดำเนินงานอย่างแท้จริง คิดว่ากระบวนการทำงานของก็ค่อนข้างดี สถานการณ์ปัจจุบัน คิดว่าชาวบ้าน เกือบ 80-90% มีพฤติกรรมบริโภคน้ำที่ดี เจ้าหน้าที่เข้าไปประเมินต่อเนื่อง กระตุ้นเป็นระยะ ๆ โดยเฉพาะคนรับผิดชอบงาน แม่และเด็ก ถ้ามีคนใช้ต้องมากก็ต้องสอบถามและแนะนำตอนนี้กินน้ำอะไร หรือว่าละอ่อนมาตรวจดูฟันด้วย ลูกกินน้ำอะไร ก็เป็นการประเมินและกระตุ้นย้ำเตือนตลอด ชุมชนเองก็มีการประเมินสภาพของตัวเอง หลังจากที่ได้ประสบความสำเร็จในส่วนหนึ่งแล้ว

ที่อำเภอเกาะคา บอกว่าตอนนี้เขาใช้กระบวนการที่ผ่านมา มี การประเมินสภาพตัวเอง ทำแผนการแก้ไขปัญหาหมู่บ้านในระยะยาว อย่างเช่นในเกาะคา พบปัญหาขยะ บ่มีที่ทิ้งขยะ กำลังจะไปปัญหาเรื่องนี้เข้าในแผน อีกอันหนึ่งปัญหาการใช้น้ำมันเชื้อเพลิงสูง เขาบอกว่าในหมู่บ้านมีการทำสหกรณ์น้ำมัน ทำไมแต่แค่ปีการใช้พลังงาน น้ำมันเพิ่มขึ้น ๆ มาจากอันหยั่ง (อะไร) เขาก็เห็นเป็นปัญหา เข้าใจในสภาพของตัวเอง ก็กำหนดปัญหาได้ อันนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของชุมชน

สำหรับปัญหาอุปสรรคของเรา คือ ทรัพยากร ส่วนมากก็งบประมาณ บางส่วนขาด แล้วก็บางพื้นที่เกิดความขัดแย้งในชุมชนสังคม เช่น เรื่องโรงเรียน อาจารย์ใหญ่ไม่ถูกกับอ.บ.ต. ทำให้ค่อนข้างจะขัดแย้งกัน การดำเนินการแก้ไข ปัญหาไม่สิ้นไหล แล้ววิถีชีวิตชาวบ้านอย่างที่เรบอกว่างบางอย่างชาวบ้าน 80-90% มีพฤติกรรมบริโภคน้ำที่ถูกต้อง อีก 10 กว่า% ทำไมบางคนคิดแต่ ความความสะดวกสบาย น้ำประปามันง่ายก็ไม่ใช้เสียอย่าง หรือว่าฉันก็แก้แล้วไม่นานก็ตายช่างมันเถอะ อย่างนี้ก็คือไม่สนใจ

การขับเคลื่อนสู่อนาคตคิดว่า**จะต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง** คงหยุดไม่ได้ ต้องทำตลอด โดยอาจจะมีการสร้างโรงงานน้ำดื่มอาร์โอ ในพื้นที่บางตำบลก็จะมีที่หมู่บ้านบางบ้านที่มีฟลูออไรด์สูงอาจจะทำอาร์โอในบ้านนั้น แล้วก็ต้นทุนเพื่อจะได้ต้นทุนขายน้ำให้ชาวบ้านในราคาต่ำกว่าในท้องตลาด เพราะมีเหมือนกันบางส่วนของหมู่บ้านยังกินน้ำดื่มบรรจุขวด **สองจะต้องเฝ้าระวังพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง** อย่างที่ว่าทุก 3 เดือน 6 เดือน อีกอันหนึ่งก็คือ **การขยายผลการทำงานของเขาไปสู่ชุมชนอื่นด้วยที่มีปัญหาแล้ว** ก็เพื่อที่จะให้ทุก ๆ คนในหมู่บ้านไปถึงเป้าหมายก็คือเด็กรุ่นใหม่ปี 2548 ฟันบดกระดูก

ขอเสริมจากคุณหมอ ในนามของตัวแทนอำเภอเกาะคา เป็น อสม. ของตัวแทนพื้นที่ ตำบลใหม่พัฒนาที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด คือมีโอกาสได้ทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ทั้งทีมอำเภอจังหวัด แล้วก็ขึ้นมาระดับของกรมอนามัยที่เชียงใหม่ด้วย อสม.มีบทบาทและหน้าที่คือ แจ้งข่าวร้าย กระจายข่าวดี ซึ่บริการ ประสานงานสาธารณสุข บำบัดทุกข์ประชาชน กระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีก่อน งานฟลูออไรด์นี้ ตอนแรกลงไปก็มีเจ้าหน้าที่ กับอสม. จุดประกายในหมู่บ้าน ร่วม ๆ กัน แต่ทุนของอ.ส.ม.จริง ๆ ที่ลงไปในพื้นที่ แล้วก็ออกพื้นที่ อำเภอจังหวัด ก็คือเจ้าหน้าที่ไปจุดประกายตอนแรกก็ไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ สอ. ๆ ก็ลงพื้นที่ ตัวแกนนำก็คือ อสม.เป็นหลักก่อน พอได้ อสม.มาเป็นหลักแล้ว ทำความเข้าใจกับ อ.ส.ม.ในหมู่บ้าน 23 คน เมื่อเข้าใจดีแล้วก็จะไปประสานงานกับเขตรับผิดชอบ 10 หลังคาขึ้นไป พอชาวบ้านรู้เรื่องสารฟลูออไรด์มีอันตรายยังไง มีผลดีผลเสียยังไง แล้วเราก็เข้าหาผู้นำ

เรียกผู้นำมาอีกทีหนึ่ง ผู้นำจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน อบต. ผู้ช่วย แล้วก็ทีม อสม. แล้วก็เจ้าหน้าที่ คือเจ้าหน้าที่จะให้คำปรึกษาแล้วก็แนะนำแนะนำด้วย มาประชุมกันพอได้ข้อมูล หรือว่าได้อะไรรู้แล้วฟลูออไรด์เกิดขึ้นมาได้ยังไง ผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่ในบ้านก็บอกว่ามันเกิดจากอะไรมันมาได้ยังไง พ่อแม่อยู่มาเป็นสิบ ๆ ปี 30 ปี 50 ปี 60ปี ยังไม่รู้เลยว่าสาเหตุมาจากอะไร พวกหนู มาทีหลัง แล้วรู้ได้ยังไง เราก็บอกวามาทิหลังก็จริง แต่มีคนมาจุดประกายมาให้ความรู้ของเราดีขึ้นมา ก็มาเล่าสู่กันฟัง มหาสาเหตุว่าจริงหรือเปล่า คนเฒ่าคนแก่ บางคนก็เข้าใจ บางคน บางก็บอกว่าเอ้อ..ไม่เป็นไร รุ่นเราไม่เห็นเป็นไร แต่

มองลึกไปถึงรุ่นลูกรุ่นหลานขึ้นมาว่าผลกระทบจะเป็นยังไง ก็เราก็มีคุณหมอมแล้วก็มีทีม อ.ส.ม. ทีมผู้นำร่วมกันไปให้ ไปให้สุศึกษาแก่ชาวบ้าน ชาวบ้านก็เริ่มต้นตัวเข้าใจในเรื่องของฟลูออไรด์ มันถึงมันจะไม่รุนแรงตอนนี้ก็จริง ไม่เห็นผลตอนนี้ก็จริง แต่ในอนาคตต้องมีแน่ ๆ เลย ถ้าสะสมเข้าไปก็มาทำความเข้าใจกันมาประชาคมกันว่าหมู่บ้านเราจะทำยังไงดี ก็พอดีได้เงินงบประมาณสาธารณสุขเหมือนกันคือ งบของ อสม. ให้หมู่บ้านละ 7,500 บาท

ตอนแรกเราก็ทำแผนไว้ก่อนพอเราเจอฟลูออไรด์ก็เลยเปลี่ยนแปลงแผนการเห็นปัญหาตัวนี้สำคัญมากที่สุดก็เลยมาประชาคมในหมู่บ้าน ว่าเราจะทำไงดี ถ้าใช้เลือดออกออกหยุดไว้ก่อนทำมานานแล้วควับ อุจจาระร่วงทำมานานแล้ว ก็พอดีน้ำฟลูออไรด์กับน้ำที่เราใช้ มันเกี่ยวกันพันด้วยกันเลย เกี่ยวกันด้วย ก็เอา 7,500 บาทมาปรับปรุงบ่อน้ำดื่ม ส่งน้ำไปตรวจ สิบกว่าตัวอย่าง คือได้มา 5 บ่อที่ปลอดภัยปลอดภัยจากฟลูออไรด์ ปรับปรุงได้ 3 บ่อ ก็แนะนำให้ชาวบ้านในละแวกนั้น ตักน้ำบ่อดื่มไป กินไปดื่มไปปรุงอาหาร

ต่อมารัฐบาลให้เงินกระตุ้นเศรษฐกิจ 48 ล้านบาท ตำบลละล้านบาท เราสร้างโรงงานน้ำสำเร็จ ตอนนี้เปิดใช้แล้ว อ.ย.ก็ได้แล้ว ผลการตรวจน้ำก็ผ่านแล้ว ตอนนี้ เราก็มารู้เรื่องน้ำ ว่าจะมีอุจจาระร่วงหรือไม่ ภาชนะเก็บกักน้ำฝน ชาวบ้านปิดมิดชิดหรือไม่ ยุ้งสามารถไหลไปได้หรือเปล่า ต่อไปเราก็ขยายผล โรงงานน้ำนี้เป็นตำบล เป็นตำบล 9 หมู่บ้านได้เลย ตอนนี้เราก็ขยายผลไปอำเภออื่นหรือว่าอำเภออื่น ๆ จะไปดูตัวอย่างก็ได้

แผนกนำทางจังหวัดเชียงใหม่

บริบท ในอดีตมีข้อมูลการสำรวจฟลูออไรด์เมื่อปี 2540 มีการตรวจหาฟลูออไรด์ในพื้นที่ที่มีปัญหาเมื่อ ปี 2545 ครั้งแรกก็ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ครั้งหลังก็เดือนเมษายน ผลออกมาค่าฟลูออไรด์ต่ำลงมานิดเดียว สภาพปัญหาของฟันตกกระของจังหวัดเชียงใหม่ แต่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปนี่ผมคิดว่ายังไม่ค่อยตื่นตัวดี โดยทั่วไปตอนนี้มีถึงเก็บน้ำฝนใช้อยู่ แล้วก็ยังมีช่างสุขภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน เป็นนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข เมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้ว ช่างสุขภัณฑ์ทำถึงน้ำฝน ความเข้มแข็งของชุมชนที่หมู่บ้านที่เกิดปัญหาเวลา

นี่คือชาวบ้านรวมกลุ่มกันมาเมื่อประมาณ 40 ปีก่อน มีกองทุนฌาปนกิจ แล้วก็มีกรรวมกลุ่มของหมู่บ้าน นอกจากนั้นนักวิชาการที่ได้ไปช่วยกันจากศูนย์อนามัยที่ 10 ศูนย์ความร่วมมือทันตสาธารณสุขระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ตลอดถึงโรงพยาบาลชุมชน สถานีอนามัย ที่ได้ร่วมมือกัน แล้วก็สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ความเคลื่อนไหวทางสังคมปัจจุบันนี้ชาวบ้านก็ตื่นตัวกันเรื่องเหมืองแร่ลิกไนต์ ก็มีชาวบ้านตื่นตัวกันมาก มีการต่อต้านกัน มีกลุ่มที่เห็นด้วยแล้วก็ไม่เห็นด้วย มีอยู่ 2 กลุ่ม อันนี้ในอดีต

มาถึงปัจจุบันข้อมูลในพื้นที่มีอยู่แล้ว ข้อมูลปริมาณฟลูออไรด์มีอยู่แล้ว ข้อมูลทางพฤติกรรมกรใช้น้ำ แต่ชาวบ้านที่ผ่านมาก็ใช้บาดาล ใช้จากบ่อที่เจาะโดยกรมทรัพยากรธรณี ปัจจุบันนี้เลิกใช้แล้ว หลังจากที่ได้ไปแนะนำชาวบ้านซื้อโซ่โซ่บ่อกออย่างเดียว ข้อมูลแหล่งน้ำก็รู้อยู่ ส่วนมากตอนนี้หันไปใช้บ่อน้ำตื้น แล้วก็แนะนำเรื่องการปรับปรุงบ่อ แต่ข้อมูลสภาวะพื้นตกรของนักเรียนก็มีข้อมูลเก็บไว้อยู่

อนาคต นอกจากนั้นจัดเวทีพบปะกันจะมีโรงพยาบาล ร่วมกับสถานีอนามัยโดยทางจังหวัด มาร่วมจุดประกายกันขึ้น มีศูนย์อนามัยที่ 10 ข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับผลกระทบต่าง ๆ ที่มีต่อสุขภาพ ตอนนี้ชุมชนก็รับรู้ปัญหาตระหนักขึ้น ก็ได้แนวทางคร่าวๆ ในการที่จะแก้ปัญหา ระบบถ่วงน้ำฝนก็เป็นระบบทุนหมุนเวียน คือที่ถึงเก่าทิ้งแล้วใช้ไม่ได้ ก็ไปล้างไปปรับปรุงให้ดีขึ้น แล้วก็ใช้บ่อน้ำตื้นบ่อที่ชาวบ้านไปใช้ไปดื่มด้วยกันก็ปรับปรุงให้ดีขึ้น คิดว่าถ้ากลับไปก็คงปรับปรุงให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ สถานการณ์ปัจจุบันคือชาวบ้านเลิกใช้น้ำที่พบสารฟลูออไรด์ในปริมาณสูงแล้ว หลังจากนั้นหมอปานก็ส่งตัวอย่างน้ำมาตรวจ ผลก็ออกมาแล้วกลับไปก็คงไปแจ้งให้ทางชุมชนได้รู้

เป้าหมาย คือ ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะได้ใช้ และดื่มน้ำฝน ชาวบ้านจะมีถังเก็บน้ำฝนใช้ทุกครอบครัว แล้วก็ชุมชนจะมีระบบ เป็นทุนหมุนเวียนเรื่องกิจกรรมนี้ก็คงเป็นการทำแผนแล้วก็ตั้งคณะกรรมการบริหาร แล้วก็กรรมการร่าง ได้แนวคิดจากที่ประชุมว่า ถ้ามีละออนอายุประมาณ 10 - 8 ปีลงมาจะพิจารณาเป็นอันดับแรก ผลที่เกิดขึ้นคือ ชุมชนในหมู่บ้านนี้มีกองทุน

เวียนแน่นอน จากนั้นถ้ามีถังน้ำฝนเก็บไว้ทุกหมู่บ้านทุกหลังคาเรือนแล้ว เงินที่เหลือก็จะเอาไปกระตุ้นเศรษฐกิจต่อไปอาจจะให้ชาวบ้านกู้ไปเลี้ยงเปิดเลี้ยงไก่ กระตุ้นเศรษฐกิจภายในหมู่บ้าน

อ.สุเทพ : อะไรที่เป็นอุปสรรค อะไรเป็นข้อสังเกต ถ้าระบบไม่เดิน ถ้าสิ่งที่มีไม่ขยับ เงื่อนไขคืออะไร ผมมีข้อสังเกตคือเชียงใหม่ มีหมดแล้ว แต่ว่าจะเชื่อมโยง จะขยับยังไง ถ้ามีแล้วมันติด เราต้องอย่าคิดอะไรไปหมด ถ้าไม่เป็นหรือระบบใดระบบหนึ่งติดขัดเราจะมีกรป้องกันหรือหนุนเสริม การคลี่คลายยังไง

สสจ.เชียงใหม่ : ขออนุญาตเสริม ที่จริงเวียงแหงไม่ได้ราบรื่นเหมือนที่พูด ก็มีที่ไปที่มาเหมือนกัน กว่าที่จะมาถึงอย่างนี้ ถ้าดูจากบริบทชุมชน จริง ๆ แล้วเรื่องฟลูออไรด์ไม่ได้พูดถึงเลย คราวนี้ทำไม่ถึงมาพูดกันในปีนี้ ปีก่อนนี้ไม่ได้พูดถึงเลย แล้วก็เรื่องสิ่งแวดล้อมเข้ามาคนเริ่มตื่นตัว ถ้าพูดถึงว่าตอนนี้ที่เราทำถึงไหนแล้วก็คือว่าเรายังอยู่ในขั้นของการที่กำลังที่จะเดินหน้าต่อ ต้องวางแผน ต้องหาคนมาช่วย ถ้าในพื้นที่จะใช้ถังน้ำฝน เราก็จะทำเป็นทุนหมุนเวียนที่ อบต.บอกว่ายินดีให้งบสนับสนุน ปัญหาเราไม่มีข้อมูล เราจะให้ใครได้ยังไง ก็คือว่าจะต้องทำแผนเข้าไป วิธีการก็คือทางโรงพยาบาลกับเจ้าหน้าที่ ส.อ.คุยกันว่าจะทำอย่างไร พี่ที่ ส.อ. อยู่ในพื้นที่เป็นคนทำงานในพื้นที่ บอกว่าเดี่ยวว่างโครงการแล้วก็เสนอไปที่ อ.บ.ต.

เสร็จแล้วก็คำนึงถึงพื้นฐานของปัญหาตรงที่ว่าถ้าจะแก้อะไรก็ต้องดูที่ข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพ อย่างเช่นว่า ฟลูออไรด์มีผลกระทบกับใคร แล้วก็ต้องมีคณะกรรมการด้วย ต้องมีการวางแผนต่อเนื่องเสร็จแล้วก็อย่าลืมมองถึงปัญหาอื่น ๆ ด้วยเพราะว่าถ้าเราพูดถึงแต่ฟลูออไรด์อย่างเดียว ชาวบ้านก็ไม่ค่อยสนใจ แล้วก็สำคัญที่สุดก็คือข้อมูลทางวิชาการ ที่เราคิดว่ามันเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้เราทำไปได้แล้วก็คาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อคนอื่น

ขอเสริมที่ยุทธศาสตร์แม่ฮ่องสอนบอกว่าขอให้ให้มีข้อมูล ตอนนี้ทางจังหวัดเชียงใหม่ทำเป็นเครือข่ายเหมือนกัน มีทั้งหมด 8 อำเภอ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อวานนี้เป็นพื้นที่ที่เรายังไม่ได้ลงไปทำ จังหวัดยังไม่ได้ลงไปเต็มที่ แล้วเราก็ไม่ทราบมาก่อนว่าเราจะลงไปดูงานตรงนี้เราก็ตกใจเหมือนกัน แต่จะพูดถึง

อีกหมู่บ้านที่ หมู่ 2 ป่าลาน ตำบลทุ่งสะโตก อปต.ทุ่งสะโตก ที่ไปเมื่อวานนี้ เราได้เข้าไปคุยแล้วเราได้มีแนวทาง เราได้มีข้อมูลวิชาการ มีการสรุปร่วมกัน ตรงนั้นถ้าไปดูตรงนั้นอาจจะชัดกว่าที่หมู่ 7

อ.สุเทพ : ผมตั้งข้อสังเกตทั้งแ่งบวกล้วนแล้วก็แ่งควรวะวัง แ่งบวกล้วนก็คือ การมีโรลโมเดลที่ดี ที่เรียงแห่งอันนี้คือความภาคภูมิใจ ในความสำเร็จแล้วก็มั่นใจที่จะเดินไปข้างหน้า คือ หลังจากที่เราสรุปทเรียนรู้อย่างต่าง ๆ นั้นแค่พื้นที่หนึ่ง แต่เสียงใหม่ไม่ได้มีที่เดียว เสียงใหม่มี 8 พื้นที่ซึ่งความเข้มข้น ของอีก 7 แห่งนั้น ไม่ได้เท่าเรียงแห่ง แต่ว่าเมื่อก็ทางส่วนจังหวัดมองว่าการเชื่อมโยงเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้การหนุนเสริมการแก้ปัญหานั้นกันและกันเป็นหัวใจสำคัญที่จะต้องคลี่คลาย

การแก้ปัญหาไม่ได้อยู่เฉพาะจุดใดจุดหนึ่ง เรามองทั้งภาพรวม อันนี้ก็เช่นเดียวกับอำเภอดอกคำใต้ที่ผมให้คำแนะนำว่าดอกคำใต้ดูเหมือนติดขัดแต่ว่าที่นั่นมีที่ภูกามยาวที่ชัดเจนแล้ว มีประสบการณ์แล้ว เดินชัดแล้ว ขณะเดียวกันที่ลำปางสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายแล้วก็มีประสบการณ์เนิ่นนานต่อเนื่องเช่นเดียวกับที่ลำพูน แม่ฮ่องสอนก็คงทำนองเดียวกับเชียงใหม่ คือ ณ พื้นที่ ที่อำเภอลำปางนี่ชัดเจน แต่ว่าอาจจะ มีพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งเราก็ยังไม่ชัด ค่อย ๆ จะเรียนรู้กันไป

เงื่อนไขความสำเร็จสำคัญก็คือการสร้างเครือข่ายระหว่างอำเภอ แล้วก็การจัดให้มีกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการซึ่งกันและกัน อันนี้เงื่อนไขความสำคัญที่จะคลี่คลาย ผมคิดว่าเหลืออีกที่หนึ่งเอาให้จบก่อนแล้วเรามาสรุปภาพรวมกันอีกครั้งหนึ่งไปสงขลาไปทะเลแล้วก็ลงเล่นน้ำทะเลกัน ค่อยกลับมาสรุปทบทวนกัน

แผนที่นำทางจังหวัดสงขลา

บริบท ถ้ามองอดีตจังหวัดสงขลามีพื้นที่ ที่พบปัญหาเหล่านี้อยู่ 2 พื้นที่ คือในอำเภอจะนะกับอำเภอเทพา คิดว่าปัญหานี้ น่าจะเกิดมาอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 10 ปี เพราะว่าจากการสำรวจภาวะพื้นของนักเรียน เราพบนักเรียนอายุประมาณ 12-13 ปี มีปัญหาเหล่านี้ ในอดีต พื้นที่เหล่านี้ไม่มีไฟฟ้าใช้ ชาวบ้าน

กินน้ำบ่อต้น น้ำฝนโรงเรียนของเด็กก็เช่นเดียวกัน สมัยนั้น อ.บ.ต.ก็ไม่มี ชาวบ้านยังไม่รู้จักฟลูออไรด์ ไม่มีปัญหาฟันตกกระ อาจจะเป็นเพราะเราไม่มีความรู้ในการที่จะตรวจสอบเรื่องนี้ ปัจจุบันเมื่อเราพบปัญหาเราก็มีการดำเนินการในส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ คือในหมู่บ้านเริ่มมีไฟฟ้าใช้ ชาวบ้านก็เริ่มพัฒนาตัวเองขึ้น ในการใช้น้ำมีการเจาะบ่อบาดาล มีบ่อบาดาลในครอบครัว ในโรงเรียน ในศูนย์พัฒนาเด็กก็มี ที่นี้เมื่อมีการตรวจสภาพฟันของนักเรียนพบปัญหา เมื่อพบปัญหาแล้วเราก็มีการแก้ไขปัญหา มีการประชุม การถ่ายทอด เผยแพร่ความรู้ไปยังส่วนต่าง ๆ ชาวบ้านเริ่มรู้จักฟลูออไรด์ เริ่มตระหนักในปัญหา เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายทุกส่วนทุกองค์กรร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหา มีการกระจายความรู้อีกมากขึ้น มีการบันทึกข้อมูล การส่งต่อข้อมูล มีการกระจายความรู้ไปยังหมู่บ้านข้างเคียง นี่คือนปัจจุบัน

อนาคต เราต้องมองในฐานะที่อยู่จังหวัด ก็จะมองภาพให้ครอบคลุม สมมติว่าเป็นไขเค็ม ตรงนี้สีแดงเป็นไขแดง ไขแดงที่เราไปกัดไปมากคือจุดที่เป็นปัญหาของเรา ก็คือ ทั้ง 2 ตำบลนั้น ส่วนไขขาวนี้เป็นระดับอำเภอ ส่วนออกมาอีกเป็นเปลือก เป็นจังหวัด นอกเปลือกเป็นจวนก็เป็น กระทรวง เราทำอะไรกันมั้งเราได้คุยกันรวบรวมออกมาว่าในระดับตำบลที่หลัก คือ อปต. สอ. อสม. และชาวบ้าน ต้องเป็นทีมหลักของพื้นที่ ส่วนอำเภอคือสนับสนุนเข้าไป จังหวัดสนับสนุนเข้าไป

เราตั้งเป้าหมายกันว่าทุกครัวเรือนของพื้นที่ ที่มีปัญหาจะต้องบริโภค น้ำที่มีฟลูออไรด์ไม่เกินค่ามาตรฐานภายในปี 2550 คืออีก 5 ปีข้างหน้า โดยตั้งเป้าหมายว่าปี 2546 นี้ร้อยละ 60, 70, 80 ตามแต่ละปีไป ปี 2550 ก็จะครบ 100% ตอนนี้อีกวิธีที่จะทำให้ถึงตรงนั้นหรือกิจกรรมโครงการก็อาจจะต่างกัน 2 แห่งนี้

ตำบลท่าม่วงลักบอกว่าจะปรับปรุงบ่อน้ำต้นและบำรุงรักษาเริ่มปี 2546 เป็นต้นไป ทำโครงการผ่านแล้วโดยใช้เงินยูซี (UC) ของ ส.อ.ร่วมกับแรงงานชาวบ้าน แล้วก็การสนับสนุนของ อ.บ.ต. ในการจัดหาเครื่องสูบน้ำต่าง ๆ โครงการที่ 2 คือ ซ่อมและปรับปรุงถังเก็บน้ำฝนที่โรงเรียนศูนย์เด็กภายในปี 2546 - 47 ตรงนี้ไม่ใช่ว่าไม่ทำอะไร เมื่อปี 2544 - 45 เราเริ่มทำแล้วแต่จะทำให้เป็น

มาตรฐานทำให้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กมีบ่อถังเก็บน้ำฝนแต่ถูกนำไปเปลี่ยนไปเก็บน้ำบาดาล เราก็พยายามจะเอาคืนกลับมา แล้วก็ปรับปรุงให้ดีขึ้นก็ต้องใช้งบของ อบต.ซึ่งกำลังทำโครงการกันอยู่ คาดว่าจะทันในปี 2547 ต้องมีการขึ้นทะเบียนน้ำกินของครัวเรือนให้ครัวเรือนทราบ มีทั้งทะเบียนว่าใช้น้ำอะไรกิน และมีค่าอะไรฟลูออไรด์เท่าไร นอกจากนั้นต้องมีการประชาสัมพันธ์โดยผ่านการเยี่ยมบ้านโดย อสม.ต้องทำตลอดไปเรื่อย ๆ มีการประชุมชี้แจงประชาสัมพันธ์ผู้นำชุมชนชาวบ้านปีละครั้ง อย่างน้อยตรงนี้จะร่วมมือกันหนักหน่อย

ที่ตำบลสะพานไม้แก่นจะแก้ไขโดยการตั้งโรงผลิตน้ำดื่มของตำบลในปี 2547 ซึ่งทางจังหวัดโดยนักวิชาการด้านน้ำสะอาด คุณคำรณ จะเข้าไปช่วยเรื่องการสำรวจนอกจากเรื่องฟลูออไรด์ เรายังห่วงเรื่องอื่น ๆ อีกเช่นสารเคมีจากยาฆ่าหญ้าในสวนยางต่าง ๆ อันนี้ เราป้องกันเป็นการป้องกันความเสี่ยงก่อนเกิดปัญหา ในโรงเรียนที่ใช้ประปาบาดาลที่มีปัญหา อบต.บอกว่าขอปรับปรุงแหล่งน้ำดื่มใหม่ที่โรงเรียน แล้วก็ติดตั้งบ่มให้ติดตั้งเครื่องกรองเพื่อกรองเชื้อโรคให้ เพราะว่าบ่อน้ำดื่มฟลูออไรด์ผ่านแน่นอน แต่ว่าคุณภาพเรื่องเชื้อโรคเรื่องอะไรต้องแก้ไขด้วย ก็คาดว่าภายในปี 2547 นี้ต้องเรียบร้อย อบต. รับผิดชอบเรื่องศูนย์เด็กก็ซื้อน้ำขวดให้ อบต.จ่ายเงินให้

นอกจากนั้นตำบลสะพานไม้แก่นจะจัดโครงการรณรงค์และนิทรรศการการดูแลทันตสุขภาพเด็กเล็กในตำบลซึ่งจะทำในเดือนกันยายนนี้ ก็จะเป็นความร่วมมือกันระดับอำเภอ จังหวัดก็จะมาร่วมซึ่งจะทำแบบบูรณาการ เรื่องฟันผุเรื่องฟันตกกระ ะไรลงมาให้หมดตรงนี้ ส่วนในภาพรวมทั้ง 2 แห่งสองตำบล สถานีอนามัยก็จะบูรณาการเรื่องฟันตกกระลงไปในคลินิกหญิงมีครรภ์ (ANC), คลินิกเด็กดี (Well Baby Clinic) อสม. ก็รณรงค์ให้ความรู้ต่าง ๆ และที่สำคัญคือ อสม.จะเป็นผู้ที่คอยช่วยสำรวจข้อมูลการบริโภคน้ำว่ามีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ทุกปี ปีละ 1 ครั้ง เป้าหมายที่ตั้งไว้คือแบบนี้

สิ่งที่คาดว่าจะได้รับ เราตั้งเป้าหมายเรื่องแหล่งน้ำกิน ผลกระทบที่ว่าเป็นสิ่งที่คาดว่าจะได้รับก็คือว่าสภาวะฟันตกกระในเด็กที่เกิดใหม่ตั้งแต่ปี 2545 เป็นต้นไปจะต้องมีฟันตกกระลดลง จำนวนลดลง จนปี 2550 เด็กที่เกิดปี 2550

ไม่ควรจะมีเรื่องฟันตกกระในพื้นที่สองตำบลนี้เพราะปรับน้ำกินไปหมดแล้ว

ส่วนระดับอำเภอ เราต้องมองว่าระดับอำเภอต้องมีหน้าที่สนับสนุนตำบล ในด้านงบประมาณ อย่างเช่นระบบ UC จะต้องให้อาเภอเป็นผู้อนุมัติ นักวิชาการจะต้องมาสนับสนุนด้านวิชาการเพราะว่าใกล้เคียงหรือติดกัน ต้องเป็นด่านแรกก่อนที่จะถึงจังหวัด เป็นผู้ประสานงานระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และที่สำคัญคือ เราให้ทันตบุคลากรที่อำเภอเป็นคนสำรวจสภาวะฟันตกกระด้วยทุกปีเพื่อจะประเมินสภาวะฟันตกกระ เทียบเคียงไปกับเรื่องของการเปลี่ยนแหล่งน้ำว่าได้แก้ไขไปอย่างไร ซึ่งจะต้องตรวจทุกปีพร้อม ๆ แหล่งน้ำ นอกจากนั้นก็มีการกระตุ้นติดตามนิเทศงานของระดับอำเภอ

ส่วนในภาพของจังหวัดก็จะไม่ได้มองแค่อำเภอนี้ชี้แจงนี้เท่านั้น แต่ถือว่าเป็นจุดที่เหมือนกับปัญหานำร่อง เรายังสงสัยว่า อำเภออื่นๆ กำลังเปลี่ยนเป็นใช้น้ำบาดาล แต่ปัญหายังไม่เกิดหรือเปล่า เราจึงต้องมีโครงการเฝ้าระวังฟลูออไรด์ในน้ำบริโภคของจังหวัดสงขลาซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งน้ำประปาบาดาล อีกส่วนหนึ่งคือน้ำบรรจุขวด ซึ่งน้ำบรรจุขวดเราทำได้ไปเมื่อปี 2545 แล้ว พบว่ามีหนึ่งบริษัทที่มีฟลูออไรด์มากกว่า 2 มก./ลิตร เราก็ให้งานคุ้มครองผู้บริโภคลงไปจัดการ ส่วนน้ำบาดาลยังเก็บข้อมูลไม่เสร็จคาดว่าจะเสร็จในกันยายนนี้ ถ้ามีที่อื่นอีกเราก็จะส่งทีมลงไปดำเนินการกับพื้นที่

ในวงกว้างเราต้องมีการประชุมหรือเอาเข้าที่ประชุม ของ อบจ. อบต. และจังหวัดก็จะจัดทำโครงการพัฒนาความรู้เรื่องฟลูออไรด์ ฟันตกกระ แก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง ในการแก้ไขปัญหาในระดับอำเภอ ตำบล ซึ่งคาดว่าจะใช้ในปี 2547 เพื่อสร้างความมั่นใจเรื่องความรู้ เรื่องฟลูออไรด์ ฟันตกกระให้ชัดเจนหมดเลย อบต. ынยุทธพุดเหมือนหมอ พี่พรชัยพุดเหมือนหมอ เหมือนหมอสุรัตน์เลย ชาวบ้านฟังใครก็ตรงกัน จังหวัดต้องสนับสนุนวิชาการเทคนิคอื่น ๆ เป็นที่ปรึกษา และสิ่งที่สำคัญคือเรื่องการพัฒนาเรื่องแหล่งน้ำ เรื่องการสร้างบ่อน้ำดื่ม เรื่องน้ำฝนก็จะช่วยในบางเรื่องที่เราจะช่วยให้ เช่นแบบในการสร้างโอ่ง เราต้องช่วยจัดการให้

นอกจากนี้ก็มีเรื่องการประชาสัมพันธ์ ประสานงาน นิเทศติดตาม ศึกษาวิจัยและอาจจะช่วยสนับสนุนการแก้ปัญหาในจังหวัดใกล้เคียงได้ด้วย สิ่งที่

คาดหวังในภาพรวมของจังหวัดคือ ชาวจังหวัดสงขลาปราศจากฟันผุทั้งหมดไปทั้งจังหวัด พูดถึงเรื่องขอขบงาน หรือกองทุนสาธารณสุข จังหวัดสงขลา เราตื่นตัวก็เนื่องจากเราระดับกระทรวงได้บอกว่ามีปัญหา จังหวัดสงขลาจัดเป็นพื้นที่ที่มีฟลูออไรด์สูงเลยได้ย้อนกลับไปได้เริ่มงานเมื่อประมาณปี 2544 - 45 ซึ่งกองทุนสาธารณสุข ก็ได้สนับสนุนทางวิชาการ สนับสนุนเรื่องการศึกษาวิจัย การตรวจวิเคราะห์น้ำ เป็นความกรุณาอย่างยิ่งเพราะว่าราคาถูกที่สุด เพราะ ม.อ.ก็ 60 บาท ศูนย์วิทย์ 200 บาท กองทุนสาธารณสุข ได้แนะนำทางเลือก นิเทศติดตาม พัฒนาผู้เกี่ยวข้องอย่างพวกเราแล้วก็จัดเวทีแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ซึ่งขอขอบคุณทุกท่าน

อ.สุเทพ : ครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งไข่เค็ม ไข่ขาว เปลือกไข่ แล้วก็งานด้วย ในร้อย ๆ ครั้งที่ผมมีโอกาสไปจัด workshop อย่างหนึ่งที่ชื่นชมก็คือ กระบวนการทำงานด้วยกันของพหุภาคีไม่ใช่ของราชการอย่างเดียวมีผู้นำ ชุมชนแบบเท่าเทียมและเป็นของจริงแล้วผมเห็นจริงเลย ก็ไม่ได้เกิดความ ขัดข้องของความร่วมมือของแบบพหุภาคีในการทำงานร่วมกันครั้งนี้ ก็ชื่นชม อย่างมาก ๆ แล้วก็มีความสุขในการประชุมสัมมนา 3 วันนี้อย่างมาก ๆ ขอขอบคุณครับ